

MIRELA-ADRIANA RUSALI

**DEZVOLTAREA ECONOMICĂ A
RURALULUI ÎN ROMÂNIA.
CONCEPTE ȘI EVALUĂRI**

**EDITURA DIGITAL DATA
CLUJ**

DEZVOLTAREA ECONOMICĂ A RURALULUI ÎN ROMÂNIA.

CONCEPTE ȘI EVALUĂRI

Mirela-Adriana Rusali

**Editura Digital Data Cluj
2013**

Copyright © 2013 Mirela-Adriana Rusali

“Toate drepturile sunt rezervate, conform Legii Dreptului de Autor nr. 8/1996. Nici o parte a acestei cărți nu poate fi reprodusă sub nici o formă și prin nici un mijloc, fără aprobarea prealabilă a editurii.”

ISBN 978-973-7768-84-1

Editura Digital Data Cluj

[www. digitaldata. ro](http://www.digitaldata.ro)

Editură acreditată de CNCSIS, cod **203**

Editor: *Horațiu Dan Dumitraș*

Tehnoredactare: *Mirela-Adriana Rusali*

CUPRINS

Cuvânt înainte.....	4
Capitolul I DELIMITĂRI CONCEPTUALE ALE RURALULUI.	
1. Conceptul ruralului în gândirea socio-economică contemporană...	6
1.1 Tipologii rurale românești	11
2. Caracterul multidimensional al dezvoltării rurale	14
2.1. Dimensiunea economică – axul central al ruralului.....	15
2.2. Dimensiunea socială	17
2.3. Dimensiunea ecologică.....	19
3. Conceptul dezvoltării integrate a ruralului	20
4. Paradigme ale dezvoltării rurale	30
5. Strategii și politici specifice dezvoltării rurale	36
Capitolul II METODE DE EVALUARE A DEZVOLTĂRII RURALE	
1. Indicatori de nivel ai dezvoltării economice.....	55
1.1 Produsul național brut (PNB) real pe locuitor; posibilități și limite de evaluare	55
1.2 Consumul pe locuitor – total și structural.....	56
1.3 Evaluări ale distribuirii veniturilor	57
1.4 Metode simple de evaluare a dezvoltării ruralului.....	61
2. Indicatori de calitate ai dezvoltării ruralului.....	61
2.1 Indicele fizic al calității vieții (IFCV).....	61
2.2 Indicele dezvoltării umane (IDU).....	62
3. Metode de evaluare a sărăciei rurale	65
3.1 Conceptul de sărăcie rurală și formele sale	65
3.2 Metode de evaluare a sărăciei.....	68
4. Metoda SWOT și aplicațiile ei la rural	75
5. Analiza multicriterială a dezvoltării rurale	77
Capitolul III ANALIZE ȘI SINTEZE ALE DEZVOLTĂRII RURALULUI ROMÂNESC	
1. Cadrul macroeconomic al dezvoltării rurale în România	92
1.1 Evoluția principalilor indicatori macroeconomici ai României, în perioada 1989-2000	93
1.2 Dezvoltarea economică a României în context european.....	95
2. Evoluția economiei rurale în România	100
2.1 Analiza tendințelor în profil structural.....	101
2.2 Analiza tendințelor în profil teritorial. Tipologii	148
3. Delimitarea zonelor rurale cu disfuncționalități structurale... ..	189
Capitolul IV CONCLUZII.....	
Bibliografie	209
Anexe	217

Cuvânt înainte

Volumul include rezultatele cercetărilor realizate de către autoare în perioada 1996-2002 în cadrul studiilor doctorale organizate de Institutul Național de Cercetări Economice – Academia Română, finalizate cu susținerea publică a Tezei de doctorat „Dezvoltarea economică a ruralului în România. Concepte, strategii și politici”.

Abordarea temei este motivată de importanța și actualitatea sa, determinate de două aspecte majore: ruralul reprezintă unul din segmentele cele mai importante ale economiei și societății românești, în aceeași măsură după dimensiunile cantitative și legăturilor pe care le are atât pe linie cauzală cât și pe linie de implicație cu întregul de care aparține; adăugând la aceste caracteristici faptul că ruralul reprezintă zona cea mai săracă din punct de vedere financiar a țării, rezultă importanța majoră pe care o capătă strategia și politicile sale de dezvoltare.

Metodologia folosită a constat în principal în analiza și sinteza cu incursiuni în trecut pentru explicarea cauzală a anumitor tendințe, precum și cu încercări de a pătrunde în viitor pentru îndreptarea stărilor de lucruri nesatisfăcătoare.

Metodele de cercetare au fost fundamentate pe utilizarea datelor statistice având ca surse principale de informare Ministerul Agriculturii și Dezvoltării Rurale¹, Institutul Național de Statistică (INS)², rapoarte și studii în domeniu, inclusiv cercetări științifice anterioare proprii.

O sursă importantă de documentare a lucrării au constituit-o, în afara bibliografiei de specialitate și cu caracter mai general,

¹ În unele citări poate apărea Ministerul Agriculturii Alimentației și Pădurilor, sau Ministerul Agriculturii și Alimentației, conform titlaturilor anterioare.

² În unele citări apare Comisia Națională de Statistică (CNS) conform titlaturii anterioare.

documentarea la Centrul de Informare al Uniunii Europene din România, cât și informațiile furnizate de publicațiile prin internet în domeniul studiat.

O parte importantă a studiului a ocupat-o structurarea tematică a lucrării. Complexitatea deosebită a problemei a obligat la o selecționare atentă a diferitelor aspecte, pentru a alege pe cele mai importante care merită să fie reținute în lucrare și în același timp pentru a evita căderea în amănuntul nesemnificativ, sau în probleme colaterale temei cercetate. Structurarea tematică a lucrării a trebuit în final să acopere într-o formă esențializată realitatea cercetată, adică fenomenele și procesele care au însoțit evoluția ruralului.

Rezultatul acestei gândiri se reflectă în ordonarea tematică a lucrării finalizată cu unele concluzii cu caracter de repere pentru strategia modernizării ruralului românesc. Dat fiind că ruralul nu este un spațiu izolat, ci o parte a întregii economii și societăți, strategia de modernizare și dezvoltarea lui, ca de altfel și a întregului de care aparține, nu este viabilă dacă nu este concepută ca o strategie deschisă spre exterior în general, în special raporturile României cu UE pe fondul ruralului sunt prezente în structura lucrării când s-a făcut necesar apelul la aceste raporturi.

Elementele distincte ale lucrării constau în contribuția adusă la teoria dezvoltării rurale, oferind un model de evaluare util fundamentării, atât conceptuale cât și metodologice, a politicilor și opțiunilor strategice ale dezvoltării rurale, cu accentul pus pe dimensiunea sa economică.

La reușita acestui demers am beneficiat de sprijinul d-lui Prof. Dr. Nicolae Belli, fiindu-i recunoscătoare pentru îndrumarea acordată pe tot parcursul pregătirii doctoratului și la elaborarea lucrării, dar și colegilor din Institutul de Economie Agrară și comisiilor profesionale de evaluare și susținere publică a tezei.

În memoria tatălui meu, eminentul ing. Constantin Stănescu.

Capitolul I DELIMITĂRI CONCEPTUALE ALE RURALULUI

1. Conceptul ruralului în gândirea socio-economică contemporană

„Ruralul” este un concept fizic, social și cultural complementar „urbanului”. O definiție fără echivoc ar neglija însă complexitatea determinanților etnometodologici și diversității structurale, ca și specificitatea care-i conturează personalitatea și îl încadrează într-un spațiu aprioric. Ruralul cuprinde teritorii și comunități, peisaje naturale, terenuri agricole, păduri, habitate și culturi tradiționale. Acest spațiu este “depozitarul” majorității resurselor economiei naționale (ex.: materii prime pentru industrie, resurse pentru agricultură, silvicultură, piscicultură, turism).

În general, țările și-au dezvoltat definiții proprii asupra zonelor rurale, adesea bazate pe criterii socio-economice (modele agricole, densitatea populației pe km², sau ponderea populației rurale), corespunzător percepției eterogenității spațiului și a schimbărilor pe care le suferă.

Conform accepțiunii unor experți, spațiul rural este mai mult un concept geografic decât economic, căruia i se atribuie zone identificate ca fiind cele mai puțin populate și în afara aglomerației urbane, cu o activitate economică diversă și dispersată, relativ independentă de influențele directe ale zonelor urbane și care sunt concentrate în regiuni cu probleme de dezvoltare economică și socială. De exemplu, în scopul realizării de comparații internaționale privind condițiile și tendințele ruralului, este larg acceptată definiția dată de OECD care distinge două nivele ierarhice ale unității teritoriale: local și regional. La nivel local (NUTS 5), zonele rurale sunt acelea în care comunitățile au o densitate sub 150 locuitori pe km². La nivel regional (în special NUTS 3) se disting după gradul lor de ruralitate unități

administrative sau funcționale mai mari, în funcție de ce ponderea populației rurale în populația regiunii. După acest criteriu, regiunile sunt grupate în trei grupe: predominant rurale (peste 50% din populație locuiește în comunități rurale); semnificativ rurale (15-50% populație rurală); predominant urbane (sub 15% populație rurală).

Din punctul de vedere al gradului de integrare în economia națională, zonele rurale se diferențiază în³:

- *Zone rurale integrate*, cu o populație în creștere, ocuparea principală în sectoarele secundar și terțiar, dar agricultura fiind forma cheie de exploatare a pământului. Aceste zone sunt situate în zona limitrofă marilor orașe și au o puternică amprentă urbană. Sub aspectul infrastructurii fizice și sociale, această influență este pe de-o parte pozitivă în sensul asigurării premiselor diversificării și dezvoltării economice, însă pe de alta, în defavoarea autenticității rurale sau a stabilității populației. Localizarea acestor zone aproape de centrele industriale creează de asemenea riscuri potențiale în domeniul mediului.
- *Zone rurale intermediare*, se află la o distanță relativă de centrele urbane, au activități mixte în sectoarele primar și secundar; în multe țări aceste zone cuprind întreprinderile agricole performante, cu cele mai mari dimensiuni (ex.: ferme privat-asociative în țările din UE sau exploatații de tip asociativ sau societar în țările cu economie agroalimentară în tranziție).
- *Zone rurale periferice*, cu cea mai scăzută densitate, adesea cele mai scăzute venituri și o populație îmbătrânită care depinde de agricultură. Aceste zone în general au cea mai inadecvată bază de servicii. Factorii care creează izolarea sunt adesea caracteristicile topografice, cum ar fi zonele montane, sau depărtarea față de rețelele de transport. Potențialul natural și

³ EC (1998): Rural development. Situation and Outlook. Working Documents. European Commission - DGVI, Bruxelles.

tehnologic diferit al terenurilor agricole, poziția (distanța, accesibilitatea) terenurilor agricole față de centrele de aprovizionare și desfacere au mare influență asupra activității comerciale a întreprinzătorilor agricoli față de înființarea sau continuarea exploatațiilor agricole în zonele rurale periferice.

În accepțiunea spațiului rural în relația centru-periferie, dezvoltare rurală poate însemna dezvoltarea periferiilor cu păstrarea valorilor având în vedere următoarele perspective⁴: păstrarea și creșterea locurilor de muncă; combaterea migrării populației; dezvoltarea instituțională prin reglementări și organisme locale, regionale și naționale; de asemenea, protecția satelor împotriva urbanizării și denaturării specificului lor rural, poate fi promovată prin politici în domeniile culturii, creării și dezvoltării întreprinderilor mici și mijlocii sau ecologiei.

Spațiul rural autentic se distinge din toate punctele de vedere (structură economică, populație, ocupații, cultură, viață socială etc.) de spațiile urbane, industriale, miniere, zone portuare etc. Spațiul rural are o seamă de caracteristici care îi dau individualitate și autenticitate comparativ cu alte zone, enunțate mai jos⁵.

- Din punctul de vedere al structurii economice spațiul rural prezintă o diversitate economică
 - ferme, unități comerciale, servicii și întreprinderi mici și mijlocii cu caracter industrial - dar, în esența sa, este un spațiu preponderent agrar, deoarece activitățile agricole ocupă în general cele mai întinse zone. În unele zone, cum sunt cele montane și perimontane, silvicultura și activitățile conexe silviculturii, exploatațiile forestiere, prelucrarea lemnului, activitățile meșteșugărești, casnice, alte industrii de prelucrarea resurselor naturale, sunt activități predominante

⁴ M. Vincze, „Dezvoltarea regională și rurală. Idei și practici.” Presa Universitară Clujeană, 2000.

atât din punct de vedere teritorial cât și ocupațional. De asemenea, în unele zone cum sunt cele montane, litoral și deltă, se pot dezvolta și alte activități generatoare de venit, ca turismul și agroturismul, de agrement, pescuitul și vânătoarea sportivă.

- Din punct de vedere ocupațional, spațiul rural este preponderent un spațiu de producție în care activitățile sectoarelor primare au o pondere destul de ridicată din punct de vedere economic. Sectoarele producției agroalimentare (culturi de câmp, pajiști, legumicultură, viticultură, pomicultură, creșterea animalelor), silvicultura și exploatarea pădurii, industrializarea lemnului, mineritul, industria conexă agriculturii, industria casnică și meșteșugurile dețin o pondere ridicată în cadrul activității generale din spațiul rural. Mare parte din profesiunile practicate în spațiul rural sunt profesii practice, manuale, unele dintre acestea solicitând policalificare profesională. În plus, prin natura activității, fenomenul de întrajutorare, de cooperare între săteni este mult mai prezent comparativ cu spațiul urban.
- În spațiul rural este predominantă proprietatea privată, familială, comparativ cu zonele urban-industriale. De asemenea, în zonele rurale, proprietatea publică și privată a statului este mult mai restrânsă, reducându-se, de regulă, la rezervații și parcuri naționale, terenuri limitrofe căilor de comunicații și rețelelor de transport, unele terenuri cu destinație specială.
- Din punct de vedere peisagistic, spațiul rural, prin structura sa naturală, prin peisajul variat și aerisit, prin flora și fauna sa, este mult mai apreciat. Datorită calităților sale benefice sănătății și posibilităților multiple de recreere pe care le oferă, ruralul constituie un patrimoniu inestimabil al umanității.

⁵ P.I.Otiman, „Dezvoltarea rurală în România.” Ed. Agroprint Timișoara, 1997.

- Densitatea populației și mărimea așezărilor umane conferă ruralului un spațiu mai relaxat și mai umanizat. Comunitățile rurale au unele caracteristici specifice, în primul rând raporturile interumane sunt mai strânse, iar disponibilitatea cetățeanului de a participa la problemele comunității este mai accentuată.
- Modul de viață rurală, tradițiile și obiceiurile, formează cultura populară, locală sau regională - un patrimoniu cu valoare unică. Tezaurul acumulat timp îndelungat constituie, de asemenea, o caracteristică de mare atracție pentru viața la țară și pentru turismul rural.

Având în vedere aceste caracteristici, în țările vest-europene gândirea politică de dezvoltare a spațiului rural s-a axat pe principiul continuității și complementarității activităților agroalimentare pe baza dezvoltării activităților neagricole, în special a celor industriale și serviciilor. Punându-se foarte mult accentul pe dezvoltarea inițiativei private și a spiritului asociativ a populației rurale, măsurile de sprijin public s-au orientat asupra dezvoltării activităților plasate în aval și amonte de agricultură și pe cele de prelucrare a materiilor prime locale și pe crearea și dezvoltarea întreprinderilor mici și mijlocii care au angajat forța de muncă din zonele rurale respective. În acest mod, segmentul populației rurale angajată în activități neagricole are posibilitatea de a lucra cu timp integral în aceste activități și cu timp parțial în agricultură. În plus, se pune un accent deosebit pe ideea extinderii investițiilor în localitățile rurale, idee care se bazează pe principiul eficienței economice sporite a dezvoltării producției de materii finite pe plan local, aproape de zona de exploatare a resurselor, comparativ cu valorificarea directă a materiei prime, atât din punctul de vedere al transportului cât și al veniturilor care se pot obține.

1.1 Tipologii rurale românești

Așezările omenești în spațiul românesc s-au constituit ca forme embrionare în anumite puncte de pe teritoriul României pornind de la două elemente de bază:

- a) existența unei zone naturale furnizoare de activități economice (vânătoare, pescuit, agricultură, minerit, comerț, navigație);
- b) folosirea spațiului rural ca loc de protecție a comunității împotriva intemperiilor naturale și a diferitelor conflicte intercomunitare.

De la începuturile constituirii acestor comunități rurale embrionare și până azi au intervenit în timp o serie de modificări structurale. Fenomenul complex de evoluție a așezărilor rurale și al spațiului rural în integralitatea sa, poate fi asimilat unui proces de dezvoltare și amenajare rurală.

Modul în care a avut loc dezvoltarea rurală și amenajarea teritoriului diferă mult de la o zonă geografică la alta, în funcție de potențialul economic al zonei, mediul cultural și folosirea acestuia în beneficiul habitatului, protecției așezărilor și economiei locale.

În spațiul rural românesc s-au conturat trei tipuri de așezări umane în funcție de factorii geografici (hidrografie, orografie, vegetație):

- risipit, caracteristic zonelor montane;
- răsfirat, caracteristic zonelor colinare;
- compact, în zonele de câmpie.

Din punct de vedere al formei, tipologia așezărilor rurale este diferită: regulate și neregulate, liniare și ramificate, circulare sau rectangulare, paralele și radiale, poligonale sau triunghiulare.

Primii factori generatori de formă sunt cei geografici, mai apoi au intervenit factorii economici, iar în epoca modernă și

contemporană, factorii administrativi (legi de urbanism, legi de amenajare a teritoriului și de sistematizare a localităților etc.)

Între formele menționate și relieful așezării există corelații destul de strânse. Satele regulate, rectangulare, paralele se întâlnesc, de obicei, în zonele de șes, care au vechimea cea mai mică, constituirea (reconstituirea) lor făcându-se după legiferarea (încetățenirea) unor reguli de urbanism. Satele ramificate se întâlnesc în cazul așezărilor pe văi, cu nuclee de expansiune pe colinele învecinate, iar satele radiale le găsim, de regulă, pe râuri mari, fluvii, ca așezări pe maluri în pantă. Satele rotunde, neregulate s-au dezvoltat prin îndesire, prin străzi noi, sinuoase, fără reguli de trasare.

Tabelul 1. Tipologii ale zonelor rurale

Criteriul potențialului de dezvoltare	Potențial	Criteriul funcției socio-economice	Număr comune	Încadrare spațială
zone cu dinamism socio-economic	predomină factorii favorizanți de dezvoltare	zone cu funcții complexe	569	areale montane și premontane
zone cu un echilibru relativ al funcțiunilor economice și sociale	potențial mediu	zone cu funcții mixte	1335	în permanență extensie spațială
zone confruntate cu declin socio-economic	predomină factorii restrictivi	zone cu funcții predominant agricole	782	zone de câmpie și podiș

O tipologie a zonelor rurale s-a obținut prin agregarea informațiilor furnizate de criteriile de analiză a spațiului rural (criterii fizico-geografice, demografice, economice, locuința și

modul de locuire, echiparea tehnică a localităților, criterii sociale și ecologice) utilizate în diagnoza realizată pentru fundamentarea Planului Național pentru Agricultură și Dezvoltare Rurală (PNADR) ⁶. Pe baza acestei analize s-a realiza o tipologie a zonelor rurale românești cu caracteristici relativ omogene, sintetizată în tabelul 1.

Se poate observa că zonele cu potențial de dezvoltare prezintă funcții socio-economice complexe, și sunt situate în arealele montane și premontane, iar zonele în declin sunt cele în care predomină agricultura.

Documentul furnizează și o precizare a conceptului de spațiu rural românesc, ca fiind „teritoriul administrativ al tuturor comunelor din țară”, în număr de 2685, comuna reprezentând - conform Legii 2/1968 (cu modificările ulterioare) de organizare administrativă a teritoriului țării – unitatea administrativ-teritorială de bază care reunește populația rurală⁷. Comunele sunt formate din unul sau mai multe sate, existând în total 12.751 de sate în spațiul rural.

Trebuie menționat că pe teritoriul administrativ al unor orașe și municipii - care, conform legii de organizare administrativă a teritoriului țării, este considerat urban - se află încă 341 de localități care au caracteristici rurale, numite chiar sate, dar ele intră, din punct de vedere administrativ, în componența spațiului urban.

⁶ MAA, Dezvoltarea rurală în România. Carta verde. 1998.

⁷ Comunele, împreună cu municipiile și orașele și sunt organizate în județe în număr de 42, inclusiv municipiul București, care este asimilat cu județele. Prin Legea 151/1998 privind dezvoltarea regională s-a creat cadrul legal prin care 4-7 județe învecinate s-au putut asocia în mod voluntar pentru a alcătui 8 regiuni de dezvoltare, care constituie cadrul implementare și de evaluare a politicii de dezvoltare regională, în concordanță cu cerințele aderării la UE.

2. Caracterul multidimensional al dezvoltării rurale

Definirea dezvoltării rurale este înscrisă într-un concept mai larg, cel al economiei rurale, ca ramură a științei economice care se intersectează cu spațiul rural și agricultura, cu economia mediului și economia dezvoltării. La temelia economiei rurale se află economia exploatației agricole cu valențele ei date de piețe, industriei agroalimentare ceea ce face ca analizele circumscrise economiei rurale să fie conexe politicii rurale, consumului agroalimentar și politicii agricole⁸.

În rapoartele Băncii Mondiale, dezvoltare rurală era privită ca o strategie de creștere care se adresează acelei categorii din comunitate considerată cea mai defavorizată, populației rurale sărace dependentă de agricultură, cu un acces limitat la mijloace de muncă și servicii.

Problema identificării și promovării dezvoltării rurale își găsește originile și în centrul preocupărilor ONU pentru țările dezvoltate din Europa și America de Nord. Subliniindu-se că zonele rurale reprezintă cea mai mare parte a teritoriului țărilor Comunității Europene și ONU a reflectat ideea că dezvoltarea lor socială joacă un rol important pentru planificarea rațională și compatibilă cu obiectivele globale ale unei națiuni. S-a pus atunci problema identificării relațiilor dintre politica globală a dezvoltării și amenajării regionale și politica dezvoltării și amenajării zonelor rurale. De asemenea, având în vedere diversitatea înzestrării cu resurse naturale, a tradițiilor etnice și culturale, și nivelul diferit de dezvoltare tehnică, economică și socială, zonele rurale nu trebuie tratate ca entități omogene, însă obiectivul final trebuie să fie dezvoltarea echilibrată între nivelurile regionale și locale.

⁸ J.-M. Boussard, "Introduction à l'économie rurale." Edition GILLAS Paris, 1992.

Pe baza acestor percepții dezvoltarea rurală cuprinde toate acele acțiuni concentrate pentru îmbunătățirea calității vieții populației rurale, păstrarea peisajului natural și cultural care să asigure o dezvoltare durabilă corelată cu condițiile și specificitatea spațiului rural.

Adevărata dimensiune și valoare a spațiului rural este dată de funcțiile sale de bază: economică, socio-culturală și ecologică.

2.1. Dimensiunea economică – axul central al ruralului

Diferiți analiști din domeniul economiei, sociologiei sau al științelor politice atât din țările industrializate cât și în curs de dezvoltare au subliniat importanța majoră a funcției economice a spațiului rural. În majoritatea abordărilor teoretice, economiștii au tratat acest subiect la un nivel general, asociindu-i două concepte principale: *creștere economică* și *dezvoltare economică*. Au fost diferite tendințe de definire a celor două concepte, începând cu asimilarea lor datorită unor trăsături comune, însă delimitarea conceptuală a termenilor este determinată de deosebiri care arată că din perspectiva capacității de generalizare și de reflectare a unor fenomene sociale cele două concepte nu sunt identice; pentru argumentarea acestui punct de vedere, un aport decisiv a fost adus de economistul francez Fr. Perroux⁹. În esență, teoria dezvoltării o încorporează pe cea a creșterii: *creșterea economică* se referă la aspectele schimbărilor cantitative ale economiei naționale sau a unui subsansamblu al ei, exprimate cu ajutorul unor indicatori statistici (ex.: PIB/locuitor), iar *dezvoltarea economică* exprimă în plus și alte transformări calitative, necuantificate direct, ale structurilor economice politice și sociale, a modului de viață și calitatea vieții, a conștiinței umane, a mediului

⁹ Fr. Perroux, „L'Économie du XX-ème siècle.” PUF, 1969.

înconjurător, a comportamentului general al sistemului economico-social.

Dezvoltarea economică a ruralului poate fi definită ca o îmbunătățire a *bunăstării populației* rezidente în rural și a contribuției resurselor rurale la aceea a întregii populații¹⁰. Se remarcă în explicitarea termenului două componente cheie: dezvoltarea rurală se referă în primul rând la oameni și nu numai la spațiu sau activități, în timp ce bunăstarea lor nu poate fi disociată de a societății în general.

Conform “Cartei europene a spațiului rural”, elaborată de Adunarea Parlamentară a Consiliului Europei prin Reglementarea nr. 1296/1996, dezvoltarea economică a spațiului rural se referă la “o zonă interioară sau de coastă, inclusiv satele și orașele mici, în care marea parte a terenurilor este utilizată pentru activități economice” ca:

- agricultura, silvicultura, acvacultura și pescuitul;
- activitățile economice și culturale ale locuitorilor acestor zone (artizanat, industrie, servicii, etc.);
- amenajarea de zone neurbane de distracții sau de rezervații naturale;
- alte activități generatoare de venit, cum ar fi turismul.

Segmentele agricole și neagricole din componența unui spațiu rural formează o entitate distinctă, care se caracterizează printr-o puternică concentrare de locuitori și de structuri socio-economice, cu dispunere atât în plan vertical, cât și orizontal. În contextul dezvoltării rurale, dimensiunea economică are o importanță definitorie asupra coeziunii dintre aceste zone. Nivelul de dezvoltare economică și gradul de competitivitate al unei anumite zone nu este reprezentat numai de suma factorilor de producție disponibili. Este crucială importanța dezvoltării unei infrastructuri

¹⁰Leon, Y., “Rural Development: Which lessons from Economic Analysis?” The IX-th Congress of EAAE, Warsaw, Poland, 1999.

adecvate, a educației și posibilităților de pregătire a populației rurale, a proximității serviciilor, a capacității pentru inovare, a climatului antreprenorial, a unor instituții eficiente și a unui cadru legal favorizant, pentru a susține dezvoltarea economică. În aceeași măsură zonele rurale au nevoie de organizare și o mobilizare a potențialului endogen ca și de o dezvoltare a capacității de a atrage resurse externe sub forma investițiilor, asistenței tehnice și a serviciilor pentru afaceri. Coeziunea dintre toate regiunile la nivelul țării dar și în contextul mai larg al integrării în spațiul european, depinde de capacitatea populației de a administra diversitatea patrimoniului comun reprezentat de zonele rurale.

2.2. Dimensiunea socială

Definițiile date mediului rural se bazează deseori pe criterii socio-economice (cum ar fi tipul de agricultură, densitatea locuitorilor pe km^2 sau declinul populației). Aceste definiții sunt aproape eterogene și nu au o aplicabilitate universală. Criteriul cel mai des utilizat pentru a defini frontiera dintre rural și urban este densitatea populației.

Hărțile întocmite de către EUROSTAT pe baza variației pragurilor densității populației (8 loc./ km^2 , 50 loc./ km^2 , 100 loc./ km^2 , 150 loc./ km^2) evidențiază diferitele tipuri de așezări umane în UE (densitatea populației variază mult de-a lungul regiunilor rurale ale U.E.).

În ciuda marilor deosebiri în privința problemelor rurale, a perspectivelor și politicilor la nivel național, o definiție simplă a mediului rural dată de OECD permite comparații la nivel internațional privind condițiile și evoluția mediului rural. Definiția deosebește două niveluri ierarhice ale unităților teritoriale, local și regional:

- la nivelul comunității locale zonele rurale se identifică ca fiind comunități cu o densitate a populației mai mică de 150 loc./km^2 ;
- la nivelul regional, se disting unități funcționale sau administrative mai mari, după gradul lor de ruralizare, depinzând de ponderea populației din regiune care locuiește în comunități rurale.

Pentru a facilita analiza, regiunile au fost grupate apoi în 3 tipuri:

- regiuni predominant rurale: peste 50% din populație locuiește în comunități rurale;
- regiuni semnificativ rurale: între 15% și 50% din populație locuiește în comunități rurale;
- regiuni predominant urbane: mai puțin de 15% din populație locuiește în comunități rurale.

O definiție sociologică a ruralului cuprinde trăsăturile specifice în contrast, sau raportându-le la cele urbane:

- colectivitatea rurală este mai puțin numeroasă;
- densitatea populației este cu mult mai mică decât în orașe;
- contactele dintre oameni sunt preponderent personale;
- există o similitudine / asemănare a situațiilor și a muncii;
- colaborarea se impune ca o necesitate și toate aceste caracteristici determină o sudură interioară a grupurilor rurale cu mult mai mare decât a celor urbane, deci un control neformal cu mult mai riguros.

Spre deosebire de conceptul de sat care se referă la unități sociale sau la așezări umane specific, puternic individualizate, conceptul de rural sugerează ansamblul spațiului în care sunt situate satele, raporturile lor de independență și specificitatea ecologică a “zonelor fizice” sătești.

Totodată, conceptul de rural desemnează anumite populații care se disting în interiorul colectivităților umane sau al societății globale prin particularități:

- economice (natura muncii, a relațiilor de producție, structura surselor de venit);
- demografice (structura populației, densitate în “spațiul rezidențial”, numărul de locuitori pe “unitatea” socială);
- ecologice (particularitățile mediului construit, distribuția rezidențială, tipologiile și funcționalitățile localităților);
- socio-culturale (norme și valori dominante, mentalitate și tradiții, tipologia comportamentului și a modelelor culturale).

În România, în perioada interbelică, au fost puse bazele școlii sociologice românești de către savantul Dimitrie Gusti pe baza unor ample studii sociologice în teren, care au “radiografiat” starea satului românesc, aducând o contribuție valoroasă dezvoltării conceptului de dezvoltare rurală. Școala sociologică fondată de acesta ne transmite o viziune integratoare, în care agricultura trebuie privită ca un subsistem integrat în structura economiei naționale, în strânsă conexiune cu industria și serviciile, dar și cu întregul complex al vieții satului, cu toate activitățile sociale, culturale și economice pe care le implică universul rural în epoca modernă¹¹.

2.3. Dimensiunea ecologică

În ultimii ani în gândirea și conștiința politicianilor și populațiilor din întreaga lume a devenit pregnantă importanța mediului natural și cu atât mai mult se pune acum accentul pe impactul asupra mediului – atât negativ cât și pozitiv – al

¹¹ O. Bădina (coord.) „România și Rep. Moldova: agricultura și ruralul în perioada de tranziție”. Ed. D. Gusti, 1996.

activității umane. Spațiul rural are potențialul de îmbunătățire a calității vieții pentru întreaga societate atunci când asigură un mediu sănătos și sigur, cu un nivel înalt de integrare socială și siguranță. În acest context, în care dezvoltarea rurală este esențială pentru mediu și calitatea vieții, conceptul de susținere publică a protecției resurselor naturale și îmbunătățirii peisajului devine tot mai mult acceptat.

3. Conceptul dezvoltării integrate a ruralului

Conceptul de dezvoltare rurală integrată a fost dezvoltat la începutul anilor '70 în cadrul preocupărilor FAO pentru țările în curs de dezvoltare, fiind definit ca un ansamblu de măsuri publice și neguvernamentale în scopul extinderii și facilitării adopției tehnicilor moderne în rural. Rezultatele vizate sunt: creșterea productivității, producțiilor și veniturilor, creșterea bunăstării, a nivelului de viață din punct de vedere economic și social, folosirea, dezvoltarea și protecția mediului odată cu crearea de locuri de muncă și trai agreabile și permanente și integrarea populației rurale în activitățile economice, sociale și politice din țară.

În accepțiunea experților OECD conceptul de rural este delimitat geografic, cuprinzând teritorii cu densitate scăzută a populației și prezentând activități economice diverse dar dispersate, cu o independență relativă de zonele urbane. Analizând la sfârșitul anilor '80 politicile de dezvoltare rurală în aceste țări, experții au găsit că diversificarea economiei rurale și evoluția agriculturii la nivel de industrie agrară, sunt direcții esențiale pentru integrarea ei în economia națională și internațională.

Concepția dezvoltării rurale integrate s-a exprimat în cadrul Conferinței de la Cork "Rural Europe – Future Perspectives" din Irlanda în 1996, care a avut ca scop conturarea unei strategii de

dezvoltare rurală pentru perioada începând cu anul 2000, care să favorizeze valorificarea tuturor tipuri de potențial al spațiului rural. Conferința a avut o participare largă a reprezentanților statelor membre ale UE, din țările central și est europene, din SUA și Japonia. „Declarația de la Cork” emisă atunci anunța un program de dezvoltare rurală și este adeseori citată ca fiind documentul prin care se reinstitue o nouă politică rurală europeană, bazată în principal pe participare, abordare multi-sectorială și politici multi-disciplinare. Principalele idei emise sunt: agricultura, componentă a politicii de dezvoltare rurală, necesită o simplificare radicală a legislației; o mai mare coerență a inițiativelor și activităților care de desfășoară prin canale separate; limitarea legilor UE la reguli și proceduri generale; o mai mare subsidiaritate a deciziilor, descentralizarea implementării politicii și în general mai multă flexibilitate; marea diversitate a zonelor rurale impune o acțiune partenerială și cooperare între toate nivelele politice, în contextul unei politici de dezvoltare rurală descentralizată cât mai mult posibil; accentul va fi pus pe participare și abordare de jos în sus, care fortifică creativitatea și solidaritatea comunităților rurale; cercetarea este un instrument de bază pentru dezvoltarea rurală; implicarea actorilor cheie nu numai în pregătirea, implementarea și dezvoltarea proiectelor, dar și în monitorizarea și evaluarea acestora.

Evoluția gândirii economice și a politicii țărilor Uniunii Europene s-a reflectat în studiul tot mai atent al importanței spațiului rural, cercetându-l și supunându-l unui proces complex de dezvoltare, astfel că dezvoltarea rurală este astăzi, conform Agendei 2000, considerată al doilea pilon de bază al Politicii Agricole Comune (PAC), în care un principiul fundamental al dezvoltării rurale integrate îl reprezintă dezvoltarea durabilă.

3.1 Dezvoltarea durabilă

Atenția asupra dezvoltării durabile și intercondiționalității dintre economie și mediu a cunoscut o continuă importanță pentru analiștii și decidenții politici din întreaga lume, care au analizat conceptul de dezvoltare durabilă din trei puncte de vedere principale:

- Abordarea *economică* se bazează pe conceptul fluxului maxim de venit care ar putea fi generat cel puțin în condițiile menținerii stocului de bunuri sau capital care produce beneficiile. Noțiunile de optim și eficiență economică susțin alocarea și utilizarea resurselor limitate. Problemele se pun relativ la tipurile de capital care trebuie menținute (ex.: natural, prelucrat și capital uman) și la modurile de substituție a lor. Este de asemenea dificil de evaluat aceste bunuri, în special resursele ecologice. Probleme ca incertitudine, ireversibilitate și catastrofe, pun dificultăți adiționale.
- Abordarea din punct de vedere *social* este orientată asupra populației și se referă la menținerea unor sisteme sociale și culturale stabile, inclusiv reducerea conflictelor distructive. Din această perspectivă, echitatea este un considerent important. Păstrarea diversității culturale și a capitalului cultural, ca și mai buna utilizare a cunoștințelor privind practicile durabile în rândul culturilor mai puțin dominante sunt deziderate la fel de importante. Există percepția necesității ca societatea modernă să încurajeze și să încorporeze pluralismul și atitudinea participativă într-un cadru decizional mai eficient pentru dezvoltarea durabilă din punct de vedere social.
- Aspectul dezvoltării durabile a *mediului* vizează stabilitatea biologică și fizică a sistemelor. De o importanță specială este viabilitatea subsistemelor care

este critică în contextual stabilității globale a întregului ecosistem. Păstrarea sistemelor naturale și a habitatului presupune păstrarea capacității acestor sisteme de a se adapta la schimbare într-o manieră flexibilă și dinamică. Degradarea resurselor naturale, poluarea și pierderea biodiversității reduc flexibilitatea sistemului.

Dezvoltarea durabilă înseamnă așadar a reconcilia aceste concepte și a le face operabile în condițiile unei considerări echilibrate a celor trei elemente. Interfețele dintre cele trei abordări sunt de asemenea importante. Elementele economic și social interacționează pentru a da naștere echității (distribuției veniturilor) și orientări spre reducerea sărăciei. Interfața economie-mediu a produs noi idei asupra evaluării și internaționalizării impactului asupra mediului. În fine, legătura dintre aspectul social și mediu a condus către un interes reînnoit în anumite direcții ca inter-generarea echității (drepturi pentru generațiile viitoare) și participarea populației.

Pentru că acest concept a fost și continuă să fie larg dezbătut în gândirea contemporană, am considerat că este util să ne oprim la câteva idei prezente în aceste dezbateri (Caseta 1).

Caseta 1

Într-o retrospectivă a gândirii economice mondiale, conceptele de durabilitate și dezvoltare durabilă s-au avansat la începutul anilor '70 în cursul dezbaterilor pe tema 'Limitelor creșterii'¹². S-a afirmat atunci că o continuă creșterea economică va conduce inevitabil la degradarea severă a mediului și la colapsul societății în întregul ei. Spre sfârșitul anilor '70 oamenii de știință au găsit o rezolvare aparentă a problemei, anume prin necesitatea de a concepe dezvoltarea economică ca o dezvoltare durabilă care ia în considerare dependența sa fundamentală de mediul natural.

¹² Meadows et al, 1972; Cole et al, 1973 "Limits of Growth".

D. Pirages în cadrul Institutului pentru Ordinea Mondială definea dezvoltarea durabilă ca fiind creșterea economică ce poate fi suportată de mediul fizic și social într-un viitor previzibil¹³. El susținea ideea că „o societate durabilă ideală ar putea fi una în care toate energiile ar deriva din energia solară și toate resursele neregenerabile ar putea fi reciclate”.

În 1979, J.C. Coomer pune problema unei “societăți durabile”, ca fiind acea societate ce trăiește prin autoperpetuarea limitelor mediului său¹³. Această societate nu este o societate care stagnează. Ea este, mai degrabă, o societate care recunoaște limitele creșterii și care caută modalități alternative de creștere economică.

Dezvoltarea durabilă a continuat să se dezvolte și să constituie un subiect amplu în anii ‘80 pentru analiștii și economiștii moderni, care apreciau că dezvoltarea economică prin industrializare erodează capitalul natural de care este dependentă dezvoltarea viitoare.

Recunoscându-se faptul că un mediu sănătos este esențial pentru o dezvoltare durabilă și o economie sănătoasă a determinat necesitatea considerării dezvoltării durabile ca scop al politicilor de dezvoltare economică. Momentul inițial în care s-a pus problema mediului și dezvoltării într-un concept unic al dezvoltării durabile a fost marcat de publicarea World Conservation Strategy și care apoi a fost însușit de lideri din întreaga lume¹⁴.

Robert Allen¹⁵ în 1980 avansa ideea de durabilitate astfel: utilizarea durabilă este o idee simplă, trebuie să utilizăm speciile și ecosistemele la nivelele și în modurile care să le permită să se reînnoiască singure pentru orice scop practic. Pentru o societate de subzistență, utilizarea durabilă a majorității, dacă nu a tuturor, resurselor vitale este esențială. Cu cât este mai mare diversitatea și flexibilitatea economiei, cu atât este mai mică necesitatea de a utiliza anumite resurse în mod durabil. Dezvoltarea durabilă este dezvoltarea ce realizează satisfacerea nevoilor umane pe termen lung și îmbunătățește calitatea vieții.

Conceptul de dezvoltare durabilă s-a impus în gândirea internațională în 1987 prin raportul Comisiei Mondiale pentru Mediu și Dezvoltare care promova ideea dezvoltării durabile definită prin “acea dezvoltare ce acoperă necesitățile prezentului fără a compromite posibilitatea dezvoltării generațiilor viitoare de a-și acoperi propriile nevoi”¹⁶.

¹³ Pirages, D. “The Sustainable Society- Implications for Limited Growth”, Praeger, New York, 1977.

¹⁴ Coomer, James C. “Quest for a Sustainable Society” Pergamon Press, New York, 1979.

¹⁵ Allen, Robert, “How to save the world”, Barnes and Noble Books, New Jersey, 1980.

¹⁶ International Union for the Conservation of Nature and Natural Resources (IUCN) Gland Switzerland 1980.

Banca Mondială abordează, de asemenea, dezvoltarea durabilă prin aserțiunea că angajarea către creșterea economică, eradicarea sărăciei și managementul sănătos al mediului, reprezintă obiective comune, deci compatibile¹⁷.

Economistul O’Riordan acordă conceptului de durabilitate o conotație mai largă dezvoltării durabile, prin aceea că înglobează norme etice din domeniul supraviețuirii umanității, al drepturilor viitoarelor generații și al instituțiilor responsabile cu asigurarea că aceste drepturi sunt luate, în întregime, în considerare în cadrul politicilor și acțiunilor”¹⁸.

Acest aspect este susținut și de economistul D.W. Pearce¹⁹. Referindu-se la criteriul durabilității, acesta îl definește ca este un concept pozitiv care realizează optimizarea dintre ratele de utilizare durabilă și un obiectiv dorit în condițiile în care se realizează accesul egal la resursele de bază, valabile pentru fiecare generație. În acești termeni, durabilitatea poate argumenta utilizarea resurselor pe perioade foarte lungi de timp, teoretic infinite.

Într-o lucrare despre dezvoltarea durabilă și analiza cost/beneficii, autorii concep dezvoltarea durabilă ca fiind un vector al obiectivelor sociale dorite, având următoarele elemente²⁰: creșterea venitului real pe locuitor; îmbunătățirea stării nutriționale și de sănătate; dezvoltarea învățământului; accesul la resurse; o distribuție “mai echitabilă” a venitului; creșterea libertăților de bază.

În 1986, în cadrul Institutului de Resurse Mondiale, economistul Repetto a surprins esența durabilității ca fiind conceptul în care deciziile politice nu trebuie să împietzeze perspectivele menținerii sau îmbunătățirii standardelor viitoare de viață. Aceasta implică necesitatea ca sistemele economice să fie administrate în sensul obținerii în prezent de beneficii maxime în limitele care să nu reducă perspectivele viitoare de consum .

Directorul executiv al Programului pentru Mediu al Națiunilor Unite²¹, precizează că, în sens larg, conceptul dezvoltării durabile vizează:

- ⇒ dezvoltarea eficientă, armonizând dezvoltarea fără degradarea mediului înconjurător și fără reducerea productivității;
- ⇒ resursa umană prin controlul sănătății, siguranța hranei, a apei și locuințelor;
- ⇒ tehnologii adecvate de producție, nepoluante
- ⇒ ajutor pentru cei foarte săraci pentru a preveni opțiunea vitală de a distruge mediul pentru a supraviețui.

¹⁶ WCED 1987 - “Raportul Brundtland”

¹⁷ World Bank, „Mediu, creștere și dezvoltare“, 1987

¹⁸ O’Riordan, T. ”Sustainable Environmental Management: Principles and Practice”, Belhaven Press, London, 1988.

¹⁹ Pearce, David W “Optimal prices for sustainable development” In Collard, D., Pearce, D. and Ulph, D. 1987; “Economics, Growth and Sustainable Development”, St.Martin’s Press, New York 1988.

²⁰ Pearce, D., Barbier, E and Markandya, A. “Sustainable development and cost benefit analysis”. London Environmental Economics Centre Paper 88-03, 1988.

⇒ dezvoltarea sigură, în cadrul restricțiilor resurselor naturale²¹;

În concepția FAO, se face o extensie a aspectelor ecologice esențiale ale dezvoltării durabile acordând o importanță egală factorilor agronomici, economici și sociali²². În context, specialiștii FAO apreciază că dezvoltarea durabilă presupune utilizarea și protejarea resurselor naturale și orientarea schimburilor tehnice și instituționale într-o manieră care să satisfacă nevoile generațiilor actuale și viitoare. Aceasta constă în optimizarea utilizării resurselor, gestiunea mediului și obținerea de producții stabile, o corelare care armonizează politica demografică cu potențialul productiv, în schimbare, al ecosistemului.

Între timp, termenul de “durabilitate” a fost larg dezbătut, dar s-au făcut puține încercări pentru a transpune acest concept într-un cadru analitic ce ar putea fi utilizat în dezvoltarea politicilor economice “durabile”.

În lucrarea “Sustainable Development Concepts” care sintetizează conceptul dezvoltării durabile, se propune un model de creștere economică și de activitate umană care include alături de considerații privind mediul înconjurător și principiul alocărilor și utilizării progresive a resurselor în vederea realizării unei dezvoltări raționale²³. În această accepțiune, exploatarea durabilă constă în a utiliza resurse reînnoibile în acele cantități care, pe ansamblu, să nu afecteze posibilitatea lor de reînnoire, ne depășind totodată nici capacitatea mediului de a asimila deșeurile.

Succesul eforturilor de a impune dezvoltarea durabilă ca alternativă strategică globală pentru secolul următor au fost materializate de instituționalizarea dezvoltării durabile în cadrul Conferinței de la Rio de Janeiro din iunie 1992 printr-un acord internațional exprimat prin ‘Declarația de la Rio’ și Agenda 21.

Varietatea mare a definițiilor date de-a lungul timpului conceptului de dezvoltare durabilă converg către concluzia că definirea durabilității implică factori economici, sociali, politici și ecologici, cu un grad relativ înalt de convergență, care impun

²¹ Tolba, Mostafa K. “Sustainable Development-Constraints and Opportunities”. Butterworths London, 1987.

²² FAO, Development durable et environment, Roma, 1992.

²³ Pezzey, J. (1992).

diferite criterii de analiză și necesitatea îmbinării lor în regândirea strategiilor de dezvoltare din perspectiva satisfacerii simultane a cerințelor ecologice cu cele socio-economice, printr-o alocare adecvată a drepturilor de proprietate și printr-o stabilire corectă a prețurilor.

Revenind la problematica ruralului, se poate concluziona că, elaborarea unei politici de dezvoltare integrată trebuie să aibă drept componentă cheie dezvoltarea durabilă, care presupune îndeplinirea următoarelor cerințe:

- dezvoltarea durabilă a agriculturii – principala componentă a ruralului;
- dimensionarea creșterii economice în corelație cu utilizarea echitabilă a resurselor și cu accentuarea laturilor calitative ale acesteia;
- eliminarea sărăciei prin satisfacerea necesității esențiale care o reprezintă locul de muncă, hrana, apa, energia, locuința și sănătatea;
- acceptabilitatea demografică (creșterea populației și implicit a cererii de bunuri de subzistență, creează presiune asupra stocurilor de resurse regenerabile, determinând intensificarea cererii de resurse neregenerabile);
- stabilirea dreptul de proprietate, proprietatea publică și facilitarea accesului la resurse.
- protejarea și sporirea resurselor naturale, reorientarea tehnologiilor și controlul riscurilor utilizării acestora;
- democratizarea deciziilor privind mediul și economia.

În România, conceptul de dezvoltare durabilă a agriculturii a fost preluat de către cercetătorii din domeniul economiei agrare acordându-i locul printre obiectivele permanente ale politicii agrare în strategia dezvoltării economiei naționale.

Într-o definiție exhaustivă se susține că *dezvoltarea agriculturii durabile prin forțele pieței trebuie să fie capabilă să producă surplus economic pentru propria dezvoltare și pentru dezvoltarea societății în ansamblu, să se integreze eficient în mecanismele economiei de piață, să se dezvolte în armonie cu mediul, să asigure producătorilor agricoli venituri comparabile cu ale altor categorii socio-economice și să contribuie la ridicarea calității vieții întregii populații*²⁴.

Credem că nu greșim dacă afirmăm că, în fond, dezvoltarea durabilă, fie ea a agriculturii, a ruralului sau a economiei naționale, are drept ax central echilibrul dintre om și natură, adică dintre omul care pentru a trăi are nevoie de hrană, îmbrăcăminte, încălțăminte, adăpost, mijloace de deplasare etc și natura care-i asigură prin părți din ea multe dintre cele necesare pe care omul le folosește direct în forma lor naturală sau indirect, după transformare. Echilibrul om-natură nu-i un raport fix; el este schimbă mereu, dar în orice schimbare - așa cum observa și prof. N. Belli²⁵ - el trebuie reprodus și menținut ca atare. Așadar, orice dezvoltare durabilă se justifică ca atare dacă reproduce echilibrul raportului în schimbare dintre om și natură.

N. Belli susține de asemenea că „țara noastră are nevoie de un concept propriu, cu rădăcini și traiectorii specific naționale, izvorâte din matricea noastră istorică și din învățămintele utile ale experiențelor altor țări cu economie de piață”, propunând conceptul de „dezvoltare umană durabilă a ruralului”²⁶. Conceptul

²⁴ D. Dumitru, M. Popescu, N. Belli și F. Toderiou, „Dezvoltarea agriculturii durabile prin forțele pieței.” CIDE 1995.

²⁵ N. Belli. „Proprietatea în teoria și practica economică. Abordări conceptuale. CIDE 1994.

²⁶ N. Belli „Dezvoltare umană durabilă a comunităților rurale”, în „România și Rep. Moldova: agricultura și ruralul în perioada de tranziție”. Coord. O. Bădina. Ed. D. Gusti 1996.

s-ar putea particulariza la condițiile României printr-un model de dezvoltare cu următoarele trăsături:

- a) Asigurarea unei creșteri durabile, prin forțele pieței ajutate de investiții străine directe, a întregii economii rurale și schimbarea calității acestei creșteri (diversificarea și sporirea gradului de asigurare a populației locale și a economiei naționale cu produse create în zonă);
- b) Elaborarea și implementarea unor programe speciale privind dezvoltarea pe termen lung a infrastructurilor și serviciilor socio-economice, publice și private care pot contribui mai repede și durabil la îmbunătățirea și optimizarea funcției de bunăstare socială în zonă;
- c) Formarea de agenți economici și socio-culturali capabili să producă rezultate performante, în condiții de calitate și eficiență competitivă;
- d) Crearea și dezvoltarea activităților rurale, mai ales neagricole, care să valorifice resursele naturale locale, să creeze noi locuri de muncă, absorbind o parte din forța de muncă disponibilă;
- e) Adoptarea de politici adecvate pentru încadrarea zonelor rurale în dezvoltarea de ansamblu a economiei și societății, în variabilele macrosocioeconomice, astfel încât fluxurile reciproce să stimuleze progresul în condiții de stabilitate și echilibru economic și social;
- f) Conservarea și reproducerea potențialului de resurse naturale agricole și neagricole în condiții ecologice corespunzătoare standardelor europene;
- g) Crearea parteneriatului instituțional și dezvoltarea atitudinii participative a societății civile constituie o altă cerință majoră a conceptului și modelului.

4. Paradigme ale dezvoltării rurale

În teoria dezvoltării rurale, ramură a teoriei dezvoltării, explicarea fenomenelor existente și anticiparea evoluției acestora sunt incluse printr-un set de ipoteze în domeniul general al dezvoltării. Multe dintre aceste ipoteze se referă atât la determinanții economici cât și neeconomics ai dezvoltării. O altă caracteristică a unora din ipotezele lansate de teoreticieni este că nu sunt în întregime operaționali, în sensul că sunt dificil de testat²⁷.

Se vor examina în cele ce urmează câteva din paradigmele dezvoltării și relevanța lor pentru abordarea politicilor și strategiilor de dezvoltare rurală.

Marii gânditori din trecut, în special economiștii clasici nu au avut o contribuție specială la acest subiect deoarece nu și-au concentrat atenția pe dezvoltarea rurală; ei au presupus probabil că ceea ce conduce în mod natural către dezvoltare este creșterea economică. În lumina experiențelor ulterioare procesul complex al dezvoltării a impus analiza condițiilor creșterii economice asupra căreia s-au concentrat economiștii de la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al IX-lea. Aceasta a fost perioada “revoluției industriale” în Europa. Printre economiștii clasici care au pus bazele dezvoltării durabile se numără Adam Smith, David Ricardo, Thomas Robert Malthus, John Stuart Mill și Karl Marx. Dintre ideile de bază ale școlii clasice asupra naturii și cauzei creșterii economice, un element interesant argumentat de către economiști a fost conceptul de circularitate care caracterizează relația de interdependență dintre tehnologie, investiții și profit. Clasicii au dorit să sublinieze că în dezvoltarea economică nici succesul nici eșecul nu apar ca fenomene în sine,

²⁷Singh. K. (1999): Rural development: principles, policies and management. Thousand Oaks Calif.London: Sage

ci sunt o consecință a argumentului circular care poate explica diferențele dintre performanțele țărilor dezvoltate și celor în curs de dezvoltare.

Către sfârșitul celui de-al doilea război mondial, în jurul anului 1945, dezvoltarea a devenit un domeniu important de studiu care a atras diferiți cercetători. Majoritatea scrierilor inițiale au cuprins explicarea înțeleșului dezvoltării, identificarea factorilor de influență și investigarea relațiilor dintre factori. Au apărut atunci două curente distincte: capitalist și marxist, cărora le corespund două teorii distincte și anume, “teoria modernizării” și respectiv “teoria dependenței”, neanalizate în studiul prezent, prima pentru că nu are relevanță pentru țările în curs de dezvoltare și a doua pentru criticile aduse ne luării în considerare a unor factori importanți în explicarea problemelor de dezvoltare.

Dincolo de aceste școli, considerate clasice, numeroși alți economiști și teoreticieni rețin atenția prin gândirea lor privind dezvoltarea în general, a țărilor în curs de dezvoltare în special, care generale fiind, au implicații și asupra dezvoltării durabile a ruralului ca segment principal al economiei și societății.

Câteva exemple de autori și idei din această categorie se vor prezenta în continuare (Casetele 2; 3; 4; 5).

Concluzia poate fi următoarea: dat fiind că spațiul rural, dominat de agricultură, este segmentul cel mai slab dezvoltat al economiei și societății României, dar și multe alte țări, probabil că lansarea dezvoltării sale are nevoie de acel șoc investițional prezentat în această teorie (Caseta 2).

Caseta 2

i. Teoria lui Rosenstein-Rodan sau teoria „marelui șoc”

Potrivit acestei teorii, este necesar un nivel minim de resurse, deși nu suficient, de care are nevoie un program de dezvoltare pentru a avea o șansă de succes. „Asemenea procesului de decolare al unui avion, lansarea unei țări într-o creștere autosusținută este un proces care are nevoie de o viteză inițială critică

pentru a se produce lansarea”. În esență, această teorie susține că succesul procesului de dezvoltare necesită să fie investită o singură cantitate minimă din toate elementele necesare.

Teoria combate procedura „picătură cu picătură” care nu poate provoca un efect cumulat prin simpla însumare a efectelor produse de fiecare element în parte. Sunt identificate trei tipuri diferite de elemente, considerate a fi indivizibile, care constituie principalele obstacole ale procesului de dezvoltare economică în țările în curs de dezvoltare: capitalul social, cererea și economisirea.

Autorul argumentează necesitatea unui șoc („big push”) materializat printr-o investiție mare, pentru a surmonta obstacolele economice și externalitățile economice create de acestea. Rezultă deci că procesul de dezvoltare este o serie de salturi discontinue și fiecare salt necesită un impuls. În același timp, poate fi vorba de un fenomen de complementaritate pe care îl impune o politică de dezvoltare viabilă și bine orientată. Economistul își susține teoria prin două teze:

(a) Eforturile izolate și mici nu pot induce un impact suficient asupra creșterii; și (b) Dezvoltarea poate apărea numai după ce a fost atins un nivel minim de investiții.

Mobilizarea de resurse suficiente care să provoace șocul necesar continuă să fie cea mai mare dificultate, pe care țările în curs de dezvoltare nu o pot depăși prin forțe proprii. Autorul recomandă un plan și o finanțare simultană pentru întreaga zonă, cu susținere financiară externă. Criticile aduse acestei teorii se referă la faptul că resursele necesare pentru a produce marele șoc sunt de un ordin atât de mare de mărime, încât țările în curs de dezvoltare nu și-l pot permite. De fapt, o țară care este capabilă de mobilizarea cuantumului de resurse necesare nu este o țară săracă.

Se poate aprecia că pentru lansarea creșterii ruralului, teza lui Leibenstein pare mai realistă decât teoria marelui șoc, întrucât un efort critic minim poate fi programat și etapizat într-o serie de eforturi mici pentru a determina un ritm de dezvoltare economică susținută.

Această teorie este compatibilă cu conceptul planificării democratice descentralizate. Prin urmare această paradigmă furnizează indicii în sensul necesității absolute a unui quantum investițional pentru lansarea unui program, inclusiv în domeniul ruralului (Caseta 3).

Caseta 3

ii. Modelul lui Lewis de dezvoltare economică

Modelul lui W. Arthur Lewis se bazează pe faptul că în țările în curs de dezvoltare, predominant rurale, există rezerve mari de forță de muncă la limita subsistenței. Oferta mare de forță de muncă poate permite înființarea de noi industrii și cele existente se pot extinde. Sectorul capitalist necesită de asemenea forță de muncă calificată, dar Lewis afirmă că problema pregătirii profesionale este doar o restricție temporară și care poate fi eliminată prin asigurarea unor facilități de pregătire.

Progresul tehnic din sectorul capitalist poate de asemenea crește ponderea profiturilor în venitul național atât timp cât există surplus de forță de muncă. Ponderea profiturilor va crește, atât prin introducerea inovației dar și ca urmare a creșterii sectorului capitalist însuși. Conform teoriei, acesta este principalul mod în care poate avea loc creșterea formării de capital de la 4-5% la aproximativ 12-15%.

Capitalul poate fi creat nu numai prin profit, dar și prin credit bancar. În țările în curs de dezvoltare caracterizate prin resurse de forță de muncă neocupată și lipsă de capital, facilitățile de creditare vor duce la creșterea producției și ocupării în același mod în care o face profitul. Formarea de capital prin credit are totuși ca rezultat o creștere temporară a prețurilor. Procesul inflaționist încetează când economiile voluntare obținute din creșterile de profit sunt suficient de mari pentru a finanța noi investiții, fără a se apela la credite.

Modelul lui Lewis pare să furnizeze un cadru oportun pentru înțelegerea procesului de dezvoltare economică din țările cu surplus de forță de muncă. Premisa de bază este aceea că productivitatea muncii din agricultură trebuie să crească substanțial pentru a genera surplus de produse, care să fie folosit pentru dezvoltarea sectorului neagricol și pentru a se elibera surplusul forței de muncă din agricultură pentru întâmpinarea cererii sectorului neagricol.

Pentru completarea teoriei se pot introduce elemente cum ar fi: crearea capitalului pentru investiții necesar pentru ocuparea surplusului de lucrători din agricultură; agricultura trebuie supusă unui șoc puternic printr-o strategie care să prevadă utilizarea tehnologiilor moderne și susținerea dezvoltării infrastructurii și serviciilor (Caseta 4).

Caseta 4

iii. Teza lui Leibenstein privind „efortul critic minim”

Ideea centrală a tezei lui Harvey Leibenstein este aceea că pentru a se obține creșterea susținută este esențial ca stimularea inițială a dezvoltării să aibă o dimensiune critică minimă.

Potrivit lui Leibenstein, subdezvoltarea economică este caracterizată de un set de factori în corelație, care au un anumit grad de stabilitate la valori mici de echilibru. Valorile actuale sunt diferite de valorile de echilibru, deoarece economia a fost în permanență supusă stimulentele și șocurilor. Stimulentele au avut tendința de a crește venitul pe locuitor deasupra nivelului de echilibru.

În cazul economiilor slab dezvoltate, dezvoltarea economică pe termen lung nu are loc deoarece dimensiunea stimulentele este prea mică. Cu alte cuvinte, eforturile de depășire a obstacolelor dezvoltării, fie ele spontane sau provocate, sunt sub minimul critic necesar creșterii susținute.

Pentru valori mici ale stimulentele, factorii generați de reducere a venitului, pe termen lung, sunt mai semnificativi decât forțele induse de creștere a venitului. Fenomenul invers apare în cazul unor valori mari ale stimulentele. Creșterea demografică poate fi un exemplu al acestui fenomen.

O creștere mică de capital obținută prin creșterea veniturilor va fi un stimulent mai bun decât o creștere echivalentă a populației și o scădere proporțională a venitului pe locuitor. În acest fel, acumularea persistentă de capital deasupra unei rate minime va permite în final dezvoltarea. Necesitatea unui efort minim apare pentru a preveni scăderea venitului care poate fi generată de stimulentele creșterii și pentru a genera momente suficiente în sistem, astfel încât factorii care stimulează creșterea să continue să-și joace rolul.

Myrdal a scos în evidență rolul factorilor neeconomici în procesul de dezvoltare și a subliniat că acțiunea liberă a forțelor pieței produce efecte de antrenare a creșterii. Concentrarea forței de muncă, capitalului, bunurilor și serviciilor în anumite regiuni și localități poziționează zonele rămase, majoritatea rurale, mai mult sau mai puțin într-o situație de stagnare și accentuează inegalitatea regională (Caseta 5).

Caseta 5

iv. Teza lui Gunnar Myrdal a efectelor de „antrenare și propagare” asupra disparităților regionale

Referindu-se la disparitățile de venit, sănătate și învățământ la nivel internațional Gunnar Myrdal afirmă că, într-un caz normal, o schimbare nu se realizează prin schimbări compensatorii, ci prin susținerea schimbărilor care deplasează sistemul în aceeași direcție cu prima schimbare, dar mult mai rapid - principiul cauzalității circulare sau cumulative. Ca urmare a unei asemenea cauzalități circulare, un proces social tinde să evolueze mai rapid. Un proces social poate fi oprit prin introducerea unor noi schimbări exogene în sistem.

Concentrarea în anumite localități a firmelor, capitalului și a unor indivizi cu un nivel înalt de pregătire sunt elemente de creștere pentru acele localități, dar antrenează o scădere a nivelului de dezvoltare economică pentru zonele vecine într-o mai mare măsură decât dacă aceste elemente nu ar fi apărut.

În sens contrar efectelor de antrenare există efecte de propagare centrifugală a momentelor expansioniste din centrul expansiunii economice către alte regiuni. Demonstrațiile empirice au arătat că efectele de antrenare sunt neutralizate de efecte de propagare numai la un nivel înalt de dezvoltare. Acesta este unul din motivele pentru care progresul durabil devine un proces aproape automat odată ce o țară a atins un nivel înalt de dezvoltare. La nivele scăzute de dezvoltare efectele de propagare pot fi sau foarte slabe, sau destul de puternice pentru a anula efectele de antrenare, ceea ce provoacă în ambele cazuri stagnarea și sărăcia.

În mod similar, la nivel internațional, comerțul, circulația capitalului și migrarea au efecte puternice de antrenare asupra țărilor în curs de dezvoltare.

Modelul lui Singh deplasează accentul de pe formarea de capital fizic în formarea capitalului uman și de pe dezvoltare industrială pe dezvoltare rurală ca bază pentru dezvoltarea globală (Caseta 6).

Caseta 6

v. Modelul de dezvoltare a capitalului uman

Acest model a fost propus de Singh. K. și a scos în evidență importanța investiției în capitalului uman în procesul de dezvoltare economică și socială. Economiiștii clasici și neoclasici nu au inclus în mod explicit calitatea resurselor

umane în cadrul lor teoretic. Conceptul de capital uman definit ca abilitatea mentală și fizică dobândită prin educație și pregătire profesională, obținută prin investiții de efort uman și financiar și dezvoltată printr-o pregătire psihică, a fost elaborat de Theodore Schultz.. El a afirmat în mod explicit că investiția în capitalul uman este un determinant important al dezvoltării economice.

Modelul se adresează întregului potențial uman și a subliniat necesitatea consolidării lui din punctul de vedere al culturii, religiei, valorilor și structurilor sociale.

Abordarea dezvoltării rurale prin prisma capitalului uman se bazează pe două ipoteze, care au fost ignorate de teoria clasică:

1. Capacitățile umane fizice și psihice sunt parțial moștenite și parțial achiziționate și diferă de la individ la individ, ceea ce infirmă ipoteza clasică a omogenității forței de muncă.

2. Capitalul uman contribuie direct la dezvoltare prin efectul său pozitiv asupra productivității și prin reducerea rezistenței la difuzarea noilor tehnologii în economie, în special în mediul rural.

Acest model este adecvat cazurilor în care există un potențial pentru dezvoltare reprezentat prin surplusul de forță de muncă. Strategiile de dezvoltare a sectorului terțiar (servicii), care în lume se dezvoltă este cel mai rapid, impun existența unor resurse umane specializate, experimentate și cu capacitate creativă și întreprinzătoare. În acest sens se impune cu prioritate dezvoltarea resurselor umane printr-o alimentație echilibrată, sănătate, educație și pregătire profesională adecvată și informare.

5. Strategii și politici specifice dezvoltării rurale

Dezvoltarea ruralului, ca de altfel a întregii economii și societăți, nu poate avea loc de la sine, spontan. Fiind o realitate social-economică, dezvoltarea lui va fi întotdeauna una orientată. Faptul pornește de la premisa că dezvoltarea este rezultatul necesar al acțiunii conjugate a factorului obiectiv – adică realitatea obiectivă, în cazul de față ruralul cu legile sale interne și a factorului subiectiv, chemat să reflecteze în conștiința oamenilor realitatea obiectivă a propriei lor existențe. Reflectarea nu este una pasivă, de tip oglindă, ci una activă, de îndrumare a realității

obiective spre țeluri dorite necesare și posibile. În procesul de reflectare a realității și de orientare a dezvoltării sale spre țeluri dezirabile și posibile intervin conceptele de strategie și politică.

➤ *Strategia* este un concept al teoriei dezvoltării care presupune conceperea dezvoltării prezentului cu fața spre viitor, ca o parte a acestuia. O asemenea abordare presupune cunoașterea și diagnosticarea realității, identificarea tendințelor sale interne și stabilirea obiectivelor dezvoltării pe o anumită perioadă. Este un termen folosit de asemenea de teoria jocurilor pentru a descrie setul de alegeri pe care un jucător îl va face în fiecare set posibil de circumstanțe.

➤ *Politica* este acțiunea umană pentru realizarea în practică a strategiei, adică a obiectivelor sale. Ea se poate diferenția pe fiecare obiectiv și se poate schimba în timp după cerințele mersului înainte. Politica realizează obiectivele folosind în acest scop anumite instrumente pentru finanțarea acțiunilor. Alocarea resurselor dezvoltării face parte din politica economică sau/și socială.

Dicționarul Webster definește „politica” ca pe un curs de acțiune selectată (de către guvern, o instituție, un grup sau un individ) dintre alternative, și în lumina condițiilor date pentru direcționarea și determinarea deciziilor prezente și viitoare. Cea mai comună utilizare socială și politică a termenului de „politici” se referă la o acțiune sau o intenție concepută a fi adoptată în mod deliberat după o trecere în revistă a posibilelor alternative și apoi pusă în practică, sau orientat înspre a fi implementată. Procesul politic reprezintă formularea, promulgarea și aplicarea acestor acțiuni.

Politica publică de dezvoltare rurală, reprezintă acțiunile întreprinse de guvern în căutarea anumitor obiective ale

dezvoltării rurale. Dezvoltarea rurală, de obicei, include și dezvoltarea agricolă.

Este important să se delimiteze conceptele: politică; program; și proiect. Politica este un termen cuprinzător și are conotația unui set de acțiuni intenționate. El subsemnează programe specifice care sunt mai înguste în scop decât politica, dar mai specifice cu privire la ce este de făcut, cum, de către cine, și unde. O politică trebuie să fie transpusă într-o serie de programe înainte să poată fi susținută.

Un proiect este foarte specific și detaliat în termenii obiectivelor lui, localizării, duratei, fondurilor și agenției executante și se supune planificării, finanțării și implementării ca un întreg.

Un program poate consta din câteva proiecte. Un proiect de dezvoltare rurală poate fi definit ca o activitate de investiție, unde resursele sunt cheltuite pentru a crea un bun productiv, din care se așteaptă obținerea de beneficii pe o perioadă extinsă de timp.

Unele motive specifice care favorizează intervenția guvernamentală în sectorul rural sunt:

- Fluctuațiile violente din producția agricolă, prețuri și venituri
Producția agricolă, fiind de natură biologică, este mai vulnerabilă capriciilor vremii (naturii) decât producția neagră și deci fluctuează mai violent decât aceasta ca răspuns la fenomenele naturale. Fluctuațiile din output-ul agricol au condus la alte fluctuații și mai mari în prețurile agricole și deci în veniturile agricole. Aceasta deoarece cererea pentru majoritatea produselor agricole este inelastică, sau datorită flexibilității mai mari a prețurilor produsului agricol cu privire la schimbările intervenite în ofertă. Majoritatea fermierilor, fiind executanți pe scară mică și săraci, nu pot suporta consecințele fluctuațiilor din prețurile output-ului agricol și din venituri. Ei necesită o anumită protecție împotriva efectelor adverse de pe piața liberă și din natura vitregă.

O astfel de protecție poate fi oferită numai de guvern sub forma sprijinului de prețuri, politicilor de asigurări și credite.

- Sărăcia rurală și inegalitatea în venituri

Venitul mediu pe locuitor din zonele rurale nu numai că este mai scăzut decât în cele urbane, dar este și mai inegal distribuit. Starea precară a calității vieții populației rurale este un motiv plauzibil pentru intervenția guvernului de a sprijini venitul rural și de a îmbunătăți distribuția acestuia prin programe împotriva sărăciei.

- Întreprinderile mici rurale, fărâmițate și neorganizate

Majoritatea întreprinderilor rurale sunt în general mici, fărâmițate și neorganizate. Datorită acestor caracteristici, proprietarii lor nu au practic nici o putere de negociere vis-a-vis de cei cărora le vând produsele, și de la care își cumpără proviziile. Aceasta duce la o exploatare pe ambele fronturi – vânzare și cumpărare. Acest fapt adâncește nevoia pentru politici guvernamentale menite să egalizeze oportunitățile, să întărească puterea de negociere a indivizilor și grupurilor din zonele rurale pentru a putea deveni competitivi.

- Infrastructura de bază săracă și inadecvată din zonele rurale

Zonele rurale sunt într-un mare dezavantaj în relație cu zonele urbane, în ceea ce privește dotarea cu facilități și servicii infrastructurale de bază cum ar fi: drumurile, apa potabilă, electricitatea, școlile, spitalele, protecția publică, transportul și comunicațiile. Aceste facilități publice din zonele rurale sunt nu numai inadecvate, dar și prost organizate și insuficiente. Ca rezultat, sătenii săraci sunt condamnați, generație după generație, la educație slabă (învățământ), sănătate precară, șomaj și sărăcie. Îmbunătățirea stării lor necesită o intervenție intensivă a guvernului.

5.1 Obiectivele politicii de dezvoltare rurală

Politicile de dezvoltare rurală sunt trasate pentru a îmbunătăți condițiile în care populația rurală muncește și trăiește.

Dezvoltarea ruralului depinde atât de efortul propriu al comunităților rurale, cât și de eforturile puterii publice. Intervenția guvernamentală este chemată să multiplice potențialul creator local, ajutându-l nu numai cu o gândire bună, dar și cu mijloace financiare necesare. Obiectivele de dezvoltare rurală încercă să atingă „creșterea odată cu echitatea”; această cerință se poate realiza în contextul următoarelor patru dimensiuni importante ale politicii: calitatea vieții cetățenilor; generarea ocupării forței de muncă; echilibrul regional; încrederea în sine.

Toate aceste obiective exprimă cerințe specifice, fapt care le justifică necesitatea de a fi avute în vedere de politicieni. Pentru a deveni utile societății, ele sunt transpuse în programe și proiecte specifice, care pot fi administrate în condițiile existente. Pentru fiecare program, anumite obiective pot fi încredințate pentru implementare unei anumite agenții guvernamentale. Măsurile programului pot fi apoi identificate și evaluate dacă sunt adecvate și eficiente pentru a servi obiectivului, și adaptate la condițiile din afara influenței aceluia program particular. Aceste condiții au adesea un rol decisiv în stabilirea fezabilității din punct de vedere administrativ al un anumit program.

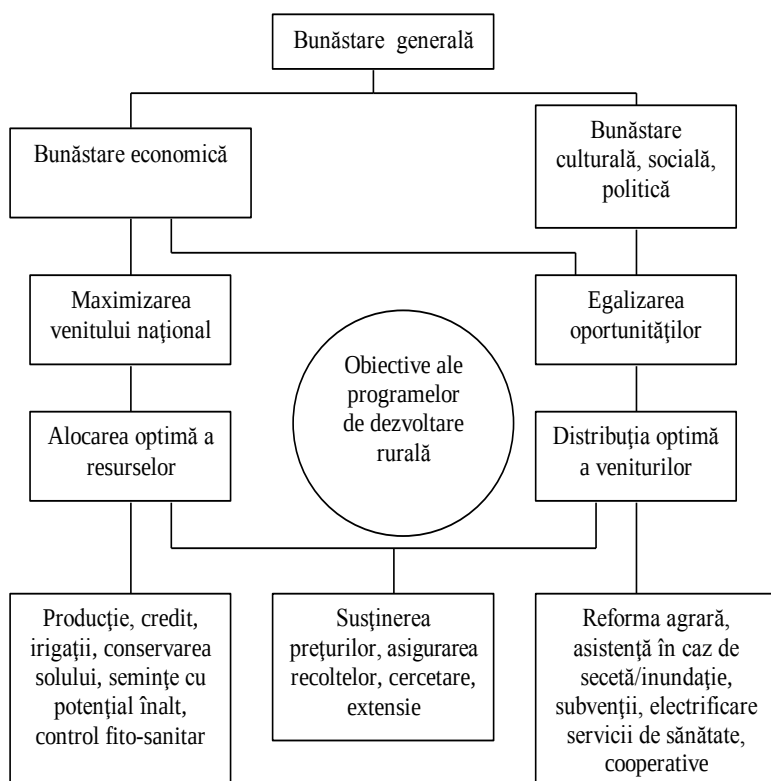
5.1.1 Ierarhia obiectivelor politice

Obiectivele dezvoltării rurale sunt diverse ca amploare, importanță și urgență. Dată fiind multitudinea obiectivelor politicilor, este necesar de studiat relația dintre ele – relații de convergență sau divergență, relații de succesiune, relații cu importanță principală și secundară - și de văzut dacă ele converg spre interesul public. Aceste criterii determină alegerea și ierarhizarea obiectivelor. Din punct de vedere al utilității teoretice și practice, ierarhizarea de tip piramidal este de natură să transmită un mesaj convingător și de mare valoare instructivă, așa cum se prezintă în figura 1.

Treptele descendente ale piramidei obiectivelor politicii de la vârful generalității, la baza practică a problemelor concrete – relevă următoarea ierarhie:

(i) Obiectivul general al politicii economice este de a promova bunăstarea generală, care cuprinde bunăstarea economică și cea culturală, socială și politică. Acest obiectiv este servit de către două obiective principale și anume, venitul național și egalizarea oportunităților. Obiectivul general și obiectivele cere-l servesc, împreună constituie nivelul din vârful ierarhiei.

Figura 1.
Ierarhia obiectivelor politicii de dezvoltare rurală

(ii) Coborând de la nivelul din vârf al ierarhiei, o serie de obiective se dezvoltă pe un plan mai scăzut de generalitate. Aceste obiective se ocupă de restructurarea și ajustarea diverselor sectoare ale economiei și pot fi numite obiectivele centrale ale politicilor majore naționale. Fiecare din aceste obiective centrale este încă general în scop și complex în natură; pentru aplicație practică, aceste obiective trebuie împărțite mai departe în obiective specifice de program îndreptate înspre o mare varietate de situații și privind diverse grupe de oameni, regiuni și bunuri (mărfuri).

(iii) La nivelul următor, găsim obiectivele programelor specifice guvernamentale menite să corecteze proastele ajustări, sau să îndepărteze sursa insatisfacției suferită de anumite grupuri de oameni. Obiectivul central al politici agricole, de exemplu: este împărțit în diverse obiective de program, pentru irigații, conservarea solului și credit agricol, marketing, cercetare, învățământ și extensie.

(iv) Coborând apoi la cel mai scăzut și cel mai specific nivel de unități de program, obiectivele cărora sunt relativ simple și clare. Acestea sprijină anumite mărfuri agricole specifice la prețuri specifice, dând împrumuturi altor fermieri în scopuri specifice, determinându-i să urmeze anumite practici de conservare a solului și să dezvolte sisteme de baraje și irigații.

Metoda formulării programelor, în care obiectivul și mijloacele lui sunt clar definite, este indispensabilă pentru studiul politicilor. Dar metoda nu este simplu de aplicat. Obiectivele devin mijloace și mijloacele devin obiective, depinzând de cum sunt privite. De exemplu: din punctul de vedere al unor instituții responsabile pentru dezvoltarea rurală sau ocuparea forței de muncă, eradicarea șomajului rural este un obiectiv, iar mijloacele de realizare constau din alocarea bugetară de fonduri, granturi pentru ONG-uri, credit instituțional și subvenții pentru achiziționarea de bunuri generatoare de venit și de oferire a

consultanței tehnice către beneficiari. Din punctul de vedere al unei comisii pentru planificare, eradicarea sărăciei rurale este un mijloc de îmbunătățire a distribuției venitului și de egalizare a oportunităților; aceste obiective sunt din nou mijloace de îmbunătățire a bunăstării sociale, culturale și economiei care, la rândul lor, sunt mijloace de realizare al obiectivului principal de bunăstare generală.

5.1.2 Politici de dezvoltare rurală

Teoreticienii fac distincție între o politică calitativă și una cantitativă. O politică calitativă caută să schimbe structura economică prin crearea de noi instituții sau modificarea instituțiilor existente. O politică cantitativă caută să schimbe dimensiunea anumitor parametrii, de exemplu, schimbarea ratei impozitării. Un exemplu, care reprezintă o politică atât calitativă cât și cantitativă este introducerea unui sistem de învățământ exceptat de taxe, dacă anterior erau percepute taxe. Este calitativă pentru că reprezintă o schimbare în structura economică și este cantitativă pentru că reprezintă o schimbare a taxelor, din ceva în zero.

Politicile agricole se pot clasifica în politici de dezvoltare și politici de compensare. O politică de dezvoltare caută să mărească oferta de bunuri (mărfuri) și resurse, și să îmbunătățească calitatea produselor și input-urilor. O politică de compensare este menită să-și compenseze grupul țintă în diverse moduri, prin subvenții, susținerea prețurilor etc.

Dezvoltarea agricolă și rurală, fiind un subiect național, răspunderea majoră pentru dezvoltare este aceea a guvernelor în special în asigurarea securității alimentare, emiterea de legislație model, formularea politicilor și a programelor naționale.

Inițiativa centrală este necesară pentru a realiza un consens național și un model cuprinzător de dezvoltare rurală. Relațiile în problema dezvoltării agricole trebuie să se bazeze pe consultare,

cooperare și complementaritate, pentru a ocroti disciplina dezvoltării rurale naționale, a extinde aria angajării reciproce, a colaborării și parteneriatului și pentru a asigura creșterea armonioasă atât prin inițiativa națională cât și cea locală. În responsabilitatea sa intră măsurile de dezvoltare și crearea de instituții care să sprijine inițiativele și să ajute la executarea efectivă a programelor. În mod similar, puterea publică are rolul coordonator (prin legislație) la nivel național cu consimțământul administrațiilor teritoriale, urmărind o politică coerentă. La rândul lor administrațiile coordonează dezvoltarea locală și în mod alternativ pot face propuneri legislative necesare unui model național.

Se vor supune atenției câteva dintre cele mai importante domenii specifice politicilor de dezvoltare rurală.

- Progresul comunităților rurale este de neconceput fără ameliorarea continuă a **structurilor agrare**: a) structura proprietății funciare; b) structura exploatațiilor agricole; c) structura producției agricole. Fiecare componentă structurală are problemele ei specifice de rezolvare a căroră depinde progresul nu numai al agriculturii ci și al ruralului ca și a întregii economii naționale. Ne oprim pe scurt la primele două.
 - a) Structura *proprietății funciare* are ca obiect proprietatea asupra pământului. Reformele în acest domeniu – numite reforme agrare – au o istorie lungă în dezvoltarea societății umane, de cele mai multe ori fiind însoțite de lupte aprige pentru pământ. Experiențele moderne mai ales cele ale UE, evidențiază câteva învățăminte cu valoare generală, care n-ar trebui să lipsească din orice politică agrară, rurală sau națională. Sunt cel puțin trei grupe de asemenea învățăminte:
 - (i) Proprietatea privată asupra pământului reprezintă forma cea mai eficient, economic și social, de

stăpânire și folosire a pământului. Decolectivizările și dezetativările proprietății funciare și privatizarea acestora în țările exsocialiste europene sunt de fapt confirmări ale legitimității proprietății private funciare.

- (ii) Apartenența pământului la cel care-l poate lucra este altă lecție a istoriei agrare. Apartenența se poate realiza fie prin proprietatea privată, fie prin mijlocirea arendării.
 - (iii) În economia de piață privată și pământul devine marfă, asigurând circulația lui spre cei care-l doresc și pot să-l folosească. Pământul este însă o marfă specială, legiferată ca atare de regulile jocului economiei de piață. În occident, cine cumpără pământ trebuie să facă dovada oficială că are pregătirea necesară pentru a-l folosi; în plus, se descurajează fărâmițarea proprietății lui la vânzare-cumpărare.
- b) Structura *exploatațiilor agricole* reprezintă forma de exploatare a utilității pământului. În acest caz, credem că două sunt lecțiile cele mai utile politicilor agricole:
- (i) Forma de exploatare a pământului cea mai modernă și eficientă este ferma agricolă. Ea încununează astfel, drumul istoric al transformării exploatației de la gospodărie țărănească în gospodărie familială, a acesteia în gospodărie viabilă, apoi în fermă comercială, iar astăzi în fermă profesională (în UE cu peste 20 ha teren cultivabil). Este de fapt drumul trecerii de la producția pentru autoconsum la producția pentru piață.
 - (ii) Dat fiind că pământul este o resursă reînnoibilă și are o importanță vitală în asigurarea alimentației populației, forma de exploatare a lui are sarcina nu numai de a produce mărfuri pentru piață, ci și de a asigura reproducerea fertilității sale.

Pentru a pune bazele unei dezvoltări durabile a societății rurale, este necesară reorganizarea structurii agrare. O politică sănătoasă a reformelor financiare poate contribui în mod semnificativ la dezvoltarea agricolă și rurală și de aceea merită o mare prioritate. Politica funciară este chemată să conducă la utilizarea științifică și intensivă a terenului, să aducă stimulente pentru creșterea productivității pământului și să inducă schimbări în relațiile de proprietate și structura socială – în vederea facilitării unei participări largi a proprietarilor și arendașilor la procesul dezvoltării rurale. Experiențele externe din țările cu economie de piață, dar și specificul național, sunt argumente care susțin ideea că o structura agrară eficientă trebuie să se bazeze pe gospodării individuale, consolidate și susținute printr-un sistem asociativ și sprijinite de serviciile necesare pentru utilizarea optimă a pământului, pentru a căpăta un caracter comercial și competitiv.

- **Politica în domeniul pădurilor**

În România silvicultura este după agricultură a doua ramură economică a spațiului rural datorită arealului natural (vezi Cap III/ 2.1.2) și potențialului său economic.

Politica privind pădurile are o importanță deosebită pentru dezvoltarea rurală având în vedere rolul pe care pădurile îl exercită prin două funcții de bază: *materială* (economică) și *nematerială* (socială și ecologică)²⁹. *Funcția materială* are câteva implicații pentru diverse sectoare ale economiei, cum ar fi: energia, industria, agricultura, turismul. În afară de aspectele mai cunoscute, ca al utilizării ca și combustibil, al producției de lemn utilizate în construcții,

²⁹ Mușat, I. „Pădurea – scut de bogăție a naturii.” Ed. Științifică și enciclopedică. Colecția „Știința pentru toți” Nr. 128, 1980.

industria minieră, hârtiei, fibrelor sintetice, a derivatelor sale, pădurile oferă surse generatoare de venit prin alte produse ca fructele de pădure, ciuperci, plantele medicinale, producția meliferă, extractele din diferite părți ale arborilor. În plus, pădurile adăpostesc o parte importantă a fondului cinegetic care oferă surse alternative de venit prin exploatarea acestor resurse dar și pentru oportunitățile de dezvoltare a turismului datorită atracției pe care acestea le reprezintă. *Funcția nematerială* a căpătat în ultimul timp o importanță mai mare în ce privește asigurarea protecției naturii, mediului în care trăiește și activează omul, protecției solului, apelor, culturilor agricole etc. și care în esență se concretizează tot în valori materiale, iar pe de altă parte în ce privește calitățile sanitare-igienice (depoluant al atmosferei), recreative, culturale sau istorice.

Proiectele de dezvoltare necesită o examinare atentă în stabilirea priorităților, cum ar fi cele destinate scopului social sau împăduririi pârloagelor. În vederea măririi cererii pentru produse forestiere, o atenție sporită o impun creșterea productivității pădurilor și eficienței managementului lor în condițiile evaluării impactului lor asupra ecosistemelor pentru a se asigura menținerea echilibrului ecologic.

În concluzie, politica forestieră națională are ca fundament două puncte pivotale, anume: satisfacerea cerinței comunității rurale pentru materii de bază din industria forestieră și satisfacerea cererilor prezente și viitoare pentru funcțiile protective și recreative ale pădurilor și confortul mediului înconjurător.

Politica de dezvoltare rurală trebuie să integreze în măsurile sale aceste cerințe cu cele de susținerea valorificării potențialului socio-economic (activități generatoare de venituri și oportunități de ocupare a forței de muncă) pe care îl reprezintă pădurea pentru economia rurală.

- Politica națională a **apei** și impactul ei asupra ruralului

Resursele de apă ale României reprezintă conform datelor statistice oficiale 40066 milioane m^3/an ³⁰. Ele provin din trei surse principale: din Dunăre, din apele de suprafață interne (râuri, bălți, iazuri) și din apele subterane. Dunărea ne asigură un stoc anual de 20000 milioane m^3 , respectiv 50% din total; râurile interne contribuie cu 14234 milioane m^3 , (35,5% din total) și apele subterane asigură anual 5832 milioane m^3 (14,5% din total).

Raportat la populație, stocul disponibil de apă asigură anual aproape 1780 m^3/loc . Acest nivel este printre cele mai scăzute din Europa. Din perspectiva ruralului, utilitatea acestei resurse vitale se manifestă în multiple forme: ca apă potabilă pentru oameni și animale, apă necesară pentru activitățile economice și sociale (ex.: industrie, agricultură, transporturi, instituții publice) ca resursă piscicolă, pentru agrement etc. Puține localități rurale au instalații de captare și distribuție a apei potabile pentru populație și animale. Cele mai multe dintre aceste localități se folosesc de puțurile clasice, asigurându-și apa necesară gospodăriei din pânzele freatice.

Apa este resursa naturală cea mai problematică, care afectează nivelul și starea dezvoltării agricole și rurale. Dezvoltarea optimă și utilizarea eficientă a resurselor de apă, au, așadar, o mare importanță.

Ministerul resurselor de apă răspunde de întocmirea politicilor și programelor de dezvoltare și reglementare a resurselor de apă ale țării. Planificarea și dezvoltarea resurselor de apă trebuie administrată din perspectiva națională. Problemele actuale ale apei vizează următoarele:

- Necesitatea utilizării eficiente a apei;

³⁰ CNS. Anuarul statistic al României 1999 p.38.

- Necesitatea unui sistem de informații bine întocmit;
- Necesitatea conservării calității mediului și echilibrului ecologic;
- Reevaluarea periodică pe bază științifică a potențialului apei din sol, luând în considerare calitatea apei existentă și exploatarea economică a ei;
- Exploatarea coordonată a apei de suprafață și a apei din sol și utilizarea lor;
- Considerațiile din punct de vedere al echității și justiției sociale în alocarea apei;
- Implicarea fermierilor în diversele aspecte ale administrării apei, în special distribuția apei și colectarea de taxe pe apă prin intermediul asociațiilor de utilizatori ai apei.

Principalele obiective ale politicii naționale a apei se referă la restabilirea, dezvoltarea, conservarea și utilizarea resurselor de apă de suprafață și din sol ale țării în cel mai optim mod din punct de vedere social și ecologic. Este de asemenea necesar să se specifice instrumentele necesare pentru a realiza obiectivelor. În domeniile politicii profesionale/sociale și management specialiștii și experții politici pot îndeplini sarcinile de stabilire a obiectivelor și de identificare a instrumentelor adecvate.

- Politica **prețurilor agricole** este importantă pentru dezvoltarea rurală în sensul în care, relația generală dintre prețurile output-uri/input-uri din agricultură (foarfecele prețurilor) și raporturile comerciale dintre agricultura și alte sectoare ale economiei, să stimuleze creșterea în zonele rurale. Țelul major al unei politici agricole a prețurilor ar trebui să fie de a corecta distorsiunile pieței și de a echilibra raportul dintre indicele prețurilor produselor agricole și indicele prețurilor produselor industriale necesare agriculturii, în favoarea producătorilor agricoli.

Subvențiile pentru alimente și input-uri sunt utilizate ca instrumente complementare ale politicii agricole de prețuri, care caută să: a) asigure un mediu remunerativ și relativ stabil al prețurilor pentru fermieri, pentru a-i determina să-și mărească producția; b) să îmbunătățească accesul fizic și economic al oamenilor la alimente; și c) să dezvolte un model de producție care să fie în linie cu necesitățile generale ale economiei. Contrar impresiei generale că de programul de sprijinire a prețurilor și subvențiilor pentru input-uri și alimentație beneficiază numai câteva culturi și fermieri din numai câteva regiuni, aceste instrumente au jucat un rol important și realizarea obiectivelor securității alimentare și creșterii accelerate a economiei unor țări în curs de dezvoltare și de care au beneficiat toate segmentele sociale.

- Politica **finanțării rurale** are un rol crucial în crearea unui mediu favorabil investițiilor private atât din surse interne cât și pentru investitori externi. Problemele care necesită atenție sunt legate de exemplu, de accesul la piața creditelor sau facilitățile intrării investițiilor străine destinate zonelor rurale. De asemenea, există domenii de interes public care necesită intervenția guvernului. Deoarece fondurile publice sunt de regulă limitate, investițiile directe ale guvernului vor trebui să fie alocate în zonele în care serviciile publice sunt la un nivel mult inferior celor din zonele urbane și în domenii în care fenomenul de subinvestire este pregnant. Un domeniu prioritar este capitalul uman, care are nevoie de susținerea serviciilor de sănătate, educație și pregătire profesională. În mod similar, investițiile publice pot fi destinate pentru deschiderea accesului la resurse ca cele din fondul piscicol, forestier, sau la cele care se încadrează în utilități publice cum este infrastructura (ex.: gospodărirea și furnizarea apei; îmbunătățiri funciare; căi de comunicații). În acest scop intervenția se manifestă prin ajustări instituționale care pot

consta în privatizarea unora din aceste utilități publice sau prin încheierea de contracte cu firme private (ex.: pentru lucrări de construcții, amenajări).

Experiențe recente au arătat că susținerea externă din fonduri nerambursabile sau împrumuturi avantajoase a unora dintre măsurile politice din domeniul rural este o practică care a adus beneficii atât financiare cât și pentru stimularea dezvoltării capacității actorilor rurali de a atrage surse de finanțare printr-o atitudine participativă și a deprinderii abilităților de pregătire a proiectelor în scopul absorbției fondurilor disponibile.

Toate aceste decizii au nevoie să fie fundamentate atât de studii de diagnosticare a situației reale a spațiului rural pentru a identifica zonele critice de intervenție, de o evaluare apriori a costurilor și beneficiilor măsurilor propuse, inclusiv a impactului asupra mediului, cât și de o analiză multicriterială a altor aspecte cum ar fi intergenerarea echității.

5.2 Strategii de dezvoltare rurală

- *Strategia orientată către creștere*

Și în cazul ruralului creșterea economică presupune creșterea PIB/loc într-un ritm mai rapid decât al creșterii populației, ea fiind una din componentele de bază ale conceptului contemporan al dezvoltării rurale.

Acest tip de strategie se bazează pe filozofia că și populația din mediu rural poate avea capacitate de decizie rațională, în sensul că atunci când i se oferă o oportunitate adecvată și un mediu potrivit, va încerca să-și maximizeze veniturile. Rolul statului în această strategie este de a susține dezvoltarea infrastructurii fizice și sociale și de a menține un climat favorabil pentru a stimula crearea întreprinderilor rurale. Ipoteza critică a acestei strategii este că, beneficiile producției mărite “se vor

scurge“ încet către cei săraci³¹. Reglarea și coordonarea activităților agențiilor private și publice se face însă, în primul rând prin mecanismele pieței. Inconsistența acestei ipoteze a fost dovedită prin eșecul unor strategii similare din anii '60 (India) care nu au putut rezolva problemele sărăciei, șomajului și inegalității și au fost abandonate.

- *Strategia orientată către bunăstare*

Acest tip de strategie caută să promoveze bunăstarea populației rurale în general și a săracilor în particular, prin programe sociale pe scară largă. Mijloacele principale utilizate în această strategie sunt procurarea/ distribuirea de bunuri, servicii și confort civic în zonele rurale. Părerile critice despre această strategie sunt că oamenii nu au capacitatea de a-și identifica și rezolva problemele, în timp ce specialiștii publici pot identifica nevoile lor și le pot pună la dispoziție resurse financiare și administrative. Această strategie are o orientare paternalistă, în care rolul populației este acela de receptor pasiv al serviciilor. Programele orientate către bunăstare experimentate în multe țări au arătat că nu toate zonele rurale sărace beneficiază prin aceste programe. S-au adus două critici majore: a) a creat dependență; b) necesită resurse care sunt mult peste mijloacele guvernelor.

- *Strategia responsabilă*

Aceasta e menită să ajute populația din rurală să „se ajute“ prin organizații proprii și alte sisteme de sprijin, pentru a răspunde necesităților pe care le identifică. Rolul guvernului este de a facilita eforturile de auto-ajutor al populației rurale prin oferirea de tehnologii și resurse care nu sunt disponibile pe plan local.

³¹ Singh. K. (1999): Rural development: principles, policies and management. Thousand Oaks Calif.London: Sage.

Ipoteza critică este aceea că, săracii din mediul rural își vor identifica și rezolva problemele numai dacă li se va da un minim de ajutor, în rest, totul rămâne la inițiativa și mijloacele lor proprii. Participarea comunității la, și controlul activităților proiectate este indicatorul principal al performanței acestei strategii.

- *Strategia integrată*

Acesta combină toate trăsăturile pozitive ale celorlalte strategii și este menită să atingă simultan obiectivele creșterii, bunăstării, echității și participarea comunității. Această paradigmă are o viziune cuprinzătoare, integrată, asupra problemelor sărăciei, șomajului și inegalității și încearcă să se adreseze cauzelor fizice, economice, tehnologice, sociale, motivaționale și organizaționale ale acestor probleme.

Obiectivele multiple ale acestei strategii se obțin prin construirea capacității comunității de a se implica singură în procesul de dezvoltare, în parteneriat cu guvernul.

Ipoteza critică care subliniază această abordare este că guvernul poate restructura relațiile de putere în societate, iar birocrațiile pot învăța să împartă puterea cu grupurile comunitare. Implementarea de succes a acestei strategii necesită o matrice complexă de structuri descentralizate, cu mecanisme permanente de integrare verticală și orizontală, o combinație de calificări specializate și generaliste, coordonare instituțională, capacități de intervenție socială și sisteme manageriale.

Capitolul II METODE DE EVALUARE A DEZVOLTĂRII RURALE

Evaluarea statistică a dezvoltării socio-economice a ruralului este importantă din mai multe rațiuni. În primul rând, pentru a cunoaște nivelul și ritmul de dezvoltare a spațiului rural. În al doilea rând, pentru a stabili dimensiunea bunăstării economice și sociale a populației rurale, necesară ca punct de referință pentru viitoare planuri de dezvoltare și totodată ca instrument de monitorizare, evaluare și control al programelor care se implementează în spațiul rural. În fine, de evaluare avem nevoie și pentru facilitarea comparației spațiale și temporale a dezvoltării și pentru a răspunde criteriilor de acordare a creditelor. În virtutea acestor caracteristici, rezultatele evaluărilor trebuie să se regăsească în obiectivele dezvoltării rurale.

Principalele obiective ale dezvoltării rurale, indiferent de sistemul economic, politic și socio-cultural sunt: (a) creșterea disponibilității și distribuției mărfurilor de bază (ex.: alimentele, îmbrăcămintea, locuințele, sănătatea și securitatea acestora); (b) creșterea veniturilor și a puterii de cumpărare a populației rurale prin asigurarea unei mai bune educații a acesteia, unor locuri de muncă productive și bine remunerate și a facilităților culturale și de recreare; (c) extinderea gamei de opțiuni ale indivizilor prin eliberarea lor de dependență socială.

În prezent, nu există un anumit indicator al dezvoltării rurale care să capteze în mod adecvat multiplele fațete ale naturii ei. Economisții au utilizat o serie de indicatori care să reflecte diversitatea caracteristicilor dezvoltării rurale. După unele opinii¹², acești indicatori se pot clasifica în două clase și anume,

¹² Singh. K. (1999): Rural development: principles, policies and management. Thousand Oaks, Calif. London: Sage

indicatori ai nivelului dezvoltării rurale și indicatori ai distribuției venitului.

1. Indicatori de nivel ai dezvoltării economice

Dezvoltarea rurală poate fi cercetată din mai multe unghiuri de vedere: economic, social, politic, uman etc. Pentru cercetarea fiecărei componente se folosesc seturi specifice de indicatori. În ceea ce ne privește, vom continua investigația aspectelor economic, al bunăstării populației și dezvoltării umane.

1.1 Produsul național brut (PNB) real pe locuitor; posibilități și limite de evaluare

Este cunoscut ca indicator de venit, calculat ca sumă a valorii tuturor mărfurilor și serviciilor finale produse într-un an, la prețul pieței sau la prețul factorilor de producție, de către rezidenții unei țări.

PNB se poate calcula în prețuri curente (nominal) și în prețuri constante (real), fiecare modalitate corespunzând unei anumite necesități. Pentru comparațiile în timp se folosește PNB real pe locuitor. Valoarea lui se calculează prin deflarea PNB nominal, obținându-se o valoare corectată de creșterea inflaționistă a prețurilor prin intermediul indicelui deflator, adică prin raportarea la indicele general al prețurilor.

PNB este un indicator sintetic, utilizat în țările dezvoltate unde investițiile în străinătate și din străinătate, care sunt luate în calculul valorii sale, ocupă o pondere relativ importantă. În țările în curs de dezvoltare, împreună cu alți indicatori macroeconomici, indicatorul larg utilizat pentru a ilustra nivelul de dezvoltare a unei țări este Produsul intern brut (PIB) pe locuitor. PIB se calculează ca și PNB, fără a se lua în calcul veniturile rezultate din investițiile în străinătate și din străinătate. PIB este indicatorul macroeconomic principal al statisticii din

țările cu economie de piață; datorită gradului său înalt de sintetizare, oferă posibilitatea caracterizării celor mai importante procese și fenomene din aceste țări este cel mai des folosit în comparațiile internaționale.

Unii cercetători, pornind de la rolul deosebit al componentei economice, respectiv a venitului pe locuitor, în determinarea bunăstării populației, inclusiv rurale, folosesc PNB real pe locuitor ca indicator de măsurare și a bunăstării populației rurale. El singur nu determină doar componenta economică, adică una din cele care formează bunăstarea. Exprimând doar componenta economică, el nu acoperă, și nici nu-și propune metodologic să acopere și alte aspecte ale bunăstării, ca de pildă: valoarea forței de muncă familială; valoarea serviciilor casnice; valoarea negativă a efectelor secundare (externalităților) ale activităților economice care reduc satisfacția totală pe care aceste activități o produc (ex: poluarea aerului, apei, fonică etc.); valoarea satisfacției fizice și mentale pe care oamenii o obțin din activitățile de recreere.

Întrucât componenta economică, exprimată prin veniturile populației, are un rol decisiv și în aprecierea bunăstării, utilizarea PNB pe locuitor (sau a PIB pe locuitor) în investigarea dezvoltării socio-economice a ruralului este nu numai indispensabilă, dar întreaga investigație trebuie începută cu determinarea lui.

1.2 Consumul pe locuitor – total și structural

Consumul, prin nivelul său, exprimă gradul de satisfacere a nevoilor de existență ale populației, indiferent de mediile – urban sau rural – în care se află. Consumul este în fond scopul final al oricărei producții sociale și un indicator indispensabil pentru caracterizarea dezvoltării socio-economice. Cele trei mari categorii pe care le cuprinde acest indicator sunt: consum alimentar, nealimentar și servicii.

Ca indicator al dezvoltării rurale el este important atât prin nivel, cât și prin structură. De pildă, o pondere mare a cheltuielilor alimentare și mică pentru servicii sunt implicit un semnal negativ privind nivelul de dezvoltare socio-economică a ruralului.

În plus, consumul ne oferă anumite avantaje și ca instrument de investigații.

Din punctul de vedere al obținerii informațiilor statistice primare privind cheltuielile de consum, acest indicator poate reprezenta o măsurare mai bună a dezvoltării rurale, deoarece există o tendință generală a populației să nu-și ascundă cheltuielile, spre deosebire de venituri care se impozitează.

Cheltuielile de consum pe locuitor reprezintă o variabilă alternativă rezonabilă la venitul pe locuitor și în mod similar trebuie să fie ajustat în funcție de schimbările indicelui general al prețurilor pentru a permite comparații.

Nivelul dezvoltării rurale la nivelul unui județ este o funcție a cantității de bunuri și servicii pe locuitor consumate de populația sa rurală într-o anumită perioadă de timp de referință, indiferent de sursa de venit. Anumite servicii sau facilități publice, cum sunt școlile, spitalele, drumurile, parcurile, poliția, iluminatul străzilor, sunt procurate de stat gratuit sau la un cost nominal către cetățeni. Disponibilitatea acestor facilități și servicii reprezintă un venit real și constituie deci o parte a nivelului de trai, iar cheltuielile pe locuitor care le incumbă sunt o măsură a bunăstării socio-economice, împreună cu indicatorii prezentați anterior.

1.3 Evaluări ale distribuirii veniturilor

Din punctul de vedere al bunăstării economice agregate nivelul PNB real pe locuitor și distribuția sa sunt în aceeași măsură importanți. Printre diferitele metode de măsurare a distribuției venitului se numără: indicele Pareto; ponderea în venitul agregat a primelor 20% și a ultimelor 20% de gospodării;

deviația standard a logaritmilor venitului; cuba lui Lorenz și raportul de concentrare Gini.

O evaluare corectă a distribuției venitului trebuie să îndeplinească două caracteristici. În primul rând, nu trebuie să fie afectată de creșterea proporțională egală a tuturor veniturilor, astfel încât dacă distribuția venitului în anul X este doar o versiune a anului Y în care a crescut venitul, atunci trebuie să privim ambele situații ca fiind caracterizate de același grad de inegalitate. În al doilea rând, ar trebui analizate schimbările disproporționale la toate nivelurile venitului, în așa fel, încât, dacă de la anul X la anul Y, veniturile gospodăriilor cu venituri scăzute cresc proporțional mai mult decât veniturile gospodăriilor cu venituri mai mari, acest lucru trebuie să se reflecte în reducerea strict pozitivă a indicelui de inegalitate

În cele ce urmează prezentăm câteva din metodele de calcul ale inegalității venitului, mai des folosite în cercetările specialiștilor, inclusiv în investigațiile ruralului.

i. Curba Lorenz

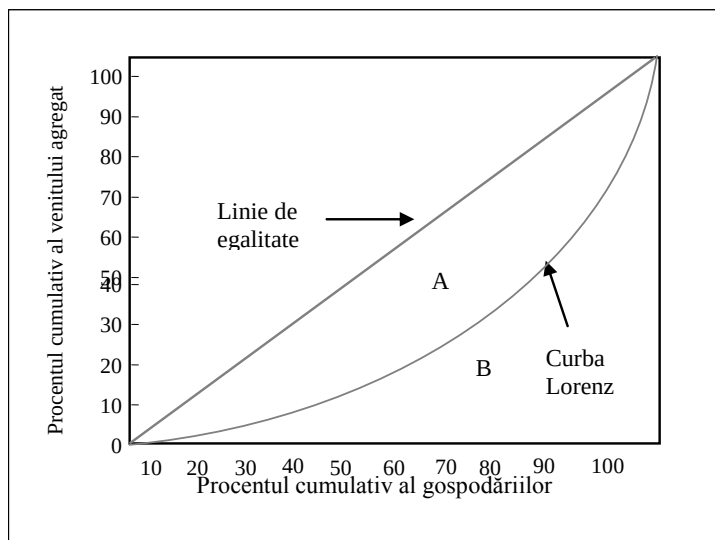
Este o metodă grafică de măsurare a distribuției și a inegalității venitului. Informațiile necesare constau în tabele de frecvență care să arate distribuția venitului gospodăriilor pe decile, care va arăta ponderea fiecărei decile în venitul agregat.

Pentru a trasa curba Lorenz se va reprezenta pe axa orizontală procentul cumulativ al gospodăriilor care obțin venit, pe axa verticală procentul cumulativ al venitului agregat, iar curba reprezintă locusul tuturor combinațiilor dintre cele două serii de procente cumulative (Figura 1).

Linia diagonală, denumită linia de egalitate, indică distribuția perfect egală a venitului față de care este apreciat gradul de inegalitate a venitului reprezentat prin curba Lorenz. Această metodă permite compararea distribuției venitului în timp și spațiu,

dar prezintă anumite limite prin aceea că poate indica inegalitățile venitului dar nu le poate cuantifica.

Figura II-1. Reprezentarea grafică a curbei Lorenz

ii. Raportul de concentrare Gini (GCR)

Acest indicator a fost inventat de Corrado Gini în anul 1913 și reprezintă în prezent cea mai utilizată metodă de măsurare a inegalității venitului. Se poate aproxima cu ajutorul curbei Lorenz sau prin calcularea diferenței medii.

În cazul în care se utilizează curba Lorenz, reprezintă proporția suprafeței dintre linia de egalitate și curba Lorenz din aria totală aflată sub linie. Notând suprafața din interiorul curbei cu A și cea din afara curbei cu B, raportul va fi $A/A+B$ (Figura 1). Valorile raportului sunt între zero și unu, zero fiind egalitatea perfectă și unu inegalitatea perfectă.

Raportul de concentrare Gini se poate calcula și ca diferență medie prin formula:

$$GCR = \sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^n \frac{f_i f_j / x_i - x_j /}{2 \bar{x} N}$$

, unde n este numărul claselor de venit, f_i este și f_j sunt frecvențele în clasele i și j , x_i și x_j sunt veniturile medii ale claselor i și j , N este numărul total al gospodăriilor pentru care se analizează venitul și $\bar{x}$ este venitul mediu total. Raportul reprezintă jumătate din media ponderată a totalului diferențelor absolute dintre toate perechile de venit posibile.

iii. Deviația standard a logaritmilor veniturilor (SD)

O metodă alternativă de măsurare a inegalității veniturilor utilizează deviația standard a logaritmilor veniturilor, care este definită de formula:

$$SD = \left[\frac{1}{N} \sum_{i=1}^n (\log x_i - \overline{\log x})^2 \right]^{\frac{1}{2}}$$

, unde n este numărul total al indivizilor/gospodăriilor, x_i este venitul corespunzător indivizilor/gospodăriilor i și $\bar{x}$ este venitul mediu total al indivizilor/gospodăriilor.

Această metodă este utilă pentru o distribuție normal logaritmică a veniturilor. O variabilă are o distribuție normal logaritmică când logaritmul este normal distribuit. În comparație cu raportul Gini care reprezintă de asemenea o măsurare ideală a inegalității veniturilor, SD conține o greutate mai mare a transferurilor de venit la extremitatea inferioară a distribuției.

1.4 Metode simple de evaluare a dezvoltării ruralului

Ținând seamă de faptul că reducerea sau eliminarea sărăciei rurale, inegalității și șomajului reprezintă un indice important al dezvoltării rurale, se pot specifica câteva metode simple de măsurare prin răspunsul la următoarele întrebări:

- a) *Populația rurală a scăzut în timp sub pragul de sărăcie absolută?*
- b) *Gradul de inegalitate a veniturii în zonele rurale a scăzut în timp?*
- c) *Nivelul șomajului rural a scăzut în timp?*
- d) *S-au îmbunătățit calitatea educației publice, a sănătății și altor servicii sociale și culturale în zonele rurale?*
- e) *Progresul economic a îmbunătățit opinia pozitivă indivizilor sau grupurilor de populație rurală, atât pe plan intern - unul față de altul, cât și extern - în comparație cu alte națiuni sau regiuni?*
- f) *Progresul economic a dus la extinderea gamei de opțiuni disponibile populației rurale și i-a eliberat de dependența de alți indivizi sau instituții?*

Răspunsul pozitiv la fiecare din aceste întrebări reflectă că aceste fenomene definesc o dezvoltare rurală reală.

2. Indicatori de calitate ai dezvoltării ruralului

2.1 Indicele fizic al calității vieții (IFCV)

Această metodă a fost dezvoltată de Morris și McAlpin¹³ pentru a determina impactul proiectelor de dezvoltare asupra unor grupuri țintă. Indicatorii componenți în calcul sunt mortalitatea infantilă, speranța de viață în primul an de viață și gradul de

¹³ Morris, D., McAlpin, M. (1982): Measuring the condition of India's poor: The physical quality of life index. New Delhi: Promilla and Company Publishers.

educația. Acești indicatori nu au elemente comune și ca urmare se utilizează un sistem simplu de agregare pentru a-i transforma într-un singur indice fizic al calității vieții. Pentru fiecare indicator, performanța unei țări este evaluată pe o scală de la zero la 100, unde zero reprezintă cea mai slabă performanță iar 100 cea mai mare. Indicele compus se calculează ca medie a celor trei indicatori ponderați în mod egal, și este clasificat apoi pe o scală de la zero la 100.

Morris și McAlpin au calculat indicele fizic al calității vieții pentru 150 de țări, stabilind rangul fiecărui indice component pe baza experiențelor acelor țări: indicele gradului de educație are o scară de ierarhizare de la 0 la 100% pentru populația de peste 15 ani; rata mortalității infantile de la 229 la 7/1000 nașteri; și speranța de viață în primul an de viață de la 38 la 77 ani. Cei doi specialiști susțin că indicele fizic al calității vieții măsoară efectul combinat al stării de nutriție, facilităților de sănătate publică, venitului familial și relațiilor sociale.

2.2 Indicele dezvoltării umane (IDU)

Este cunoscut faptul că, în ultimele două decenii ale secolului de abia încheiat, sistemul național folosit la investigarea și aprecierea realităților socio-economice s-a îmbogățit cu noi concepte, între care, dezvoltarea durabilă și dezvoltarea umană, ocupă poziții de primă importanță. Aici ne interesează conceptul de „dezvoltare umană”. Introducerea acestui concept în

ⁱ Anii corespunzători speranței de viață se convertesc într-un indice după formula:

$$(1) \quad \frac{\text{Speranța de viață la vârsta de un an} - 38}{0,39}$$

ⁱⁱ Rata mortalității infantile se convertește într-un indice după formula:

$$(2) \quad \frac{229 - \text{Rata de mortalit. infantilă la 1000}}{2,22}$$

instrumentarul investigațional al cercetării a pornit de la cel puțin două premise: că scopul final și decisiv al oricărei activități este omul, îmbunătățirea condiției lui umane și că această cerință nu era suficient acoperită prin conceptele de creștere economică și dezvoltare economică, folosite deja în practică. Mai noul concept – dezvoltarea umană – s-a impus în domeniul statisticii sub forma de “indicele dezvoltării umane” care integrează în sinteză trei componente: standardul de viață (exprimat prin PIB/loc. sau PNB/loc.) – componenta economică; gradul de educație și starea de sănătate a populației. Urmare a acestui fapt, începând din 1990, Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare (PNUD) a decis elaborarea anuală a raportului privind dimensiunile dezvoltării umane. Raportul se adresează modului în care creșterea economică promovează dezvoltarea. Primul raport al PNUD a definit dezvoltarea umană ca un proces de creștere a opțiunilor populației și a subliniat că opțiunile cele mai critice care trebuie incluse sunt de a menține o viață sănătoasă, de a se putea educa, de a găsi accesul la bunuri materiale, la locuri de muncă și venit care să asigure un standard decent de viață. De asemenea s-a propus o nouă măsură a dezvoltării, prin indicele dezvoltării umane (IDU), compus din trei indicatori: speranța de viață, gradul de alfabetizare la adulți și venitul. Venitul a fost ajustat prin includerea diferențelor privind puterea de cumpărare și disparitățile regionale ale distribuției sale. Iar gradul de alfabetizare și durata medie de școlarizare au fost combinate într-un indice al gradului de educare. IDU s-a calculat dezagregat pentru bărbați, femei și pentru diferite grupuri de populație; de asemenea IDU a fost îmbogățit printr-un indice al libertății umane și indicatori ai securității umane pentru țările care au dispus de date.

Din 1994 PNUD a stabilit noi baze de calcul pentru IDU. S-au fixat valori minime și maxime pentru patru variabile de bază: speranța de viață (85 și 25 ani), gradul de alfabetizare la adulți

(100% și 0%), durata medie de școlarizare (15 și 0 ani). Limitele stabilite pentru standardul de viață sunt cuprinse între 100\$/loc. și 40000\$/loc..

Valorile minime ale variabilelor au fost stabilite pe baza observațiilor istorice pe o perioadă de 30 ani și valorile maxime au fost stabilite pe baza previziunilor pentru următorii 30 ani. Pentru a se pute face comparații între țări și diferite perioade de timp, indicele fiecărei variabile componentă a IDU se calculează după următoarea formulă:

$$\text{Indice variabilă} = \frac{\text{Valoare actuala} - \text{Valoare minima}}{\text{Valoare maxima} - \text{Valoare minima}}$$

Țările care au un indice mai mic de 0,5 sunt considerate că au nivel scăzut de dezvoltare, iar cele care au un indice între 0,5-0,8 au un nivel mediu de dezvoltare.

Exemplu:

În cazul României, în anul 1999, avem următoarele date:

- a) longevitatea: 69 ani → indice = $(69-25)/(85-25) = 0,7333$
- b) educația: 87% → indice = $(87-0)/(100-0) = 0,870$
- c) standard de viață (PIB/loc.): 1520\$ la cursul de schimb current; 5647\$ la PPC
→ indice₁ = $(\log 1520 - \log 100)/(\log 40000 - \log 100) = 0,452$
→ indice₂ = $(\log 5647 - \log 100)/(\log 40000 - \log 100) = 0,673$

IDU, România (1999):

Varianta 1 IDU = $(0,870 + 0,733 + 0,452)/3 = 0,685$

Varianta 2 IDU = $(0,870 + 0,733 + 0,673)/3 = 0,759$

După ambele variante, România se situează în rândul țărilor cu nivel mediu al IDU, în grupa țărilor cu nivel mediu de dezvoltare. Acest indicator al dezvoltării umane se impune a fi folosit și pentru rural, pe ansamblu sau pe regiuni, comparativ cu media țării sau cu media urbanului.

3. Metode de evaluare a sărăciei rurale

3.1 Conceptul de sărăcie rurală și formele sale

Sărăcia rurală este un concept și, în același timp, un fenomen multidimensional prezent atât în țările în curs de dezvoltare cât și în țările dezvoltate. Ea afectează peste un miliard de persoane. Câteva conotații și definiții actuale conchid că sărăcia implică o condiție a vieții caracterizată prin privarea de anumite lucruri și este privită ca indezirabilă de persoanele afectate. Nu există însă între teoreticieni un consens conceptual privind definiția sărăciei în termeni operaționali universal acceptați.

Cercetările în domeniu întreprinse de specialiștii din cadrul unor instituții internaționale ca ONU, OECD și Banca Mondială au convenit să rezolve două aspecte metodologice indispensabile: să identifice elementele comune care definesc conceptul de sărăcie și să stabilească, pe baza definiției acceptate, sistemul de indicatori necesari măsurării atât a sărăciei cât și a progreselor în combaterea ei. În urma acestor cercetări specialiștii au identificat mai multe forme pe care le îmbracă sărăcia:

- **Sărăcia umană**, caracterizată prin absența capacităților umane de bază: alimente, sănătate, educație etc. Acest tip de sărăcie include fenomene (și indicatori) ca: malnutriție, analfabetism, speranță de viață redusă, sănătate maternă redusă, acces precar la bunuri și servicii de utilitate publică (energie, asistență medicală, educație, comunicații, apă potabilă, canalizare etc);
- **Sărăcia monetară sau bănească**, este caracterizată prin insuficiența veniturilor bănești necesare acoperirii nevoilor unui trai normal, decent. Ea apare în două ipostaze: *sărăcie generală* sau *relativă* și *sărăcie extremă* sau *absolută*;

- **Sărăcia monetară generală** se manifestă prin insuficiența veniturilor necesare pentru satisfacerea nevoilor esențiale minime din domeniul alimentar și nealimentar (alimente, îmbrăcăminte, locuință, energie);
- **Sărăcia extremă** sau **severă** apare când o persoană sau un grup de persoane au venituri atât de mici, încât nu-și pot asigura nici satisfacerea nevoilor esențiale de hrană. În literatura de specialitate acest tip de sărăcie este identificat cu foametea totală (insuficiența de calorii și proteine) și foamete carențială (insuficiența vitaminelor și microelementelor);
- **Sărăcia absolută** este expresia sărăciei monetare severe și are un caracter acut. Ea se definește în raport cu un prag minim necesar de subzistență - corespunzător cantităților adecvate și obiectiv determinate de bunuri și servicii care să satisfacă necesitățile materiale și nemateriale de bază - a unei persoane sau a unui grup de persoane;
- **Sărăcia relativă** este tot o formă a sărăciei monetare, dar spre deosebire de cea absolută se definește în comparație cu anumite grupuri sociale de referință: prin raportarea la nivelul mediu de bunăstare al întregii populații - în cadrul țărilor dezvoltate, sau la nivelul minim necesar pentru a trăi decent – în cazul celorlalte țări.

Pe lângă aceste definiții ale sărăciei și operaționalizate în rapoartele PNUD, s-au adăugat numeroase caracterizări bazate pe alte criterii. De exemplu, specialiștii EUROSTAT operează cu o definiție proprie adoptată oficial în UE - „săracii sunt persoanele și grupurile de persoane ale căror resurse (materiale, culturale, oficiale) sunt atât de limitate, încât le exclud de la un nivel de viață minim acceptabil în statele în care trăiesc” - care se bazează

pe existența unui prag de viață minim acceptabil, particularizat în fiecare stat membru.

În studiile specialiștilor români din cadrul Institutului de Calitatea Vieții (ICCV) al Academiei Române găsim definită sărăcia ca „o stare de lipsă de lungă durată a resurselor necesare pentru a asigura un mod de viață considerat decent, acceptabil la nivelul unei colectivități date”¹⁴.

Încercând să stabilească reperele comune ale diferitelor conceptualizări ale sărăciei, prof. N. Belli percepe ca esență a fenomenului următoarele repere¹⁵:

- Sărăcia este un fenomen social-economic care presupune întotdeauna un nivel de trai material și spiritual inferior unui minim necesar pentru o viață decentă sau chiar de supraviețuire;
- Cauza imediată a sărăciei constă în insuficiența resurselor materiale necesare care-l privează pe om de posibilitatea de a-și asigura nevoile esențiale de consum. Cauza primară însă a sărăciei vine din sistemul producției naționale care poate genera fenomenul, fie prin nivelul ei scăzut, ca în țările subdezvoltate, fie prin modul său inechitabil de repartiție, ca în țările dezvoltate.
- Sărăcia este cuplul antinomic al bogăției. Ca urmare, ea poate fi identificată și evaluată numai prin comparare, adică prin raportare la bunăstare. Evaluarea ei presupune existența unui anumit nivel de trai bine definit, considerat drept prag de sărăcie; sunt sărace, de diferite grade, persoanele al căror nivel de trai se situează sub acest prag;

¹⁴ Zamfir, E., Bădescu, I., Zamfir, C. (2000): „Starea societății românești după 10 ani de tranziție.” Ed. Expert București.

¹⁵ Belli, N. (2000): Tranziția mai grea decât un război. România 1990-2000. Ed. Expert București, p.227-278.

- Sărăcia este întotdeauna un fenomen multidimensional: economic, social, cultural și politic. *Economicul* este factorul cauzal determinant al sărăciei, care sintetizează în sine insuficiența resurselor necesare pentru depășirea pragului de sărăcie. *Dimensiunea socială* reflectă fenomenul de marginalizare a săracului în societate. *Dimensiunea culturală* concentrează în ea privațiunile săracului de la accesul la educație, informație și la alte utilități cu caracter civilizator. *Politicul* are mesajul său de privațiuni, excluzându-i pe săraci de la accesul la putere și decizie politică, adică de la democrație;
- Sărăcia este un fenomen prezent în toate țările, în forme și intensități diferite, exprimate prin pragurile de sărăcie națională. Printr-o analiză comparativă a lor se poate constata că: a) sub aspect instituțional, fiecare țară își apreciază sărăcia printr-o reprezentare dominantă, care atrage după sine pe plan operațional, un tratament specific și b) țările slab dezvoltate operează, de regulă cu pragul de sărăcie absolută, în timp ce țările dezvoltate operează preponderent cu pragul de sărăcie relativă. Țările situate între cele două extreme, cum este și cazul României, operează cu ambele praguri ale sărăciei.

3.2 Metode de evaluare a sărăciei

Și în cadrul cercetărilor economice și sociologice ale specialiștilor români și străini din cadrul unor instituții, ca Banca Mondială și PNUD, în care sărăcia din România este definită ca fiind de tip relativ și absolut, formele sărăciei sunt apreciate în funcție de criteriile de reper amintite pentru evaluarea fenomenului, denumite **praguri de sărăcie**. În opinia lor, există două praguri de ale sărăciei: a) **pragul minim de subzistență** - asemănător cu **pragul sărăciei absolute**, și **pragul minim de trai decent** - asemănător cu **pragul sărăciei relative**. Se apreciază că

sărăcia are un caracter sever în cazul în care resursele necesare supraviețuirii reprezintă doar 55% din cele necesare asigurării pragului de trai minim decent.

Pragul sărăciei absolute delimitează veniturile/cheltuielile minim necesare pentru asigurarea unui nivel de trai de subzistență, corespunzător unui nivel de 2\$/zi-om; **pragul sărăciei relative** delimitează veniturile/cheltuielile minim necesare pentru asigurarea unui nivel de trai decent, corespunzător unui nivel de 3\$/zi-om. Datorită diversității elementelor de bază necesare vieții intra-regionale sau inter-regionale, pragul de sărăcie se stabilește pornind de la un „coș” minim de consum, în principiu, alcătuit pe baza consumului total al gospodăriilor estimat pe baza eșantioanelor la nivel național, sau pe baza unor normative de consum determinate de specialiști pentru a asigura o existență normală. Pentru calcularea lui există mai multe metode, îndelung disputate, dar vom intra în analiza acestui aspect de detaliu.

Conform celor prezentate anterior, dimensiunea sărăciei, la un moment dat, depinde de criteriile sau normele utilizate pentru definirea sărăciei și determinarea pragului de sărăcie: (a) norme bazate pe conceptul de dietă nutrițională adecvată care implică estimarea costului procurării acesteia; (b) norme bazate pe conceptul de standard minim de viață.

Din această perspectivă, o contribuție la cuantificarea fenomenului sărăciei a adus-o în România dr. M. Monar¹⁶. Autoarea apreciază sărăcia ca fiind legată de insuficiența consumului alimentar, nealimentar și de servicii și afectează „persoanele aflate sub pragul de 60% din cheltuielile medii de consum pe adult echivalent (scala de echivalență CNS)”. Conform acestei definiții metoda de estimare a sărăciei este

¹⁶ Maria Molnar “Amplourea sărăciei” din „Raportul Dezvoltării Umane - România”, PNUD 1999.

calcularea **ratei sărăciei** ca procent al populației aflate sub pragul de sărăcie (care reprezintă amplexarea sărăciei). Pornind de la acești doi indicatori de bază - numărul săracilor și rata sărăciei – dr. M. Molnar stabilește un set de alți indicatori ai sărăciei, ca: distanța medie relativă (%), distanța medie pătratică FGT, indicele Sen, indicele sintetic multidimensional TFR, cu ajutorul cărora aprofundează cunoașterea extinderii și severității fenomenului, semnalând dublarea lui explozivă în 1997 față de 1996.

Definirea și măsurarea sărăciei se înscrie în câmpul politicii sociale a cărei abordare stă la temelia orientării mai eficiente a eforturilor în direcția fundamentării măsurilor de protecție socială, cu incidență asupra dezvoltării rurale. În afară de venitul și cheltuielile de consum pe locuitor, alți indicatori utilizați pentru evaluarea sărăciei sau a dezvoltării rurale sunt: speranța de viață la naștere, rata educației/alfabetizării, rata nașterilor, rata mortalității, rata mortalității infantile, indicele populației aflate sub pragul de sărăcie, indicele locuințelor.

Pentru o evaluare reală și globală a nivelului sărăciei a fost nevoie de găsirea unui indicator sintetic multidimensional, care să ofere argumentele necesare fundamentării politicilor care se impun pentru contracararea fenomenului.

O astfel de o metodă este folosită în prezent în cadrul PNUD, care publică anual indicele sărăciei umane în funcție de nivelul căruia se pot clasifica diferitele țări pentru care se calculează acest indice.

3.2.1 Indicele sărăciei în concepția PNUD

În proiectul de prevenire și combatere a sărăciei al PNUD se dezvoltă amplu conceptul de sărăcie, pentru care se prezintă metoda TFR (Totally Fuzzy and Relative) – o metodă statistică

multidimensională de evaluare a sărăciei¹⁷. Această metodă a fost propusă de Achile Lemni de la Universitatea din Siena-Italia al cărei suport teoretic îl constituie teoria mulțimilor vagi abordată de inginerul Zadeh în 1965. Metoda a fost aplicată și dezvoltată în Polonia pe baza datelor din bugetele de familie și s-a găsit că aplicarea metodei este adecvată studiului nivelului sărăciei populației în cazul țărilor aflate în tranziție către economia de piață.

Elementele esențiale în evaluarea relativă multidimensională a sărăciei sunt:

- ❑ stabilirea indicatorilor de risc
- ❑ utilizarea unor date relevante pentru populația studiată
- ❑ stabilirea unei scale de echivalență pentru variabilele monetare
- ❑ aplicarea unei metode de agregare pentru obținerea unor indicatori sintetici

Pe baza informațiilor de la nivel de gospodărie indicatorii de risc se grupează în două categorii:

- *Indicatori de tip efect*, care exprimă starea de sărăcie sau bunăstare efectivă (ex.: condiții de locuit; posesia bunurilor de folosință îndelungată; cheltuieli totale de consum; apreciere subiectivă)

- *Indicatori de tip cauză*, care arată riscul de a deveni sărac, exprimând sărăcia potențială (ex.: nivelul educațional, sexul capului gospodăriei; existența cel puțin a unui șomer în gospodărie).

Prin aplicarea acestei metode se poate obține pentru fiecare gospodărie din eșantion și pentru fiecare indicator de risc câte o valoare a funcției de apartenență la mulțimea săracilor. Indicatorii sintetici de evaluare a gradului de sărăcie sunt obținuți prin

¹⁷ PNUD (1998): "Metode și tehnici de evaluare a sărăciei." Proiectul II ROM/97/008.

agregarea acestor valori determinându-se succesiv: câte un indicator sintetic la nivelul fiecărui indicator de risc, apoi fiecărei grupe de indicatori de risc și un indicator sintetic global ca expresie a sărăciei întregii populații.

Acest indicator global (P) este definit ca medie aritmetică a indicatorilor sărăciei evaluați pentru fiecare gospodărie, în expresie matematică: $P=1/n \sum(g_i)$, și variază între 0 (exprimă inexistența sărăciei) și 1 (exprimă valoarea extremă a sărăciei).

Avantajul acestei metode este acela că permite analiza simultană a sărăciei și nonsărăciei și compararea stării de sărăcie la un moment dat dar și în timp și permite identificarea acelor categorii de populație către care este necesară orientarea politicilor de combatere a sărăciei.

Metoda utilizată în cadrul PNUD ia în considerare caracterul multidimensional al sărăciei, calculând **indicele sărăciei umane** pe baza a trei dimensiuni esențiale ale vieții: speranța de viață, gradul de educare și standardul de viață.

Conform PNUD, această metodă ia în considerare următoarele trei tipuri de privațiuni:

a) De supraviețuire, măsurată ca procent al populației pentru care nu se așteaptă supraviețuirea până la vârsta de 40 de ani (P1)

b) De educație, măsurată prin gradul de educare la adulți (P2)

c) De baze economice (P3), care se calculează prin intermediul a trei variabile: populația fără acces la apă potabilă (P31), populația fără acces la servicii sanitare (P32), copii subponderali sub vârsta de 5 ani (P33). Toți indicatorii sunt exprimați în procente.

Indicele sărăciei umane este obținut prin extragerea rădăcinii cubice din media cuburilor celor trei componente. Într-o exprimare mai simplă, indicatorul se obține ca medie a celor trei valori.

În raportul PNUD se arată că indicele sărăciei umane poate fi utilizat în cel puțin trei moduri: ca instrument de pledoarie, ca instrument de planificare pentru identificarea zonelor de sărăcie dintr-o țară, sau ca instrument pentru cercetare. De exemplu, indicele poate fi utilizat pentru a evalua sărăcia după mai multe dimensiuni și progresul acumulat.

Metoda are dezavantajul că nu include anumite dimensiuni critice ale sărăciei umane, cum ar fi veniturile scăzute, inabilitatea de a participa la decizii, lipsa securității personale sau riscul accesului, sau al accesului echitabil, la mijloace de existență durabile. De asemenea în multe cazuri se pune problema calității și acuității datelor folosite în calculul indicelui.

Într-un studiu elaborat recent, tot în cadrul PNUD metoda s-a aplicat la spațiul rural, abordându-se măsurarea dezvoltării rurale plecând de la nivel de comună¹⁸.

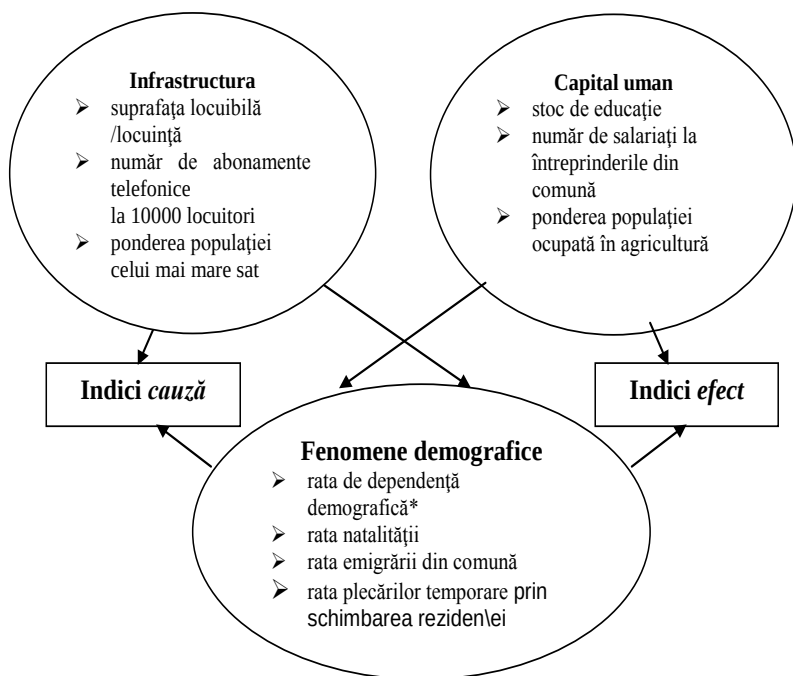
S-au construit doi indici de dezvoltare rurală: indice al existenței unor structuri care nu favorizează dezvoltarea (factori de risc generatori de sărăcie comunitară), și un indice al existenței sărăciei comunitare prin valori înalte ale natalității și emigrației.

Construcția indicilor de dezvoltare rurală este prezentată în schema din Figura 2.

Corelațiile indicilor arată că deficitul de capital uman din comunitatea rurală este asociat cu slaba dezvoltare a infrastructurii, cu o rată de dependență demografică înaltă și valori ridicate ale emigrației și natalității. Prin intersectarea celor doi indici – cauză și efect – după ce au fost împărțiți pe decile de identifică comunele sărace.

¹⁸ PNUD (1999) “Sărăcia în România 1995-1999”.

Figura II-2. Indici ai dezvoltării rurale

* populația 0-14 ani + populația >, = 60 ani/ populația 15-59 ani

Sursa: "Sărăcia în România 1995-1998" PNUD, 1999

Conform acestei analize, aflate la polul opus reprezentat de comunele dezvoltate și cu un nivel mediu de dezvoltare, o tipologie de sărăcie comunitară cuprinde :

- comune sărace - care au deficit de capital uman, infrastructură slab dezvoltată, dependență demografică ridicată, și valori ridicate ale emigrației și natalității
- comune cu risc maxim de sărăcie – care au:

- ponderea ocupațiilor în agricultură > media rurală , dar semnificativ mai mică decât a comunelor sărace;
- ponderea persoanelor active < medie și ponderea copiilor < media pe rural;
- dependența demografică ridicată și < decât cea a comunelor sărace;
- niveluri > media a emigrației și natalității dar < comune sărace;
- comune cu concentrare demografică < media;
- infrastructura comunitară (ex.: apă curentă, gaze, canalizare) și infrastructura bunăstării (ex.: școli, farmacii);
- dotarea gospodăriilor cu bunuri de consum (ex.: televizorul) = comunele sărace, < media rurală.

Această metodă, din perspectiva politicilor sociale, este utilă pentru identificarea grupurilor extreme, în scopul direcționării acțiunilor instituționale de intervenție socială eficientă.

În concluzie, eforturi de definire a conținutului conceptual al sărăciei, concretizate practic prin stabilirea sistemului de indicatori de evaluare a nivelului său, sunt elemente pe baza cărora se pot identifica zonele critice care necesită politici și măsuri specifice de corectare a situației.

Întrucât este cunoscut faptul că sărăcia este în general un fenomen critic pentru populația rurală, cunoașterea în profunzime și evaluarea dimensiunilor ei este absolut necesară în vederea elaborării programelor de dezvoltare rurală.

4. Metoda SWOT și aplicațiile ei la rural

Analiza SWOT (*Strength, Weaknesses, Opportunities and Threats*) este o metodă importantă a managementului strategic. Utilitatea ei se face simțită în prima fază de elaborare a unei

strategii, fundamentarea concepției strategice, și constă în evaluarea situației reale și definirea principalelor probleme. Specificul analizei SWOT constă în studiul concomitent al caracteristicilor interne și influențele mediului extern, ținând seama atât de factorii pozitivi cât și de cei negativi de influență.

Aplicată în studiile de dezvoltare rurală, metoda implică practic participarea activă a grupurilor sociale care trăiesc într-o anumită zonă. Antrenarea grupurilor de interes și integrarea punctelor de vedere sunt principii pe baza cărora se elaborează ideile privind dezvoltarea, realizarea și controlul acesteia. În acest scop, metoda oferă posibilitatea evaluării situației interne și a problemelor specifice spațiului rural prin analiza factorilor regionali, naționali și locali care acționează endogen și din exterior asupra fenomenelor care au loc într-o microregiune, și găsirea răspunsurilor la problemele identificate.

Se pornește prin a se evalua specificul intern al microregiunii, sau punctele slabe și punctele forte, pe baza cărora se pot identifica riscurile/restricțiile și oportunitățile externe de dezvoltare, ca efecte negative și efecte pozitive externe.

În România metoda a fost aplicată de o echipă a Ministerului Lucrărilor Publice și Amenajării Teritoriului (MLPAT) asupra spațiului rural în vederea elaborării programelor de dezvoltare teritorială.

Printre **oportunitățile** identificate se numără următoarele:

- Existență asistenței financiare comunitare în vederea aderării la Uniunea Europeană, pentru sprijinirea unor investiții în domeniul ecologic în mediul rural, pentru reamenajarea și extinderea sistemelor de alimentare cu apă, canalizare, epurare și managementul deșeurilor, pentru reducerea poluării aerului prin ameliorarea sistemelor de termoficare;
- Orientarea pregătirii superioare către arhitectura peisajului;

- Pregătirea unui plan la nivel național de organizarea teritoriului pentru căi de comunicații, apă, zone protejate, rețea de localități;
- Elaborarea unor ghiduri tehnice de construcție tradițională;
- Aplicarea legislației internaționale pentru protecția mediului.

Printre **restricțiile/riscurile** identificate se numără următoarele:

- În privința proiectelor de dezvoltare rurală care pot primi asistență comunitară, criteriile de selecție includ aspecte cu care populația rurală nu este încă familiarizată: nu este conștientizat interesul asupra proiectului; se consideră că unele programe nu sunt adecvate; nu este înțeleasă capacitatea proiectului de a genera venituri; nu este acceptată unanim aplicarea principiului ‘poluatorul plătește’.
- Slaba motivație a personalului implicat în programele de dezvoltare;
- Structurile parteneriale nu sunt suficient de stabile și pregătirea participanților nu este adecvată;
- Legislația rurală este lacunară;
- Au dispărut multe din meseriile care conservau tehnici tradiționale;
- Piața imobiliară este slab dezvoltată;

5. Analiza multicriterială a dezvoltării rurale

Pentru a identifica potențialul spațiului rural românesc, a principalelor probleme ale comunităților rurale și formularea unei strategii de dezvoltare rurală care să conducă la reducerea disparităților, în contextul pregătirilor privind aderarea, Guvernul României și Uniunea Europeană prin finanțare PHARE, au inițiat

în 1998 un proiect privind diagnoza spațiului rural¹⁹. În acest scop Ministerul Agriculturii și Alimentației a beneficiat de aportul unei echipe pluridisciplinare de specialiști și cercetători Români, asistată de consultanți europeni.

Pe baza unui cadru metodologic de uzanță europeană, s-au folosit criterii de analiză precum: fizico-geografice, demografice, economice, condițiile de locuire, echiparea tehnică a localităților, criterii sociale și ecologice. În vederea realizării unei analize complexe cu un grad mai mare de obiectivitate, fiecare criteriu este detaliat într-un set de 3 - 8 subcriterii. Condiția de bază în selecția subcriteriilor este ca acestea să exprime problemele principale cu care se confruntă viața locuitorilor din rural. Aceste subcriterii sunt cele care permit evidențierea notei particulare, specifice a diferitelor teritorii.

Criteriile și subcriteriile au fost operaționalizate prin intermediul unui set de 45 de indicatori care să permită măsurarea intensității fenomenelor și proceselor semnalate și identificarea tendințelor de evoluție. Iată câteva din caracteristicile de conținut al acestor criterii.

5.1 Criteriul fizico-geografic

Caracteristicile fizice și geografice ale cadrului în care se desfășoară viața oamenilor: resursele tehnologice (forme, peisaje), calitatea resurselor geologice, a resurselor privind solul, resursele privind apa, nevoia de protecție a naturii introduc mari diferențieri între tipurile de dezvoltare economică și socială a zonelor, putându-le restricționa sau stimula evoluția.

¹⁹ Analizele s-au desfășurat sub coordonarea unui Comitet de Conducere Interministerial, prezidat de directorul Direcției Generale de Dezvoltare Rurală din cadrul Ministerului Agriculturii și Alimentației, iar rezultatele și propunerile politice au fost publicate în lucrarea “Dezvoltarea rurală în România - Carta verde” 1998.

Analiza pe baza criteriului fizico-geografic permite o diferențiere a zonelor rurale din perspectiva datelor naturale, a cadrului fizico-geografic al existenței, care poate, în mod obiectiv, să constituie un atu sau o restricție în dezvoltare; amendarea condițiilor naturale cu factori de risc constituie o ajustare în plus a diferențelor dintre zone.

- **Formele de relief** influențează într-o măsură apreciabilă viața și activitatea unei localități. În România, formele de relief prezintă o mare varietate. Principalele forme de relief sunt: munte, deal și podiș, câmpie, luncă și deltă iar, ca forme intermediare, depresiuni intramontane și depresiuni intracolinare. În general, cele 3 forme de relief de bază – montană, colinară și șes - dețin aproximativ câte o treime din teritoriul țării.
- Existența unor **zone naturale de mare valoare, ce intră în categoria zonelor protejate** în teritoriul comunei, solicită aici un regim diferit de apropiere de mediul natural și de exploatare a acestuia, care impune obiective specifice de dezvoltare și preocupări speciale de păstrare a calității lor. În țara noastră zonele naturale de mare valoare cuprind: rezervații ale biosferei (3 unități), parcuri naționale (14), rezervații științifice (40), rezervații de conservare a naturii (573) și monumente naturale (180)²⁰. Principalele categorii de zone naturale protejate se stabilesc după valoarea acestor zone care este exprimată prin trei grade valorice de încărcare cu elemente de cadru natural: rezervații ale biosferei și parcuri naționale, rezervații și monumente ale naturii, zone cu complexitate mare de resurse naturale.

²⁰ CNS Anuarul Statistic al României. 1999 p. 37.

- ❑ Existența unor **factori de risc natural** în teritoriu impune anumite precauții în dezvoltare și limitează posibilitatea de performanță economică.

Principalele zone de risc natural analizate sunt cele afectate de alunecări de teren, seismicitate, insuficiența resursei de apă și a precipitațiilor.

5.2 Criteriul demografic

Dimensiunea demografică a unei zone rurale este polul central al analizei, populația fiind în același timp factor de acțiune, factor de consum, și beneficiarul dezvoltării.

Elementul demografic ca potențial de dezvoltare se analizează sub aspect cantitativ, structural și evolutiv.

- ❑ **Volumul populației** este un element ce introduce un mare grad de diferențiere între așezările umane. *Numărul de locuitori*, în cadrul celor 2.688 comune, variază de la circa 130 persoane la circa 27.000 persoane, structurile demografice, economice, urbanistice sunt în mare măsură dependente de volumul populației.
- ❑ **Densitatea populației** constituie un element cu mare variabilitate în spațiu, fiind un rezultat al condițiilor geografice, istorice, economice și sociale specifice fiecărei zone. Densitatea este în același timp un factor care contribuie la explicarea multor probleme din teritoriu (de locuire, de ocupare etc.); totodată ea condiționează aspectele privind asigurarea cu infrastructură, echipamente colective, servicii publice dintr-o anumită zonă. Indicatorul *numărul de locuitori/km²* permite evidențierea unei game de densități în teritoriul comunelor de la 1-5 loc/km² până la peste 1000 loc/km².
- ❑ **Evoluția populației** este una din problemele cele mai discutate când se face referință la spațiul rural. Deși reducerea populației rurale este un proces firesc, care a

însoțit în toate țările modernizarea societății, există totuși situații când scăderea populației a atins limite critice și s-au produs alterări ale echilibrelor demografice și implicit ale celor economice din spațiul rural afectat.

În secolul al XX-lea, în timp ce populația a crescut cu zece milioane locuitori, populația rurală s-a menținut, în medie în jurul mărimii de 10-12 milioane de locuitori. Schimbările politice și economice intervenite după 1989 au avut o reflectare imediată în indicatorii demografiei. Recensământul populației, realizat la începutul anului 1992 a identificat punctele de inflexiune care au intervenit în evoluția populației, odată cu apariția unor noi condiționări socio-economice. Situații similare, îngrijorătoare a scos în evidență și recensământul din 2002.

- **Factorii de creștere a populației.** Datorită existenței unor structuri socio-demografice diferite în teritoriu, resursele de creștere ale populației cunosc mari deosebiri între zone.

Factorii care contribuie la creșterea demografică și imprimă diferențieri teritoriale sunt: *Rata medie a natalității; Rata medie a mortalității; Rata medie a migrației nete.*

- **Îmbătrânirea demografică** este una din problemele care tinde să capete caracter de generalitate în spațiul rural românesc. Pentru a surprinde diferențele între zone, se folosește indicele îmbătrânirii demografice, calculat ca raport între populația în vârstă egală sau mai mare de 60 ani și populația sub 15 ani, care exprima capacitatea / incapacitatea colectivității de regenerare demografică. În 1998, de pildă, populația peste 60 de ani reprezenta în mediul rural 24% față de 13,5% în mediul urban. În 1995 datele respective reprezentau 13% față de 12,6%.

În schimb, ruralul românesc are o populație de până la 15 ani în proporție de 19,9% din totalul populației sale, față de 18,5% în mediul urban. Așadar, ruralul românesc are în raport cu urbanul, mai mulți bătrâni și copii și mai puțini locuitori care pot munci și crea venituri.

❑ **Înnoirea forței de muncă**

Exprimarea acestui fenomen, este data de indicele de înnoire a forței de muncă, ca raport între grupele de vârstă 15-29 ani și 30-44 ani.

În perioada de până în 1990 problema cea mai gravă care se profila în viața satelor era diminuarea și îmbătrânirea - până la limitele viabilității economice - a contingentului de persoane în vârstă de muncă.

După 1990, în rural au început să se acumuleze contingente de populație foarte tânără, care nu au mai putut să părăsească satele în ritmul anterior. Astfel, în prezent, satele au o șansă deosebită de creștere a volumului resurselor de muncă și de înnoire a lor prin persoane tinere. Însă această ipoteză teoretică este confruntată cu realitatea existenței unui exces de forță de muncă în rural, în raport cu opțiunile locale de ocupare, reprezentând o problemă generală, acută în unele zone.

În urma analizei pe baza criteriilor și subcriteriilor demografice se poate realiza o zonificare în funcție de potențialul demografic, ierarhizând zonele de la cele cu vitalitate și capacitate de regenerare, până la cele ale căror dezechilibre demografice fac problematică supraviețuirea demografică și economică.

5.3 Criteriul economic

Elaborarea politicilor economice rurale și, în mod deosebit, identificarea punctelor de contact între strategia economică și cea

a dezvoltării rurale au impus un anumit demers metodologic concretizat în obținerea unor zonificări parțiale, fundamentate pe analize diagnostice. Cu ajutorul indicatorilor, zonificarea economică se realizează în funcție de starea prezentă a resurselor economice - capital și forță de muncă - de gradul de diversitate economică și de structurile de proprietate.

Investigația structurilor economice rurale se focalizează asupra: activităților din comune, exploatației agricole, structurilor de proprietate și structurilor comportamentale.

a) Activitățile economice. În comunitățile rurale elementul de baza al economiei rurale este, în continuare, agricultura. Prin indicatorii folosiți s-a urmărit însă și identificarea caracteristicilor și potențialului neagricol la nivel de comună.

❑ **Potențialul agricol** este cuantificat prin următorii indicatori:

Indicatorul de arealitate, care semnifică raportul dintre suprafața agricolă și populația rurală (ha agricol / loc.). Indicatorul de arealitate reprezintă potențialul de teren agricol ca sursă de subzistență și poate avea o funcție de orientare în strategia agrară a diverselor zone economice rurale.

Structura folosinței agricole, care reflectă interdependența dintre condițiile naturale și utilizarea agricolă a terenurilor.

Densitatea de animale la 100 ha, care se calculează prin raportarea numărului de animale, exprimat în UVM, la terenul agricol și reflectă relația existentă între potențialul agricol vegetal și producția animală.

❑ **Potențialul forestier**, cuantificat prin indicatorul: *suprafața forestieră pe locuitor* poate descrie distribuția neuniformă a resursei forestiere în diferite zone. Se

calculează ca raport între suprafața totală a pădurilor din teritoriul administrativ și numărul de locuitori ai comunei.

- **Potențialul turistic**, eterogen ca surse de formare – peisaj divers, tradiționalitate rurală în arhitectură, vestigii istorice și arheologice, resurse în ape minerale și termale -, este caracterizat printr-o subutilizare economică și o viabilitate socială redusă, starea actuală a potențialului turistic este caracterizată prin indicii: *gradul de atractivitate turistică* construit în funcție de existența zonelor naturale protejate, zonelor construite protejate, stațiunilor balneoturistice de importanță națională, stațiunilor balneoturistice de importanță locală, a turismului rural.
- **Potențialul industrial**, se cuantifică printr-un *indice complex*, calculat în funcție de principalele activități industriale din rural care s-au manifestat în domeniul extractiv, al prelucrării materiilor prime (industriale, agricole), la care se adaugă cel al prelucrării și distribuirii energiei electrice și termice.

Gradul de complexitate a activității industriale a fost estimat în funcție de numărul unităților industriale existente la nivelul comunei.

Prelucrarea produselor agricole reprezintă indicatorul prin care se evidențiază existența / inexistența unităților industriale prelucrătoare de produse agricole materii prime.

b) Exploatarea agricolă, entitatea fundamentală a structurii economice locale, este analizată multidimensional.

- Spațial: dimensiunea fizică este cuantificată prin indicatorul *suprafața medie a exploatareii individuale (ha/exploatare individuală)* care reflectă dimensiunea

funciară a exploatației agricole individuale și distribuția sa teritorială.

- Organizațional: măsurarea comportamentului asociativ se face cu ajutorul indicatorilor:
 - *suprafața medie a exploatației de tip asociativ (ha/exploatație asociativă)*
 - *gradul de asociere în exploatarea terenului care reprezintă proporția exploatațiilor în asociere din total exploatații.*

c) Structurile de proprietate: indicatorul utilizat este: *ponderea suprafeței agricole private în totalul suprafeței agricole* și exprimă potențialul funciar aflat în proprietatea privată.

d) Gradul de ocupare a populației: subcriteriu economic esențial în definirea structurii ocupaționale rurale, surprinde, prin cei doi indicatori utilizați, raportul dintre resursele demografice și cele economice; strategia dezvoltării rurale sau a revigorării zonelor rurale defavorizate se fundamentează pe convergențele dintre aceste două tipuri de resurse și pe eficientizarea socială a lor; cunoașterea gradului de ocupare - necesară orientării strategice în domeniul economic rural - se măsoară prin indicatorii:

- *Populația activă ocupată la 1000 locuitori rurali*, care exprimă potențialul resurselor umane utilizate.
- *Populația activă în agricultură la 100 ha teren agricol*, care exprimă gradul de modernizare a agriculturii, tipul de folosință agricolă.

d) Diversificarea activităților economice rurale este reflectată de gradul de complexitate a structurilor ocupaționale și se măsoară prin *ponderea populației*

active neagricole în totalul populației active; indicatorul reflectă gradul de diversificare a economiei locale.

Criteriile economice au statutul de criterii diferențiale care pot departaja până la tipologizare exploatațiile agricole, localitățile și zonele rurale. Indicatorii utilizați funcționează ca variabile discriminatorii în fundamentarea unei zonificări economice care surprinde varietatea potențialului pentru o dezvoltare complexă, echilibrată a spațiului rural.

5.4 Criteriul locuinței

Criteriul privind locuința și modul de locuire surprinde o netă diferențiere între zone, fiind unul care reflectă puternic particularitățile regionale în ceea ce privește tradiția locală și tipul de civilizație. El depinde de tradiția și modelele culturale, de caracteristicile sociale ale populației, de puterea economică a comunităților dar și de resursele locale de materiale de construcții și de evoluția populației. Locuințele realizate sunt o concretizare a acestor diferențieri.

- ❑ *Suprafața locuibilă/locuitor ($m^2/loc.$):* este un element important pentru exprimarea confortului locuirii. Ea este dependentă de două variabile: mărimea locuințelor și numărul de persoane din locuințe.
- ❑ *Ponderea clădirilor de locuit realizate din materiale durabile în totalul clădirilor:* materialele de construcție din care sunt realizate locuințele sunt diferențiate de la cele durabile (beton, cărămidă, piatră) până la cele mai puțin rezistente (bârne, pământ, chirpici). Relevanța acestui subcriteriu vizează rezistența construcțiilor (în timp sau la factori de risc: inundații, cutremure) dar și, în anumite zone, puterea economică a locuitorilor.

- ❑ *Ponderea locuințelor realizate după anul 1970 în totalul locuințelor:* perioada de construcție a clădirilor este determinată de posibilitățile materiale ale locuitorilor de a-si construi o locuință (veniturile populației), de structurile socio-profesionale ale persoanelor active, de tradiții culturale, existența în apropiere a materialelor de construcții etc. Se apreciază că o locuință nouă are un grad de confort mai ridicat decât cele vechi (sub aspectul dotărilor, al dependințelor).
- ❑ *Ponderea locuințelor construite între anii 1993-2000 în totalul locuințelor* oferă indicii asupra dorinței și puterii de revigorare a unor spații rurale.

Începând cu anul 1992, pentru prima oară după mai multe decenii, în România s-a construit mai mult în mediul rural decât în urban. Acest aspect poate sugera că în spațiul rural se găsește o rezervă de vitalitate și speranță, care nu a fost alterată în aceeași proporție ca cea din urban și că sunt redescoperite avantajele vieții în apropierea naturii. Localizarea construcțiilor noi a depins atât de caracteristicile demografice și economice ale populațiilor rurale locale dar și de gradul de atractivitate al zonelor pentru populația altor zone care au venit să își construiască reședințe în rural.

- ❑ *Ponderea locuințelor cu instalații de apă în interior* este expresia cantitativă a combinării celor trei factori. Expresia unui stil de viață modern, care oferă facilități igienice și gospodărești este dotarea locuințelor cu instalații de apă în interiorul ei, care permit amenajări civilizate (bucătărie, baie). Realizarea acestora este triplu condiționată: de existența echipamentelor colective (rețele de apă), de puterea economică a gospodăriilor (venituri) și de aspirații și așteptări (cultură), factori cu o prezență diferită în teritoriu.

5.5 Criteriul infrastructurii

Echiparea cu rețele de infrastructură este un aspect recunoscut ca fiind dintre cel mai deficitar în spațiul rural românesc. Se pot identifica zonele în care rețelele de infrastructură asigură un cadru normal desfășurării activităților economice și sociale. Însă, zonificarea pe baza criteriilor de echipare va putea oferi o clasificare în primul rând între zonele în care deficiențele sunt mari sau foarte mari, fiind puține zone în care este posibilitatea să nu existe disfuncții în acest domeniu.

- ❑ *Volumul de apă potabilă distribuită consumatorilor ($m^3/loc/an$):* **alimentarea cu apă potabilă** a localităților rurale se realizează în prezent în mod predominant prin surse individuale, care nu satisfac întotdeauna cerințele de cantitate și calitate a apei.

Localitățile rurale care beneficiază în prezent de rețea de distribuție a apei potabile prin instalații publice sunt încă puține, iar lungimea rețelei și capacitatea de distribuție a acestora este mică în raport cu cerințele populației.

- ❑ *Ponderea gospodăriilor electrificate în total gospodării:* **alimentarea cu energie electrică** este asigurată pentru toate comunele țării. Mai există însă sate sau gospodării care nu sunt încă racordate la rețeaua de energie electrică.
- ❑ *Prezența rețelei de distribuție a gazelor în comun:* **alimentarea cu gaze naturale** a gospodăriilor populației este un element de diferențiere importantă a zonelor țării. În trecut, prezența acestor rețele a fost dependentă de vecinătatea unor zăcămintele naturale. În perioada de după 1990, distribuția gazelor pentru populație s-a extins și în alte zone.

Considerând că utilizarea gazelor naturale în gospodărie este un semn de creștere a calității vieții, s-a optat pentru

indicatorul ce exprimă această utilizare, chiar dacă numărul de gospodării racordate este mic.

- *Racordarea satelor la rețeaua de telefonie (exprimat prin proporția satelor cu acces la rețea în totalul satelor comune):* **rețeaua de telefonie** este un element de echipare mai puțin răspândit în spațiul rural.

În ultimii ani, în mediul rural au pătruns și s-au extins unele sisteme telefonice neconvenționale, care nu au nevoie de rețele, dar dimensiunile acestui proces sunt încă reduse.

- *Gradul de accesibilitate la rețeaua rutieră și feroviară:* **accesibilitatea la căile de transport** reprezintă un element esențial de dezvoltare economico-socială a unei comune și a accesului populației la dotările specifice satului reședință de comună sau la cele de tip urban din orașele cele mai apropiate.

În acest sens se analizează pentru fiecare comună accesele la calea ferată, drumuri naționale, drumuri județene și comunale modernizate cât și calitatea rețelilor rutiere dintre satul reședință de comună și satele componente.

5.6 Criteriul social

Toate activitățile umane au implicit caracter social. În cazul de față însă, nevoile metodologice ne cer să excludem criteriile deja cercetate sub denumirea lor specifică și să reținem doar cele necercetate încă: sănătate, educație, comunicare, fenomene demografice.

Aspectele cantitative și parțial cele calitative vor descrie o zonificare socială care necesită mecanisme strategice diversificate sau diferențiate ale dezvoltării rurale dintr-o perspectivă socială. Cunoașterea infrastructurii sociale rurale și a fenomenelor sociale

specifice impune din rațiuni metodologice utilizarea următoarelor subcriterii:

- ❑ **Sănătatea** evaluată prin *numărul de locuitori/medic* - acesta se referă la aspectele cantitative ale sistemului sanitar rural.
- ❑ **Învățământul (educația)** caracterizat de gradul de complexitate a sistemului de învățământ, este estimat pe baza diversității unităților existente în comună (*învățământ preșcolar, primar și gimnazial, liceal, profesional, postliceal*). Indicatorii utilizați caracterizează dimensiunile cantitative ale sistemului instrucțional rural.
- ❑ **Accesul la informații - comunicarea** – cuprinde: racordarea comunităților rurale la societatea globală și penetrarea mass-mediei în spațiul rural; se pot analiza, succint, cu ajutorul indicatorului statistic care surprinde numai aspectul cantitativ al actului comunicațional: *numărul de abonamente TV/1000 locuitori*.
- ❑ **Mortalitatea infantilă**: este indicată de *numărul de nou-născuți decedați sub vârsta de 1 an din 1000*. Nivelul său deosebește comunitățile umane între ele prin gradul de cultură și civilizație. Mortalitatea infantilă este una dintre cele mai importante dimensiuni în identificarea unei tipologii a zonelor sociale rurale, făcând din ea un fenomen socio-demografic cu o cotă înaltă de relevanță atât pentru starea de sănătate, educațională, cât și pentru calitatea vieții rurale.

5.7 Criteriul ecologic

Dezvoltarea rurală integrată include interacțiunea dintre factorii de mediu și cei sociali, culturali, economici și asigură conservarea resurselor naturale pe termen lung. Standardele de calitate a mediului (concentrațiile admisibile pentru anumiți poluanți în aer, apă, sol) sunt stabilite în scopul protejării

factorilor de mediu și implicit a sănătății umane. Ele definesc nivelul dezirabil al calității mediului în funcție de care acționează instrumentele administrative și politice.

Indicatorii disponibili la nivel teritorial care permit identificarea unei ierarhii a zonelor rurale în funcție de condițiile ambientale și surprind fenomene cu impact semnificativ pentru problematica abordată, sunt: calitatea aerului, apei, și a solului.

- ❑ *Calitatea aerului* cuantifică frecvența depășirii limitei maxime admisibile a conținutului de substanțe poluante în atmosferă.
- ❑ *Calitatea apelor curgătoare* cuantifică frecvența depășirii limitei maxime admisibile a conținutului de substanțe poluante.
- ❑ *Calitatea solurilor* exprimă gradul de deteriorare a lor prin fenomene de eroziune, acidifiere, alcalinizare, exces de umiditate, aridizare etc., care influențează pretabilitatea terenurilor pentru multiple folosințe și funcția ecologică a acestora. Indicatorul se calculează ca raport între suprafața afectată de factori de limitarea calității solului și suprafața totală agricolă.
- ❑ *Suprafața împădurită neafectată / afectată de poluare* reflectă, pe de o parte, gradul de împădurire a teritoriului rural, și pe de altă parte prezența fenomenului de poluare a pădurilor.

Am arătat mai sus diferite metode de cercetare și evaluare a dezvoltării ruralului. Acestea pot fi împărțite în două clase și anume, pentru măsurarea *nivelului* dezvoltării rurale și pentru măsurarea *distribuției* dezvoltării rurale. Pentru nivelul dezvoltării rurale cel mai adecvat indicator poate fi indicele dezvoltării umane calculat pentru populația rurală. Indicatorii pentru evaluarea distribuției venitului sunt curba Lorenz și raportul de concentrare Gini, care pot fi utilizați și pentru măsurarea distribuției beneficiilor obținute din programele de dezvoltare

rurală. Indicatorii uzual folosiți pentru sărăcia rurală sunt indicele sărăciei și procentul populației rurale aflate sub pragul de sărăcie.

În concluzie, se poate spune că nu există o măsură universal acceptată de evaluare a dezvoltării rurale care să cuprindă multiplele fațete ale naturii sale. Opțiunea pentru o anumită metodă depinde de scopul măsurării și de disponibilitatea datelor și informațiilor necesare.

Capitolul III ANALIZE ȘI SINTEZE ALE DEZVOLTĂRII RURALULUI ROMÂNESC

1. Cadrul macroeconomic al dezvoltării rurale în România

Relația dintre economia rurală și economia națională este relația dintre parte și întreg. De această dată însă partea – ruralul – nu este un segment oarecare, ci unul de primă mărime și importanță atât ca teritoriu cât și ca populație.

Din punctul de vedere al teritoriului, ruralul cuprinde 89% din cel național, fiind principalul depozitar al resurselor naturale, iar din punct de vedere demografic în spațiul rural trăiesc peste 47% din populația totală a țării (recensământul 2002).

Având în vedere că între economia rurală și economia națională există o relație de condiționare reciprocă, este important să încadrăm dezvoltarea rurală în contextul macroeconomic, din perspectiva impactului pe care îl are dezvoltarea economiei naționale asupra ruralului.

Activitatea economică a României s-a înscris, în ultimii ani, într-o evoluție descendentă, determinată de inconsecvența politicilor macroeconomice, de menținerea arieratelor în economie, precum și de lipsa de fermitate în încercarea de

eliminarea și de restructurarea întreprinderilor neperformante din economie.

Măsurile de politică macroeconomică întreprinse în anul 2000, în conformitate cu Strategia națională de dezvoltare economică a României pe termen mediu, au avut ca rezultat o schimbare a tendinței de declin economic, reflectată prin creșterea produsului intern brut. Acest rezultat marchează o tendință de revigorare a economiei românești, care necesită eforturi de recuperare a nivelurilor anterioare și de începere a relansării economice, într-un ritm care să permită apropierea țării noastre de țările comunitare.

1.1 Evoluția principalilor indicatori macroeconomici ai României, în perioada 1989-2000

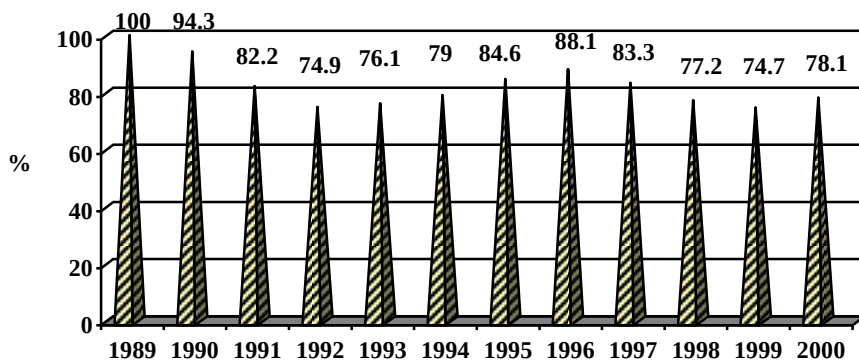

Figura III-1. Evoluția produsului intern brut în perioada 1989 – 2000 (1989 = 100)

Sursa: CNS, Anuarul Statistic al României (ed. 1990-2000); INS, 2001.

Procesul de reformă început după anul 1989 nu a avut consistența dorită, ceea ce a determinat persistența unor dezechilibre macroeconomice, reflectate ca atare în evoluția

structurală a unor indicatori și, mai ales, în evoluția eficienței de ansamblu a economiei românești.

În deceniul trecut, evoluția PIB a fost fluctuantă, însă menținându-se sub nivelul anului 1989 pe tot parcursul perioadei 1989-2000. Declinul PIB a fost semnificativ, nivelul PIB din 2000 (prețuri constante 1989) reprezentând 78,1% din cel al anului 1989, ca urmare a reducerii volumului de activitate și deci a valorii adăugate brute din economie (Figura III-1).

Diminuarea produsului intern brut a fost determinată de scăderile producției înregistrate în principalele ramuri ale economiei, concomitent cu scăderea productivității muncii și creșterea ponderii consumurilor intermediare.

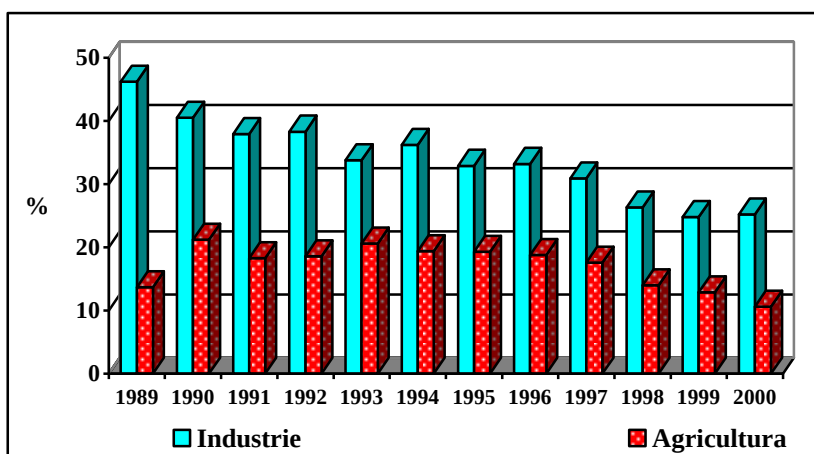

Figura III-2. Ponderea industriei și agriculturii în PIB în perioada 1989-2000

Sursa: OECD: (1999) "Review of Agricultural policies." Pentru datele din perioada 1989-1998 CNS, Buletin Statistic Nr. 1/2000 pentru anul 1999; INS pentru anul 2000.

În anul 2000, industria și agricultura contribuiau cu aproximativ 40% la formarea valorii adăugate brute, față de 60%

cât era această contribuție în 1989 (Figura III-2). De remarcat este faptul că deși s-a înregistrat o tendință generală de scădere în cele două ramuri, producția agricolă a scăzut într-un grad mai mic decât cea industrială.

Evoluția pe ansamblul economiei, înregistrată în perioada anterioară, a fundamentat noul set de politici economice propuse în 2001 prin programul de guvernare; în document se subliniază că sub aspect economic, România se caracterizează, în această perioadă, prin două particularități majore:

- *economia este într-o creștere recuperatorie*, ca urmare a regresului, concretizat în scăderea PIB cu circa 13% în anii 1997-1999 (singura țară din Europa Centrală și de Est care a înregistrat o asemenea scădere a PIB în ultimii ani);
- *economia se află în regim tranzitoriu*, având în vedere procesele de restructurare/ajustare.

1.2 Dezvoltarea economică a României în context european

Între România și Uniunea Europeană există însemnate decalaje la indicatorii dezvoltării economice (Anexa III-1). Aceste decalaje se înregistrează, atât în raport cu media Uniunii Europene cât și în raport cu fiecare țară membră în parte. Comparativ cu țări ca Luxemburg, Danemarca, Germania și Olanda disparitățile sunt semnificative, dar comparativ cu Portugalia sau Grecia sunt mai mici, însă nu pot fi neglijate.

Câteva dintre cele mai importante aspecte ale comparației privind nivelul de dezvoltare economică a României comparativ cu UE sunt: aspecte demografice, aspecte economice, ocuparea populației și educația, nivelul productivității.

➤ Aspecte demografice

Populația României reprezintă 5,9% din cea a UE-15 iar suprafața sa deține 7,5 % din totalul teritoriului celor 15 state

membre. Densitatea medie a populației în România, de 94,1 locuitori/km², este mai mică decât în Germania, Marea Britanie sau Olanda, dar mai mare (5-6 ori) decât în Finlanda și Suedia. Densitatea populației din România este mai apropiată de cea a Greciei și Spaniei. Toți ceilalți indicatori care reflectă dinamica populației evidențiază un decalaj între România și UE.

- În perioada 1992-2000 populația României a scăzut cu 1,6%, în timp ce populația UE-15 a crescut cu 1,02%. Scăderea demografică din România se datorează descreșterii puternice a fertilității, a creșterii ratei mortalității și a emigrărilor (mai ales în perioada 1991-1992).
- Mortalitatea infantilă (decese la 1.000 de născuți vii) în România este printre cele mai mari din Europa, înregistrând 18,6‰ (în 2000), față de 5,5‰ (în 1997) în UE-15.
- Speranța de viață la naștere în România, în 2000, era cu opt ani mai mică pentru bărbați și cu șapte ani mai mică pentru femeile decât media UE-15 (bărbați: 67,0 ani în România față de 74,6 în UE-15 și femeile: 74,2 ani față de 80,9 ani în UE-15).
- Structura pe vârste a populației din România arată că populația nu a atins încă un grad de îmbătrânire demografică la fel de accentuat ca cel din UE: persoanele sub 15 ani reprezentau 18,3% (în 2000) în România față de 17,4% (în 1999) în UE-15, iar populația de 65 ani și peste reprezenta 13,3% față de 15,6% în UE-15.

➤ **Aspecte economice**

În timp ce populația României reprezintă cca. 6% din cea a UE-15, PIB-ul reprezintă doar 0,5% din PIB-ul UE.

În 2000, în România, PIB pe locuitor era de 1.637 USD (exprimat în prețuri curente), fiind de cca. 12 ori mai mic decât media UE-15. PIB pe locuitor la paritatea puterii de cumpărare, era în 1998 de 3,5 ori mai mic.

Comparativ cu câteva dintre statele din UE-15, România realiza în 1998 doar 16,11% din PIB / locuitor al Luxemburgului,

23,71% din cel al Danemarcei, 25,25% din cel al Austriei, 42,7% din cel al Greciei și 37,45% din cel al Portugaliei

➤ **Ocuparea populației și educația**

În anul 2000, populația ocupată în România era de circa 10,4 milioane de persoane, reprezentând 5,4% din totalul populației ocupate în 1999 în UE-15 (Tabelul III-1.).

Tabelul III-1. Structura populației ocupate pe principalele activități în anul 2000 (%)

Specificare	România	UE-15	România / UE 15
Total populație ocupată	100,0	100,0	5,4
Populație ocupată în agricultură și silvicultură	41,4	4,5	29,8
Populație ocupată în industrie și construcții	27,3	29,3	8,4
Populație ocupată în sectorul servicii	31,3	66,2	2,5

Sursa: INS, Anuarul Statistic al României, 2000; Eurostat Yearbook 2001; Unity, solidarity, diversity for Europe, its people and its territory 2001.

Caracteristica generală a structurilor sectoriale ale forței de muncă din economia românească reflectă o rămânere în urmă substanțială față de structurile economiilor din Uniunea Europeană.

Măsurile de restructurare economică implementate în ultimii ani au condus și la creșterea numărului șomerilor înregistrați la Oficiile Județene pentru Ocuparea Forței de Muncă.

În ceea ce privește rata șomajului, valoarea acesteia variază în funcție de metoda de calcul folosită. Astfel, calculată conform metodologiei ILO²¹, aceasta a fost de 7,1% în România (în 2000)

²¹ International Labour Office; în text mai apare titulatura BIM - Biroul Internațional al Muncii.

față de 9,2% în Uniunea Europeană (în 1999), iar conform metodologiei utilizate în România a fost de 10,5% (în 2000). Diferențele în ceea ce privește valorile ratei șomajului calculate conform celor două metodologii se pot observa în tabelul III-2.

În ceea ce privește nivelul educațional, România înregistrează valori ridicate ale gradului de alfabetizare al populației (97,2% în 1999) și al gradului de cuprindere în învățământ a populației de vârstă școlară (68,9% în 2000/2001).

Tabelul III-2. Rata șomajului în România, și în unele țări ale UE în anul 2000 (%)

Țara	Rata șomajului	
	metodologia ILO	metodologia României ²⁾
România ¹⁾	7,1	10,5
Belgia	9,1	12,4
Danemarca	5,2	6,6
Germania	8,8	11,4
Grecia	11,7	10,3
Marea Britanie	6,1	6,1
Olanda	3,3	4,4
Portugalia	4,5	5,0
Spania	15,9	18,8

Sursa: INS, Anuarul Statistic al României 2000; Eurostat Yearbook 2001, Unity, solidarity, diversity for Europe, its people and its territory 2001.

Notă: ¹⁾ la 31 decembrie; ²⁾ în anul 1999, cu excepția României.

Începând cu anul 1990 s-a observat o reducere continuă a gradului de cuprindere în învățământ pentru populația școlară cu vârsta cuprinsă între 15-18 ani, o redresare înregistrându-se abia după 1996. În anul școlar 2000/2001, populația cu vârsta cuprinsă între 15 și 18 ani era cuprinsă în școli în proporție de 74,6% - față de 83% (în 1999) în Uniunea Europeană. Pentru celelalte grupe

de vârstă s-au înregistrat stagnări sau creșteri, gradele de cuprindere în învățământ fiind, în anul școlar 2000/2001, de: 94,2% pentru grupa de vârstă 7-10 ani, 95,5% pentru grupa de vârstă 11-14 ani, 32,9% pentru grupa 19-23 ani (față de 48% în Uniunea Europeană în 1999 pentru populația cuprinsă între 19-21 ani). În anul 2000, 23,8% din populația României cu vârsta între 25 și 59 ani înregistra un nivel educațional scăzut (față de 36% în UE-15), 64,6% un nivel educațional mediu (față de 43% în UE-15) și 11,6% un nivel educațional înalt (față de 21% în UE-15).

Populația României are, în general, un nivel educațional apropiat de cel înregistrat în UE, însă analiza pe medii de rezidență indică o disproporție a acestui indicator în mediul rural față de urban (cca 60% din populația rurală a absolvit cursul primar și gimnazial și 7% nu a absolvit nici o formă de învățământ).

➤ **Nivelul productivității**

Există disparități considerabile între nivelurile de productivitate înregistrate în România și UE-15. În 1998, România a înregistrat un nivel foarte scăzut al productivității muncii comparativ cu media UE-15. În Tabelul III-3 se pot observa decalajele privind productivitatea muncii în 1998- exprimată în Euro/persoană ocupată - comparativ cu unele dintre țările Uniunii Europene, prezentate pe principalele sectoare economice.

Calculată prin raportarea PIB la numărul de salariați, productivitatea muncii în România, pe economie, era 11,4 ori mai mică decât media UE-15 (4.185 Euro față de 47.717 Euro - media UE-15). Pe sectoarele economiei România se situează la mare distanță față de țările UE în privința productivității muncii

În ce privește agricultura, productivitatea muncii în această ramură este mai mare față de cea a României de 21,6 ori în Danemarca, de 12,2 ori în Germania și de 18-19 ori în Luxemburg și Olanda, dar și în țări care realizează niveluri mai scăzute ale productivității muncii față de media UE, cum sunt

Grecia și Portugalia care au niveluri de 6 și respectiv de 3,3 ori mai înalte față de România.

Tabelul III-3. Nivelul productivității muncii pe sectoare economice, România comparativ cu țări ale UE în anul 1998
(PIB/ persoană ocupată, în Euro)

Ramura	Agricultură	Industria, construcții	Distribuție, hoteluri, restaurante, transport	Servicii financiare, afaceri	Administrație publică, sănătate, educație, alte servicii	Total
România	1.909	5.321	7.081	9.023	3.195	4.185
Danemarca	41.285	59.975	50.759	118.310	43.226	57.329
Germania	23.103	51.150	35.329	113.750	38.956	51.278
Grecia	11.724	25.613	28.053	88.782	23.715	27.662
Luxemburg	34.215	79.076	73.425	157.682	74.700	94.136
Olanda	36.123	58.102	39.484	61.516	32.596	45.207
Portugalia	6.359	19.419	21.220	47.250	21.096	20.918

Sursa: Unity, solidarity, diversity for Europe, its people and its territory 2001.

Decalajele de productivitate sunt rezultatul cumulat al randamentelor inferioare la ha și al suprapopulației existente în agricultura României²².

2. Evoluția economiei rurale în România

Elaborarea unei strategii coerente de dezvoltare economică, în general și a ruralului în cazul de față, are nevoie de o cunoaștere în profunzime a situației reale pe baza evaluării tendințelor de evoluție a domeniilor de referință. Această abordare este

²² Popescu, M. (2001): Lecții ale tranziției. Agricultură 1990-2000. Ed. Expert București p.149.

indispensabilă, atât, pentru a se putea identifica restricțiile și oportunitățile de dezvoltare, a se identifica zonele sensibile sau critice, care necesită o atenție prioritară, cât și pentru a se putea percepe o imagine globală a dezechilibrelor care afectează întregul spațiu supus analizei. Pe baza acestei evaluări se stabilesc obiectivele generale, prioritare și specifice, se cuantifică mijloacele operative necesare și se întocmește planul de acțiune de punere în aplicare a strategiei.

În acest scop, se vor analiza potențialul economic al spațiului rural și tendințele de evoluție în profil structural și în profil teritorial, într-o abordare globală din perspectiva principalelor componente ale sale: economică - activități agricole și neagricole, socială și ecologică.

2.1 Analiza tendințelor în profil structural

Dezvoltarea comunităților rurale reflectă amprentele politice și istorice asimilate într-o matrice de valori etno-culturale proprii și definiri socio-economice specifice. Tributară condițiilor geografice diferite, economia rurală prezintă structuri și comportamente diverse, responsabilitatea de care nu se poate delimita însă, este furnizarea alimentelor. Aceste trăsături îi conferă ruralului o aparentă rigiditate, dar care înseamnă tocmai matca tradițiilor naționale. Modernizarea și dezvoltarea spațiului rural este prin urmare o misiune dificilă, care trebuie îndeplinită în urma unei abordări complexe a forțelor motrice și inerțiale care deplasează sistemul de referință existent.

Ruralul reprezintă un spațiu economic și social cu o importanță specială pentru România, determinată de potențialul său natural și uman. Zonele rurale, incluzând 2686 comune, reprezintă 89% din suprafața totală a țării și 91% din terenul agricol. În anul 2002 populația rurală depășește 10 milioane de persoane reprezentând 47,3% din populația țării (45,4% în 2000).

Din punct de vedere structural, economia rurală nu a suferit în ultimii ani schimbări majore, caracterizându-se printr-un grad scăzut de diversificare și o dependență de activitățile agricole. Activitățile neagricole sunt slab dezvoltate, predominând cele din sectorul primar în special al exploatării și procesării resurselor naturale.

Agricultura, industria alimentară și silvicultura sunt ramuri vitale ale economiei rurale; importanța lor în economia națională este exprimată de ponderea pe care o dețin în PIB și în populația ocupată în aceste ramuri. Aceste argumente au stat la baza acordării unei atenții speciale analizei celor mai recente tendințe de evoluție a acestor ramuri, prin prisma principalilor indicatori, relevanți pentru dezvoltarea economiei rurale.

2.1.1 Dezvoltarea agriculturii – principalul segment al economiei rurale

Agricultura României este o mare participantă la crearea valorii adăugate. Aprecierea este susținută de ponderea de 12-19% pe care o are în valoarea adăugată și nu pe cifre absolute (Tabelul III-4).

Tabelul III-4. Evoluția ponderii agriculturii în cadrul principalilor indicatori economici (%)

Indicatori	1989	1997	1998	1999	2000
Valoarea adăugată brută	15,2	19,1	15,6	14,5	12,4
Populația ocupată civilă	27,5	36,8	37,4	40,6	40,8
Ponderea suprafeței agricole în suprafața totală	61,9	62,1	62,1	61,8	62,3
Investiții	16,8	6,3	6,5	6,7	6,8
Export	4,6	3,0	3,0	4,5	3,3

Sursa datelor: INS, Anuarul Statistic al României (diferiți ani)

Ponderea este influențată nu numai de ceea ce produce agricultura, ci și de dinamica prețurilor celorlalte ramuri care

participă la crearea acestei valori. În UE, ponderea agriculturii în PIB este sub 10%, dar raportată la suprafața sau populația ocupată agricolă rezultă că valoarea unui punct procentual din valoarea adăugată a agriculturii românești este de 3-4 ori mai mic decât un punct procentual din indicatorul respectiv al UE.

Corelând ponderile în valoarea adăugată și în populația ocupată, obținem o evaluare a productivității muncii agricole. Comparativ cu media națională egală cu 1, productivitatea agriculturii în 2000 este aproximativ de 3,3 ori mai mică, față de 1,8 cât reprezenta diferența în 1989.

Este evident că odată cu creșterea ponderii agriculturii în populația activă totală, scade considerabil productivitatea muncii. Un calcul mai laborios arată că, pentru a fi la nivelul de înzestrare tehnică al agriculturii franceze, necesarul de forță de muncă al agriculturii românești ar fi de numai 720 mii persoane (~ 8% din populația ocupată totală); restul de peste 2,7 milioane de persoane apte de muncă constituie surplus, respectiv șomaj latent. Cum va fi ocupată această parte a populației agricole este una din principalele probleme pe care ruralul românesc, referitor la segmentul său agricol, o ridică economiei și societății.

Pe parcursul aceleiași perioade s-au înregistrat ritmuri de scădere și în ce privește ponderea investițiilor în agricultură, și al agriculturii în export. Pe lângă faptul că agricultura a beneficiat de un nivel scăzut al investițiilor o restricție majoră a reprezentat-o și procesul de dezinvestire prezent în perioada de referință.

➤ **Forța de muncă**

Agricultura reprezenta în 2000 principala ramură a economiei în ceea ce privește ocuparea populației, deținând 40,8% din totalul populației ocupate a țării. Agricultura a dobândit această poziție, în special, ca rezultat al scăderii ponderii populației ocupate în industrie și construcții, cât și al creșterii absolute a populației ocupate în agricultură, sporindu-i în deceniul trecut ponderea cu peste 15 puncte procentuale. În unele regiuni,

agricultura și silvicultura domină întreaga economie rurală. Acest aspect restrictiv pentru dezvoltarea economiei rurale, are o tendință de accentuare, prin creșterea în 2001 a populației ocupată în agricultură la 42,6%.

În mediul rural, agricultura reprezintă activitatea economică predominantă, ocupând peste 70% din forța de muncă. Ea este singura ramură a economiei românești în care predomină persoanele în vârstă. Aproape 52% din populația ocupată în agricultură avea, în anul 2000, 50 de ani și peste, iar cca. 23,1% 65 de ani și peste. Doar 28,6% din populația ocupată în agricultură erau tineri sub 35 de ani. Forța de muncă în agricultură de sub 40 de ani ar fi suficientă pentru exploatații de dimensiuni optime cu dotare corespunzătoare. Ca urmare a predominanței persoanelor în vârstă în sectorul agricol, climatul general este mai puțin receptiv la inovare, iar spiritul antreprenorial și dorința de a crea ferme familiale puternice, competitive sunt mai puțin prezente.

După statutul profesional al populației ocupate în agricultură în anul 2000, 95,5% erau lucrători pe cont propriu și lucrători familiali neremunerați. Majoritatea (55%) populației ocupate în mediul rural are un nivel de pregătire limitat la învățământul primar sau cel mult la nivel gimnazial (nivelul maxim al învățământului obligatoriu) sau nu a finalizat nici un ciclu de învățământ. Având în vedere că din punctul de vedere al ocupării agricultura predomină în rural, nivelul slab de pregătire este un factor restrictiv cu implicații majore în dezvoltarea agriculturii, care impune măsuri speciale și acțiuni în domeniul educației, pregătirii profesionale și a informării (extensie și consultanță).

➤ **Resursele funciare**

Cu o pondere de 62% din suprafața totală a fondului funciar național (23839 mii ha) a suprafeței agricole (Tabelul III-5), România prezintă un potențial agricol care o situează pe locul al doilea între țările central și est europene, după Polonia.

Tabelul III-5. Resursele funciare ale României, după modul de folosință

(mii ha)

	Suprafața agricola	Păduri	Construcții	Drumuri și căi ferate	Ape și bălți	Alte suprafețe
1990	14769	6685	622	389	904	470
1991	14798	6680	624	391	983	452
1992	14790	6682	631	393	983	451
1993	14793	6681	628	394	893	450
1994	14798	6680	630	393	888	451
1995	14797	6680	627	396	890	449
1996	14789	6690	626	397	887	450
1997	14794	6689	626	397	886	447
1998	14802	6672	631	396	880	459
1999	14731	6791	627	388	879	423

Sursa datelor: INS, Anuarul Statistic al României 2002

Ponderea ridicată a suprafețelor agricole situează România pe un nivel mediu în Europa. Oferind informații despre potențialul de producție agricolă, analiza raportului dintre categoriile de folosință ale suprafeței agricole și populație are o semnificație deosebită. În anul 1996 conform statisticilor FAO în România revin, pe locuitor, 0.44 ha teren cultivat și 0.41 ha teren arabil. Comparativ cu țările vecine, resursele de pământ ale României sunt mai scăzute.

Cu privire la categoriile de utilizare, prezentate în Tabelul III-6, structura terenului agricol nu a suferit schimbări importante după 1989, cu excepția unei scăderi constante a suprafețelor ocupate de livezi, de 27% până în 2000, după care tendința capătă un sens ascendent.

Tabelul III-6. Suprafața agricolă după modul de folosință

Specificare	Suprafața					
	1989	2000	2001			
	Total (mii ha)	Total (mii ha)	Total (mii ha)	%	din care, supraf. pt. irigat (mii ha)	%
Suprafață agricolă, din care:	14769	14798	14833	100	2258	100
- arabilă	9468	9370	9389	63,3	2118,8	93,8
- pășuni	4706	3407	4921	33,1	75,8	3,4
- fânețe		1530			1,4	0,1
- vii și pepiniere viticole	278	259	268	1,8	43,1	1,9
- livezi și pepiniere pomicole	318	232	254	1,6	18,9	0,8

Sursa: MAAP "Activități și perspective." 2001.

Distribuția folosințelor agricole pe regiuni statistice este diferențiată în raport cu condițiile de relief, cu caracteristicile pedo-climatice și de pretabilitate la culturi.

Pe ansamblu, structura de calitate terenurilor agricole arată ca numai 28% prezintă un potențial productiv bun și foarte bun. Solurile se află într-un proces de degradare continuă.

Pentru România problema ameliorărilor funciare a fost și este deosebit de acută deoarece terenurile agricole sunt afectate de diverși factori limitativi ai capacității productive: seceta frecventă, eroziunea solului prin apă, compactarea solului datorită lucrărilor executate necorespunzător etc.

➤ **Structura exploatațiilor agricole**

Conform statisticilor oficiale, în prezent, ponderea sectorului privat în agricultură este predominantă, după anumiți indicatori semnificativi, în proporțiile prezentate în Tabelul III-7.

Tabel III-7. Evoluția ponderii sectorului privat în agricultură, la principalii indicatori economici (%)

	Supraf. agricolă	Îngrăș. chimice	Producția agricolă totală, d.c.:	- prod. vegetală	- prod. animală	Supraf. cultivată	Nr. tractoare
1990	12,6	9,2	56,1	56,0	56,3	28,4	4,8
1991	69,8	49,6	79,3	81,6	74,8	78,9	16,5
1992	70,3	49,8	80,8	80,9	80,5	80,0	26,5
1993	69,9	56,3	84,5	86,8	80,6	78,5	35,2
1994	70,1	60,8	86,4	87,4	84,9	79,4	47,1
1995	70,3	65,1	86,1	88,1	83,2	81,4	55,2
1996	70,4	65,1	86,3	87,6	84,4	80,9	59,0
1997	70,5	70,8	89,5	90,2	88,2	81,6	69,0
1998	70,8	73,1	90,4	90,2	90,7	82,5	75,4
1999	77,6	79,8	93,3	91,7	96,2	84,2	88,1
2000*	95,7	84,6	94,7	92,6	98,1	87,6	91,2

Sursa datelor: INS, Anuarul Statistic al României (diferiți ani).

Dupa statutul juridic sectorul privat gestionează trei tipuri de exploatații agricole private.

- *Gospodarii individuale* in numar de cca. 4,17 milioane in care se lucreaza mai mult de trei sferturi din pamantul aflat in proprietate privata (10310 mii ha), cu o suprafata medie de 2,47 ha;
- *Asociatii familiale* (fara personalitate juridica) in numar de 6494 avand o suprafata medie de 121 ha si care gestioneaza 790 mii ha;

- *Societati agricole* (cu personalitate juridica) in numar de 4376 cu o suprafata medie de 385 ha si care au in exploatare 1685 mii ha.

Ponderea însemnată, de 81% a suprafeței deținută de 4,17 milioane de exploatații agricole individuale cu dimensiuni mai mici de 3 ha si ponderea extrem de redusa (0.3%) a exploatațiilor cu suprafața mai mare de 10 ha, confirmă gradul ridicat de divizare a terenului agricol privat, cu implicații nefavorabile atât asupra utilizării eficiente a resurselor funciare si a activelor productive cât și asupra dezvoltării unei agriculturi comerciale.

După 1993 s-a remarcat o tendință de concentrare a terenurilor deținute de gospodăriile individuale, cu un ritm lent, creșterea suprafeței medii fiind de la 2,1 ha la 2,4 ha.

Deși structura pe clase de marime a gospodăriilor agricole individuale este disproporționată pe regiuni, dimensiunea medie păstrează același ordin de mărime. De asemenea, din numărul total de proprietari, aproximativ 40-45% nu se afla in proximitatea proprietății, multi fiind locuitori urbani iar alții având domiciliul in alte localitati decat terenul. Acest fapt revindica fluidizarea pietei funciare si dezvoltarea sistemului asociativ.

Daca in tarile vest-europene comportamentul asociativ se afla situat in aval si amonte de agricultură, in România el este prezent mai ales in sectorul productiv.

În evoluție, asociațiile agricole au cunoscut o tendință de scădere a celor cu statut juridic și o evoluție fluctuantă a celor familiale (Tabelul III-8).

Comportamentul asociativ al actualilor proprietari români este diferit de la o regiune la alta și este în general generat de gradul redus de înzestrare tehnica a exploatațiilor individuale, capacitatea redusa de munca, determinata de varsta înaintată a

proprietarilor de pământ și de starea precară a sănătății acestora, ca și de lipsa unor abilități manageriale.

Tabel III-8. Evoluția exploatațiilor agricole în perioada 1993-2001

Anul	Exploatații individuale		Asociații juridice		Asociații familiale	
	Total suprafață (mii ha)	Suprafața medie (ha)	Total suprafață (mii ha)	Suprafața medie (ha)	Total suprafață (mii ha)	Suprafața medie (ha)
1993	7333	2.10	1910	448	1763	128
1994	7905	2.20	1771	446	1537	112
1995	8052	2.40	1733	436	1596	100
1996	8348	2.30	1752	466	1440	95
1997	8897	2.24	1714	438	1000	105
1998	9182	2.33	1558	435	950	132
1999	9377	2.28	1416	396	869	139
2000	10054	2.36	1592	427	648	95
2001	10311	2.47	1685	385	790	121

Sursa: MAAP date operative.

Asocierea este pentru agricultori sau proprietari de teren o opțiune alternativă la exploatarea individuală, cu efecte potențiale pozitive atât din punct de vedere strict operațional - o soluție pentru concentrarea exploatației agricole, cât și social, în sensul că poate crea un spațiu temporal care poate fi destinat activităților neagricole.

Prin urmare, obiectivul intern de creare a unei structuri agrare capabilă să susțină competitivitatea externă, subscris obiectivelor de armonizare politică în cadrul UE, este numai unul din aspectele care trebuie să vizeze politica sectorului.

Dezvoltarea economică a ruralului presupune, pe lângă dezvoltarea unei agriculturi performante, necesitatea corelării politicilor structurale pe două paliere principale: unul adresat

producătorilor care optează pentru activități neagricole și altul adresat celor care au nevoie de sprijin pentru a-și exercita ocupația agricolă în condiții de rentabilitate.

În acest context, legea exploatațiilor agricole prin care se stabilesc dimensiunile minime ale exploatației și sprijinul acordat (subvenții pe produs, facilități financiare) are scopul stimulării procesului de restructurare a terenurilor agricole, în care asocierea fiind o cale de creștere a performanțelor tehnice și economice a exploatațiilor de tip familial sau comercial și a potențialului lor de valorificare a produselor, dar și un imperativ al convergenței cu UE în cadrul PAC. Dezvoltarea asociațiilor profesionale și a cooperației pentru servicii și desfacere, cu rol important pentru creșterea performanțelor sectorului agricol pe filierele de producție, sunt obiective au nevoie de un cadru legal adecvat de susținere (legea cooperației, legea zootehniei, Legea creditului agricol etc.).

➤ **Producția agricolă**

Sub impactul mutațiilor suferite în primii ani după 1989 în structura de proprietate a fondului funciar și acelorlalte mijloace de producție, ca și în sistemul de relații dintre agricultură și celelalte ramuri ale economiei, producția agricolă totală a avut o tendință marcată de scădere, dar într-o mai mică proporție la producția vegetală față de cea animală.

În perioada următoare anului 1992 evoluția mai mult ascendentă, s-a datorată, în cea mai mare parte, producției vegetale (Figura III-3).

• **Producția vegetală**

România prezintă condiții naturale favorabile cultivării cerealelor ca și altor culturi vegetale, ceea ce determină importanța majoră a acestui sector în agricultura românească: producția vegetală a avut o pondere de 61,1% în valoarea totală a producției agricole în 2000.

Structura culturilor reflecta o slabă diversificare: suprafețele cultivate cu cereale ocupă locul central (66%), restul suprafețelor sunt ocupate cu plante de nutret (14%) și plante tehnice (13%); împreună, aceste grupe ocupă 93% din întreaga suprafață cultivată.

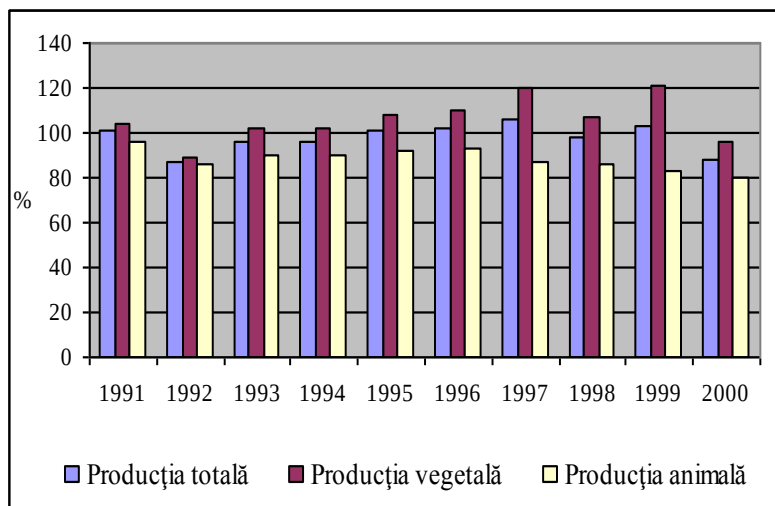

Figura III-3. Evoluția producției agricole în perioada 1991 - 2000 (1990=100)

Sursa datelor: INS, Anuarul Statistic al României.

Ponderea dominantă a producției vegetale în producția agricolă marchează, un aspect negativ al agriculturii românești și un factor restrictiv în dezvoltarea economiei rurale. Ponderea suprafețelor cultivate cu cereale în toate regiunile este ridicată, chiar dacă acestea nu au un sol și o climă favorabile unor astfel de culturi.

Aspectul negativ este întărit și de faptul că s-au înregistrat producții medii la hectar, mult inferioare celor realizate în alte țări, rezultate ca urmare a regresului tehnologic. Spre exemplu, în România, producția medie la hectar la cultura de grâu și secară a

fost în 2000 de 2.295 kg/ha, în timp ce producția medie la grâu a fost de peste 8.000 kg/ha în Belgia – Luxemburg, peste 7.000 kg/ha în Danemarca, Franța, Germania, Irlanda. La *porumb*, țara noastră înregistra un nivel al producției medii la hectar de 1.713 kg în 2000, în timp ce în unele țări cum ar fi: Italia, Austria, Franța, Grecia, Germania, Spania producțiile medii la hectar depășeau 8.000 kg.

Tabelul III-9. Evoluția producției și a suprafețelor cultivate la principalele culturi vegetale

Produsul	1989		1992		1996		2000	
	Supr. mii ha	Prod. mii tone	Supr. mii ha	Prod. mii tone	Supr. mii ha	Prod. mii tone	Supr. mii ha	Prod. mii tone
Total cereale, din care:	6027	18379	5773	12288	5842	14199	5435	10477
grâu și secară	2359	7935	1475	3227	1797	3164	1945	4463
porumb	2733	6762	3344	6832	3284	9612	2860	4899
Floarea soarelui	433	656	615	774	916	1097	880	797
Sfeclă de zahăr	256	6771	180	2896	136	2848	44	667
Cartofi	351	4420	218	2601	257	3591	281	3469
Legume de câmp	252	3461	222	2518	217	2647	231	2399
Struguri	213	914	235	905	251	1431	245	1295
Fructe	–	1580	–	1167	–	1631	–	1081

Sursa: MAAP “Activități și perspective.” 2001..

Corelarea ofertei cu cererea pieței, orientarea producătorilor asupra obținerii produselor care încorporează un grad sporit de prelucrare, valorificarea condițiilor locale, sunt unele dintre direcțiile necesare de urmat ale activității în acest sector.

O tendință pozitivă s-a manifestat, în acest sens, prin creșterea suprafețelor ocupate cu *floarea-soarelui* și în general cu *oleaginoase*. Opțiunea este explicată de pe de-o parte prin faptul că aceste produse permit o valorificare superioară și rapidă a

producțiilor obținute, dar și ca un răspuns la cererea crescândă pentru acest produs. În UE, de asemenea, s-a pus în ultimele două decenii accentul pe creșterea suprafețelor ocupate cu floarea-soarelui și pe alte culturi similare ca urmare a tendinței de schimbare a modelului alimentar uman, pentru înlocuirea grăsimilor animale cu cele vegetale.

La *sfecla de zahăr* tendința a fost de scădere considerabilă a suprafețelor, ca urmare a interesului tot mai scăzut al fabricilor de zahăr prelucrătoare, acestea preferând prelucrarea zahărului brut din import.

Un loc special în cadrul producției vegetale îl ocupă culturile horticole, în special *viticultura pomicultura, și legumicultura*, România situându-se în contextul internațional printre țările cu potențial apreciabil.

În perioada de reformă s-au produs modificări însemnate în dimensiunile și structura ramurilor. În cazul *viticulturii*, tendința de creștere a suprafețelor de hibride în detrimentul celor nobile s-a reflectat în reducerea calității produselor și a șanselor de valorificare pe piața internă și externă. Atât producțiile de struguri cât și de fructe au înregistrat fluctuații de la an la an generate de factorii naturali dar și de restricțiile materiale și financiare ale producătorilor de a asigura condițiile necesare pentru obținerea unor producții stabile și de calitate, în concordanță cu cererea pieței.

Față de anul 1989, suprafețele pomicele au scăzut cu 10% în 1999, iar *productia de fructe* cu 34%. Micii cultivatori detin 75% din suprafata totala a livezilor si produc 90% din productia totala de fructe (în 1999), din care jumătate este utilizată pentru auto-consum și jumătate vândută pe piața țărăneasca. Potențialul de fructe al României este reprezentat în proporție de 33% de prune și 38% de mere.

Potențialul natural favorabil al Romaniei pentru fructe nu este însă suficient de bine valorificat, dezvoltarea sectorului fiind

restricționată în principal de lipsa lichiditatilor pentru reinnoirea plantațiilor, pentru procurarea input-urilor, precum și de lipsa infrastructurii comerciale, de transport și a unor capacități de depozitare și prelucrare adecvate.

Sectorul legumelor a fluctuat și el de-a lungul perioadei de tranziție dar în comparație cu 1999 a cunoscut o creștere ușoară: suprafața cultivată cu 7% iar producția totală cu 35%

Mai mult de 95% din *producția de legume* a țării este furnizată de către micile gospodării care dețin în folosință parcele de dimensiuni reduse. În anul 1999 din producția totală de legume, a fost utilizată în proporție de 45% pentru auto-consum și 46% a fost vândută pe piața taranească.

PAC conține prevederi exigente la aceste ramuri, care impun României refacerea patrimoniului vitivinicol. Aceste cerințe, cât și necesitatea stimulării redresării sectorului vitivinicol, presupun acțiuni în domeniile: înființării de plantații noi și refacerii celor îmbătrânite, tehnologiilor, rețehnologizării și dezvoltării industriilor de procesare, marketingului.

Aceste culturi necesită o atenție sporită în cadrul economiei rurale atât în sfera producției cât și a valorificării produselor, prin prisma oportunităților pe care le pot oferi în domeniul ocupării și creșterii veniturilor populației rurale: legumele și fructele, datorită creșterii importanței lor pe piață și produsele viticole datorită faptului că sunt o sursă bogată de venit .

• ***Producția animală***

În perioada de reformă rezultatele din sectorul creșterii animalelor au fost influențate de desființarea unor complexe zootehnice, ca urmare a decapitalizării și în prima fază a perioadei de tranziție de desființare a unităților CAP. Declinul sectorului s-a produs în urma tăierilor masive ale animalelor de la aceste unități, fără a fi preluate de gospodăriile populației din lipsa capacităților de adăpost și de furajare necesare.

Sectorul creșterii animalelor se află încă într-o situație critică produsă de scăderea numărului de animale la toate speciile (cu excepția cabalinelor, care au înregistrat o sporire a efectivelor cu aproape 20%), încât, față de anul 1989, în anul 2000 proporțiile erau de 46% la bovine, 35% la porcine, 49% la ovine și caprine și 56% la păsări (Tabelul III-10).

Ponderea producției animale în producția agricolă totală a scăzut de la 45,6% cât era în 1989, la 39% în anul 2000. Practic, a însemnat scăderea procentului de utilizare a producției vegetale în producția animală.

Tabelul III-10. Evoluția efectivelor de animale și a producțiilor principalelor produse animale

Specificare	UM	1989	1992	1996	2000
a) Număr					
- bovine	Mii capete	6291	3683	3435	2670
- porcine		11671	9853	8235	4796
- ovine & caprine		16452	12884	10317	8195
- păsări		113968	87725	78478	70076
b) Producții					
- carne	Mii tone	2186	2126	1813	1447
- lapte	Mii hl	45275	44935	57240	52615
- ouă	Mil.buc.	7040	6140	5783	5711
- lână	Mii tone	35,5	28,0	23,2	18,0

Sursa: MAAP "Activități și perspective." 2001, 2002.

Sectorul creșterii porcinelor a fost deosebit de afectat comparativ cu anul 1989, când în sectorul de stat erau 3470 mii capete și în sectorul privat 4765 mii capete, în 1999 erau 827 mii capete în sectorul de stat și respectiv 5021mii capete la producători privați. Structura de producție este în prezent concentrată la două extreme: ferme private și ferme integrate de producție. Aproape 2 milioane de producători au mai puțin de 3

porci, 100 mii au între 4 și 10 porci și 107 producători au peste 500 porci. Această situație arată gradul în care a fost distrus acest sector, ceea ce a determinat scoaterea României din competiția pe plan extern prin pierderea calității de exportator net de carne de porc.

Sectorul creșterii ovinelor a suferit pierderi asemănătoare, structura fermelor fiind afectată de numeroase schimbări politice. Ca urmare, numărul de ferme cu peste 500 capete a scăzut de la 4500, în 1989 la 279 în 1999. În prezent peste 61% din ferme dețin în medie mai puțin de 5 capete și 25% dețin între 6 - 10 capete pe fermă. În România nu se cresc ovine de rase specializate numai pentru producția de carne, rasele fiind mixte pentru lapte, carne și lână. Majoritatea fermelor de creștere a ovinelor utilizează cea mai mare parte a producției pentru auto-consum (57%). Producția industrială în anul 2000 a fost 72% în raport cu anul 1996.

Carnea de oaie nu este tradițională în consumul românilor, prezintă o concentrație sezonieră, în perioada de primăvară și are un nivel scăzut comparativ celelalte tipuri de carne, fiind de 2,7 kg/pers (în 1999). Pe plan extern însă există o cerere importantă pentru acest tip de carne. Deși România are disponibilități pentru export, atât la animale vii cât și la carne, exporturile sunt sub acest potențial; pe piața U.E., deși este cerere, exporturile sunt restricționate normele impuse de U.E pe care abatoarele nu le îndeplinesc.

Carnea de bovine a reprezentat în anii 1990-1999 între 20% și 15% din cantitatea totală de carne produsă în România.

În România, carnea de bovine are o pondere de 15% în consumul total de carne și un auto-consum de 20%. În modelul de consum al țărilor vestice este un produs cu cerere ridicată; în România, consumul de carne de vită este scăzut, la nivelul anului 1999, era de numai 7,5 kg pe locuitor, comparativ cu consumul în UE de 19 kg pe locuitori.

Sectorul privat deși deține majoritatea efectivelor de bovine, (în 1999, 93%) prezintă însă un potențial comercial slab. Conform “Anchetei statistice asupra efectivelor de bovine din gospodăriile populației” întreprinsă în 1998 de CNS și MAA, s-a putut determina o medie de 0.7 capete pe gospodărie. De asemenea, s-a constatat că 58% din gospodării au dimensiunea de până la 1 ha și dețin 33% din numărul total de animale bovine.

Carnea de pasăre produsă în sistem intensiv din perioada pre-reformă, a fost grav afectată de tranziție, prin restructurarea/lichidarea majorității complexelor de creștere ale fermelor de stat, iar odată cu acestea, numărul pasărilor s-a înjumătățit. Astfel că după 1990 declinul sectorului a fost tot mai accentuat; în 1999 numărul păsărilor a fost cu 60% mai mic în comparație cu anul 1990. În 1999 producția totală de carne de pasăre a fost cu 38% mai mică în comparație cu 1990.

Aceeași tendință a fost înregistrată și în ceea ce privește producția de *ouă*, care a scăzut cu 30% în 1999 față de 1990. Consumul românesc de carne de pasăre este relativ scăzut 13,7kg/loc/an comparativ cu consumul de carne de pasăre din UE de 21,6 kg/loc/.

Cu toate că, gospodăriile populației dețin majoritatea efectivelor (74% din numărul total de păsări în 1999) acestea nu sunt considerate furnizori importanți pentru piața internă deoarece nu comercializează carnea de pasăre decât în proporție foarte mică, fiind în general orientate spre auto-consum. După structura fermelor de păsări, mai mult de 81% din ferme/gospodării se au un număr de sub 25 păsări și numai 6% dintre acestea au mărimea unor ferme comerciale.

Producțiile medii obținute în zootehnie sunt departe de progresul genetic și tehnologic înregistrat pe plan vest-european. Comparativ cu țările membre ale UE, randamentele medii sunt inferioare aproape la toate speciile și categoriile de animale. Între România și țările UE există decalaje marcante care relevă

necesitatea unor măsuri radicale privind ameliorarea și furajarea animalelor pentru atingerea unui ritm al progresului genetic și tehnologic care să favorizeze atingerea unui nivel al producțiilor medii comparabil cu al țărilor UE.

Declinul efectivelor de animale s-a răsfrânt corespunzător și în domeniile producției (carne, lână, ouă, laptele făcând excepție), procesării și consumului.

Nivelul scăzut al sectorului creșterii animalelor reprezintă un factor restrictiv în dezvoltarea economiei rurale, cunoscut fiind faptul că acest sector realizează o valoare adăugată pe unitate de resursă utilizată superioară celei din sectorul vegetal.

➤ **Serviciile de furnizare a input-urilor agricole**

Dezvoltarea serviciilor de furnizare a input-urilor necesare agriculturii are un rol determinant pentru relansarea agriculturii. Unul din motivele rezultatelor slabe ale producțiilor este decapitalizarea agriculturii reprezentată și de nivelul slab al înzestrării tehnice și al utilizării input-urilor agricole.

Acest fenomen este întreținut de capacitatea slabă de finanțare a producătorilor și de nivelul ridicat al prețurilor acestor factori de producție care afectează în special micile exploatații, constituind un factor de restricție pentru dezvoltarea pieței serviciilor agricole.

• **Mecanizarea**

Mecanizarea agriculturii a fost în regimul trecut structurată pentru a aplica modelul socialist de producție, iar reforma agrară care a urmat după 1989 nu a fost susținută de la început de un potențial adecvat de mecanizare. Noua structură agrară a întâmpinat dificultăți la creșterea ratei mecanizării proceselor tehnologice, din cauza structurii ofertei interne de mașini agricole ne adaptată la dimensiunile mici ale gospodăriilor agricole. La aceste restricții s-au adăugat și dificultățile financiare ale agricultorilor legate de costul utilajelor agricole și de posibilitățile

reduse de achiziție cât și de a se lansa în afaceri în domeniul prestării serviciilor de mecanizare.

Tabelul III-11. Investițiile sectorului privat din agricultură, pe elemente de structură (%)

	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Total investiții									
private în									
agricultură	100	100	100	100	100	100	100	100	100
din care, pe									
elemente de									
structură: -									
construcții	8	25	3	10	5	15	13	17	8
- utilaje	8,9*	13	82	54	48	40	38	41	8,9*
- mijloace de									
transport	-	2	3	16	31	19	20	19	-
- alte investiții	83	61	12	20	16	26	29	23	83
Investiții private în									
total investiții în									
agricultură(%)	63	64	92	82	81	92	93	96	63

Sursa: INS, Evoluția sectorului privat în economia românească în perioada 1990-2000

Notă: * Inclusiv mijloace de transport; Datele pentru 2000 sunt date provizorii.

Agricultura este slab înzestrată tehnic atât din punct de vedere cantitativ cât și calitativ, dat de existența unui parc de tractoare și combine cu un grad ridicat de uzură fizică și morală. În aceste condiții la care se adaugă tarifele greu accesibile ale serviciilor furnizate, micii producători agricoli sunt constrânși să aplice un grad scăzut de utilizare a lucrărilor agricole, sau chiar să recurgă la tracțiunea animală sau la munca manuală, rezultând productivități slabe.

Un indicator relevant pentru fenomenele prezentate este nivelul investițiilor în agricultură. Conform informațiilor

statistice, în 2000 investițiile din agricultură și silvicultură reprezentau circa 7,5% din investițiile totale din economie, din care în proporție de 95,9% au fost investiții private (Tabelul III-11). Deși cea mai mare pondere o au utilajele agricole, această situație urmează unui nivel valoric scăzut și unei tendințe de diminuare înregistrată pe parcursul mai multor ani precedenți, în special la utilaje agricole.

Tabelul III-12. Valoarea serviciilor agricole

- milioane lei-

Specificare	Total servicii agricole	Servicii de mecanizare	
		Total	% în total servicii agricole
Total țară	1986164	882051	44.4
NE	253279	162694	64.2
SE	619172	238737	38.6
S	530411	257090	48.5
SV	218073	94716	43.4
V	108824	31694	29.1
NV	114636	38791	33.8
Centru	103332	37298	36.1
B	38437	21031	54.7

Sursa: INS, Anuarul Statistic al României 2000

În ultimii ani producătorii particulari și-au orientat investițiile îndeosebi spre achiziționarea de utilaje agricole și mijloace de transport, confruntându-se în continuare cu lipsa resurselor financiare.

Valoarea serviciilor agricole a reprezentat 2,35% în PIB obținut în agricultură în 2000. În profil regional, ponderea valorii serviciilor de mecanizare în serviciile agricole a avut variații mari, în peste 62% din zone serviciile de mecanizare s-au situat sub media pe țară. (Tabelul III-12).

- **Chimizarea**

Pentru agricultura României, consumul de *ingrasaminte chimice* reprezintă mai mult un deziderat decăt o realitate.

Cantitatea de îngrășăminte chimice utilizată în agricultură în anul 2000 a fost de aproape 3 ori mai mică decât în 1989, scădere semnalată și la îngrășămintele naturale. La un hectar teren arabil reveneau în anul 2000, 36,5 kg îngrășăminte chimice, cantitate în scădere de la un an la altul, ca urmare a dificultăților financiare ale producătorilor agricoli. Comparativ cu tarile Uniunii Europene, cantitatea de ingrasaminte chimice folosite in România este de 4 ori mai mica.

Consumul de *pesticide* a scăzut semnificativ în ultimii ani, o cauză principală a reducerii utilizării lor ca și a îngrășămintelor și altor substanțe chimice fiind creșterea prețurilor acestor produse, care a îngustat și mai mult posibilitatea de achiziționare a acestora de către agricultori. Aceste deficite se răsfrâng negativ asupra solului prin diminuarea conținutului nutritiv al acestuia, influențând implicit și randamentele culturilor. Pierderile provocate de neutilizarea mijloacelor chimice de combaterea bolilor și daunatorilor se cifrează la 1/3 din recolte.

- **Semințele**

În practica agricolă actuală nu se atribuie atenția necesară rolului materialului biologic de calitate în obținerea unor producții ridicate, deși există anumite norme legislative în acest domeniu²³. În ultimii ani tendința consumului de semințe certificate a scăzut drastic. Deși în acest sector au fost acordate o serie de facilități, în sectorul particular există mulți proprietari (cca. 50%) care utilizează semințe necertificate, fapt ce se răsfrânge în mod negativ asupra calității și randamentelor obținute.

- **Sistemul de îmbunătățiri funciare**

România a investit un capital imens în amenajarea sistemului de îmbunătățiri funciare. Lucrările de hidroameliorare – irigații, desecări și amenajările antieroziionale, au însemnat un efort financiar care la nivelul anului 1989 reprezenta 11% din PIB²⁴.

Sistemul de îmbunătățiri funciare, conceput în contextul politicii și structurii agrare existente în acea perioadă, s-a dovedit a fi supradimensionat în urma schimbărilor politice de după 1989, ceea ce a avut drept consecință imposibilitatea de exploatare, în condiții de eficiență economică, a suprafeței amenajate pentru irigat. Ca urmare, gradul de utilizare a irigațiilor a înregistrat nivele deosebit de scăzute (8-25%), întreg sistemul suferind o deteriorare continuă, provocată de distrugerii și uzură fizică și morală, care au condus însemnate pierderi (cca. 1/3) privind capitalul investit, dar și pierderi sociale estimate la 75 mii locuri de muncă.

Deși se dispune de o suprafață mare amenajată pentru irigat, ocupând printre cele mai însemnate suprafețe din Europa, dar datorită gradului înalt de subutilizare, efectele nu se reflectă în recoltele României.

Suprafața agricolă amenajată pentru irigat reprezenta, în anul 2000, 15% din suprafața agricolă totală și 22,6% din suprafața arabilă. Comparativ cu anul 1989 când ponderea suprafeței irigate era de 82,4%, în 2000 suprafața efectiv irigată era de numai 14% din suprafața agricolă amenajată pentru irigat, scădere determinată de costurile ridicate pe care le implică extinderea sistemului de irigații și menținerea în funcție a infrastructurii existente.

²³ Producția, controlul, certificarea și comerțul cu semințe se fac în România în conformitate cu Legea 75/1995 modificată și completată cu Legea 57/1997 și Legea 131/1997.

²⁴ Întregul sistem de îmbunătățiri funciare a solicitat un efort investițional de capital (5,9 mld. \$ SUA) a însemnat 59% în irigații, 27,3% pentru desecări și 16,9% pentru amenajări antieroziionale. (Belli, N. "Tranziția mai grea decât un război. România 1990-2000." Ed. Expert București, 2000. p 68-69.)

O atenție sporită este necesar a fi acordată zonelor care reclamă din punct de vedere pedo-climatic dar și economic aceste servicii. În profil regional cele mai mari suprafețe amenajate pentru irigații se găsesc în Regiunea Sud- Est, Regiunea Sud și Regiunea Sud - Vest, regiuni în care activitatea agricolă este predominantă.

În concluzie, în urma analizei se pot distinge câteva aspecte cu caracter restrictiv pentru dezvoltarea sectorului și cu implicații importante asupra dezvoltării economiei rurale.

- Toate aspectele structurale, tehnice și economice prezente mai sus conferă agriculturii românești un caracter extensiv, de subzistență. Nivelul slab al performanțelor acestui sector este relevat de randamentele obținute, care, deși apropiate ca valoare de cele obținute în țările vecine, sunt de 2-3 ori mai mici, comparativ cu cele din țările dezvoltate.
- Asimetriile intervenite în dinamica sectoriale care au generat mutații structurale importante în ceea ce privește ponderea agriculturii în principalii indicatori economici, conferă tranziției economiei românești trăsătura unui început de “reagrarizare”, cu implicații nefavorabile asupra tendinței de evoluție a productivității sociale a muncii (sunt de observat diminuări sensibile ale ponderii agriculturii în stocul de capital fix și investiții²⁵).
- Unul dintre factorii restrictivi prezenți în agricultura României în ultimii ani, este utilizarea din ce în ce mai redusă a serviciilor de mecanizare, hidroameliorative sau de reproducție și selecție. Între cauzele acestei stări de lucruri sunt: lipsa capitalului, accesul diferit al producătorilor agricoli la mijloace de mecanizare, destrucțiunile în

²⁵ Popescu, M. (2001): Lecții ale tranziției. Agricultură 1990-2000. Ed. Expert București.

organizarea serviciilor, lipsa informațiilor și a consultanței de specialitate. Ca urmare, sunt necesare acțiuni de dezvoltare a serviciilor corespunzătoare, susținute și de alte acțiuni cum ar fi în domeniul creării și dezvoltării pieței de capital și a creditelor avantajoase.

- Interferența influențelor înzestrării cu resurse și a performanțelor atinse în utilizarea acestora se regăsește în nivelurile și dinamica productivității parțiale ale principalilor factori (pământul, munca etc.), decalajele regionale ale acestora fiind o reflectare a diversității condițiilor în care trebuie aplicate politici agricole prin care să se amelioreze starea economică a spațiului rural.
- În general, dezvoltarea sistemului asociativ și cooperatist, ca o soluție pentru sporirea forței de negociere a producătorilor agricoli, în special pentru desfacerea mărfurilor dar și pentru procurarea input-urilor agricole, este una dintre direcțiile necesare a fi urmate care poate să conducă spre creșterea performanțelor sectorului agricol. De asemenea dezvoltarea serviciilor agricole, în general dar și în forme cooperatiste oferă posibilități de creștere a ocupării timpului disponibil al producătorilor agricoli.
- Devenind după 1989 importator net de produse agroalimentare, România înregistrează permanente deficite ale balanței comerciale. Această situație reflectă un grad scăzut de competitivitate al agriculturii românești în confruntarea cu standardele externe. Pentru redresarea sectorului agricol este necesară utilizarea acelor instrumente de intervenție care să determine funcționarea pieței produselor agricole românești la prețuri apropiate de nivelele mondiale.
- Coroborând efectul nefavorabil al aportului balanței comerciale externe agricole cu ineficiențele interne ale agriculturii, se poate explica scumpirea absolută și relativă a

alimentației (în anul 2000, ponderea cheltuielilor alimentare în consumul privat al gospodăriilor a fost de 58%). Schimbările necesare pentru eficientizarea sectorului agricol își găsesc sursa în stabilizarea piețelor agroalimentare și crearea canalelor de distribuție cu sectoarele din amonte și aval care să elimine pierderile din filierele agroalimentare. Decalajele dintre infrastructura fizică și dezvoltarea slabă a serviciilor de marketing necesită o responsabilitate publică sporită, în aceeași măsură cu armonizarea legislativă și omologarea standardelor de calitate cu cele recunoscute pe plan internațional.

- Un mediu favorabil pentru ajustarea sectorului la standardele internaționale îl constituie, de asemenea, un regim comercial stabil, predictibil și în practicarea unor bariere joase de protecție dar care să aducă avantaje producătorilor și nu să fie captate de operatorii din lanțul agroalimentar. dar și obținerii de produse cu înalt nivel de prelucrare, ambele cazuri fiind generatoare de venituri sporite prin comercializarea lor pe piața internă sau din export - în prezent exporturile fiind constituite în cea mai mare parte din produse primare.
- În fine, pornind de la imperativul existenței umane pe care îl reprezintă alimentația, producerea și asigurarea securității alimentare a populației devin obiective primordiale în politica de dezvoltare socio-economică durabilă a oricărei țări. Îndeplinirea acestor obiective se poate realiza numai printr-un mecanism autoreglabil, în care agricultura are rolul motor, al furnizării produselor primare, dar a cărei funcționare depinde de accesul populației la alimentele obținute din acestea ↔ consumul final al populației este condiționat însă de existența unor venituri cu nivele minim necesare ↔ care se pot obține din muncă în toate sectoarele economiei și societății - sectoarele din amonte și aval de

agricultură, sectoarele de producerea input-urilor, prelucrarea materiilor prime, transport sau comercializare. În această formă de definire a economiei rurale, cu subansamblele - activități agricole și neagricole - și relațiile dintre ele, politica de dezvoltare rurală are așadar rolul de a integra aceste subansamble și de a le regla într-un mecanism funcțional, însă responsabilitatea revenind fiecărui actor în parte din sistem.

2.1.2 Silvicultura și activitățile forestiere

Potențialul natural forestier creează oportunități multiple pentru economia rurală în domeniul activităților silvice, de exploatare forestieră și economia vânatului.

Cele mai extinse suprafețe împadurite, cu o structură a speciilor diversă, se găsesc în regiunile montane și de deal (aproape de 90% din suprafața totală).

Zona montană reprezintă un spațiu de o importanță aparte pentru economia rurală. Potențialul ei economic cuprinde 56% din suprafața pădurilor, 22,8% din suprafața agricolă și 8% din cea arabilă. Aici sunt concentrate aproximativ 950 mil. de bovine (450 mii – în 1997), 2,8 mil. ovine (1,8 mii) și 186 mii de cabaline. Ponderea principalelor produse obținute, comparativ cu producțiile naționale, sunt: 30% lapte, 16% carne, 35% fructe. În zonele montane se practică un sistem de creștere și exploatare tradițional și extensiv. Produsele obținute au caracteristici de tip ecologic, datorită faptului că gradul de chimizare este inexistent, baza producției vegetale sunt îngrășămintele organice iar baza furajeră a animalelor este asigurată din flora pajiștilor naturale.

România dispune de un fond forestier dintre cele mai valoroase din Europa, mai mult de jumătate cuprins în zonele montane. Cu o suprafață de 6366 mii ha, pădurile ocupă 26% din suprafața totală a fondului funciar, având o pondere apropiată mediei europene. Distribuția fondului forestier după formele de

relief este: 58,5% în zonele montane, 34,8% în zonele de deal și 6,7% în zonele de câmpie. Ca structură de producție, fondul funciar românesc este format din: fag 31%, rasinoase 30%, stejar 18% și alte specii 21%. După producția de masă lemnoasă pe ha (>200 m³/ha) România ocupă un loc de frunte printre țările producătoare de lemn din lume.

După ce în perioada 1989-1997 nu s-au înregistrat mutații semnificative ale dimensiunii fondului forestier, recente schimbări legislative în domeniul proprietății funciare au început să aibă un impact important în această ramură.

Producția forestieră a înregistrat un regres, astfel că masa lemnoasă exploatată în anul 1997 reprezintă numai 75% din cea a anului 1989, tendința regăsindu-se și structural. În 2001 volumul de material lemnos recoltabil a fost de 16,9 mil.m³. Ritmul suprafețelor impadurite a scăzut drastic raportat la anul 1989. De asemenea, coeficientul de refacere a pădurilor se situează la un nivel foarte scăzut (0,20%).

Alături de oportunitățile de ocupare oferite de prelucrarea lemnului, potențialul natural al pădurii, reprezentat și de resursele cinegetice și vegetale (ex.: fructe de pădure, ciuperci, plante medicinale etc) constituie o bogată resursă pentru dezvoltarea vânatului și a altor activități comerciale sau de prelucrare a produselor locale. În plus, atractivitatea oferită de cadrul natural, peisagistic și pitoresc, ca și oportunitățile pe care le creează agricultura în aceste zone, sunt elemente care susțin existența unui potențial semnificativ pentru dezvoltarea activităților de turism și agroturism.

Datorită importanței socio-economice și ecologice pe care o are pădurea în spațiul rural, politicile privind dezvoltarea silviculturii au ca misiune refacerea funcțiilor sale de bază și valorificării eficiente a potențialului intern natural pe care îl are România. Alături de politica agricolă și de politicile specifice altor domenii ale economiei rurale, politica forestieră trebuie

integrată în viziunea globală, coerentă de dezvoltare a economiei rurale.

2.1.2.1 Pescuitul

Pescuitul este o ramură importantă în cadrul economiei rurale pentru zonele care beneficiază de potențialul natural favorizant. Prin pescuit se furnizează produse (peștele și produsele din pește) care, alături de produsele din carne, satisfac necesarul de proteine animale, pentru consum.

Potențialul piscicol al româniei cuprinde: 400 mii ha de bălți și lacuri naturale și de acumulare, inclusiv Delta Dunării; 84,5 mii ha iazuri și heleștee (exploatații piscicole); 15 mii ha crescătorii piscicole; 66 mi km râuri, din care 18,2 mii km râuri de munte; 1, 07 mii km cursul inferior al fluviului Dunărea; 25 mii km² zona exclusiv economică a Mării Negre. Suprafața totală a apelor interioare este estimată la 7000 km², ceea ce reprezintă 3% din suprafața totală a țării.

Producția totală de pește în 2001 a fost de 18,4 mii tone, iar consumul pe locuitor de 2,1 (1999). Numărul total de angajați în sectorul piscicol este de 14000 persoane. Producția provine din următoarele activități:

- pescuit în apele teritoriale – este pescuitul comercial practicat pe Dunăre, în deltă și în bazinele piscicole naturale; în activitate sunt implicați 7000 pescari.
- pescuitul marin - se practică de către persoane fizice autorizate, asociații de pescari și societăți comerciale. Principalele specii capturate în 2001 au fost: șprotul (73,7%), bacaliarul (12,6%), hamsia (7,6%). O importanță deosebită o prezintă speciile valoroase ca morunul, nisetrul, păstruga.
- acvacultura – este activitatea dominantă în cadrul economiei piscicole; În prezent activitatea se desfășoară în aproape 300 de ferme piscicole. Din 100 mii ha din suprafața exploatațiilor piscicole alocate pescuitului, 23% sunt

concesionate pe 49 ani și 34% sunt gestionate de sectorul privat prin societăți mixte cu contract pentru 5-20 ani. Cele mai multe exploatații piscicole sunt ferme semi-intensive sau extensive, având contribuții limitate în ce privește utilizarea fertilizanților și materialelor de hrănire. Cele mai importante specii exploatare sunt: sângerul (33%), crap (23%), novacul (21%), carasul (13%), păstrăvul curcubeu (3%), păstrăvul indigen (2%), și cossașul (2%)²⁶.

Sectorul pescuitului se confruntă cu o serie de deficite care au făcut ca piața internă să fie invadată de produse din import. În ce privește piața produselor piscicole, deficitele sunt create de sistemul ineficient de marketing, caracterizat de diversitatea canalelor de distribuție, a intermediarilor, a faptului că piața de gros nu este organizată, și se reflectă în prețurile la consumator. De asemenea, activitatea de pescuit este deficitară din punct de vedere administrativ, prin de lipsa unui sistem de monitorizare și control eficient, ca și legislativ în domeniul controlului și comercializării.

2.1.3 Activități economice neagricole

Pe lângă activitățile agricole și silvice, care predomină economia rurală, în spațiul rural se desfășoară o serie de activități economice neagricole, fără ca activitatea lor să fie însă foarte extinsă. Principalele activități specifice zonelor rurale sunt reprezentate de activitățile de prelucrare a produselor agricole în domeniul industriei alimentare și de mici activități de comerț (magazine universale, alimentare, băcănii, fierărie, produse chimice, cofetării, restaurante, cârciumi), servicii (croitorie, cismărie, depanare radio-TV, frizerie-coafură) și meșteșugărești (prelucrări lemn, artizanat etc) (Anexa III-2). Exceptând industria extractivă și energetică, activitățile neagricole se desfășoară în

²⁶ MAAP, „Agricultura României.” București 2002.

intreprinderi mici și mijlocii . Din totalul IMM-urilor, doar 17% activează în mediul rural (în 1997), cu preponderență în domeniul comerțului (aproximativ 70%). Numărul unităților care desfășoară activități meșteșugărești și de prestări servicii a scăzut destul de accentuat față de nivelul anului 1989, reprezentând în prezent 46,2%. Cel mai mare număr de IMM-uri sunt concentrate în Regiunea 3-Sud (21% din IMM-urile din total).

Dintre activitățile economice, în funcție de populația ocupată, cea mai mare pondere după agricultură o are industria de prelucrare, în special alimentară.

2.1.3.1 Industria alimentară

Activitatea în industria alimentară este organizată în 7 subramuri principale, structura și numărul de agenți economici (afereți anului 2000) fiind: industria de morărit și panificație - 4760 agenți economici, industria cărnii - 2092 agenți, industria laptei - 982 agenți, industria uleiurilor și grăsimilor vegetale - 250 agenți, industria zahărului - 37(9) agenți, industria băuturilor - 1294 agenți, industria conservelor de legume, fructe și băuturi răcoritoare - 444 agenți.

Industria alimentară și a băuturilor reprezintă în 2000, 18,6% din producția industrială totală și 27% din valoarea totală a producției agricole brute. Ramurile cu ponderea cea mai mare în volumul industriei alimentare sunt: prelucrarea și conservarea cărnii (27%), fabricarea băuturilor (30%) și conservarea legumelor și fructelor (10%).

Scăderea producției agricole din perioada tranziției a avut consecințe negative asupra industriei alimentare - principalul beneficiar al produselor agricole, în sensul scăderii gradului de utilizare a capacităților existente, datorită diminuării ofertei de materii prime livrate unităților din acest sector. Consecințele s-au răsfrânt și asupra resurselor umane prin pierderea masivă a

locurilor de muncă în urma disponibilizării masive, creând o presiune socială și probleme de ocupare spațiului rural.

Comparativ cu anul 1989, când industria alimentară utiliza peste 60% din resursele agricole de origine animală și vegetală, în perioada următoare proporția s-a redus la mai puțin de jumătate. Importante capacități de producție au rămas neutilizate și suferă un proces de învechire și deteriorare. La declinul ramurii s-au adăugat și alte cauze cum au fost: pierderea unor piețe externe de desfacere; carențele privind tehnologiile de producție, calitatea și costul produselor; concurența produselor din import; scăderea cererii solvabile interne.

În ansamblul ei, producția realizată în ultimii ani a avut o tendință descendentă. Principalele cauze care au determinat acest fenomen sunt:

- reducerea ofertei de materii prime la unele grupe de produse alimentare, cum sunt: zahar rafinat, conserve de legume, conserve din fructe, pasta de tomate, carne și preparate din carne, peste și produse din peste;
- și intrarea pe piața românească a unor produse de import, la concurența cu produsele din producția internă - zahar, paste făinoase, ulei rafinat, pasta de tomate, lapte praf, conserve din legume și fructe, branzeturi, preparate din carne - în condițiile liberalizării comerciale din 1997 și reducerii la 50% în medie a taxelor vamale la importul produselor alimentare și a perpetuarii unui ritm lent în desfășurarea proceselor de ajustare sistemică și structurală;
- liberalizarea preturilor și eliminarea totală a subvențiilor de consum - la pâine și produse de panificație, lapte de consum și produse lactate proaspete, unt, lapte praf, carne tăiată de porc și pasare - și scăderea puterii de cumpărare a populației au condus la diminuarea cererii solvabile.

Industria alimentară românească este caracterizată în prezent printr-un nivel scăzut de productivitate, tehnologii învechite, o slabă integrare cu agricultura și o capacitate redusă de adaptare la cerințele pieței. Situația trenează din perioada pre-reformei, când capacitățile existente în erau create prin decizii politice și nu din rațiuni economice, astfel încât localizarea lor nu era corelată cu oferta locală pentru prelucrare. Numărul de agenți economici a fost în creștere în ultimii ani, ponderea sectorului privat crescând continuu după 1990, astfel că în anul 2000 a ajuns la peste 90%, cu excepția industriei zahărului la care ponderea este de 60%. Industria alimentară este formată în prezent din întreprinderi mici și mijlocii, aproximativ 80% din ele angajând mai puțin de 10 persoane. Anumite investigații efectuate în rural identifică însă absența unităților de prelucrare a produselor agricole tocmai în zonele cu potențial pentru obținerea acestora, reprezentând un factor de restricție deosebit de important pentru dezvoltarea economiei rurale. Principalul motiv acuzat este incapacitatea financiară a populației de susține dezvoltarea acestor activități.

Semnalele emise de evoluția agriculturii și a industriei alimentare, sunt întărite și de cele furnizate de indicatorii privind consumul alimentar. Deficitele create în asigurarea necesarului de consum sunt prezente în special la conserve din legume (58,87%) și fructe (80%), lapte și produse lactate (65-76%), carne (55%) și zahăr (19,6%) (indicatori corespund anului 2000). În România, nivelurile consumurilor alimentare pe locuitor s-au situat pe tot parcursul tranziției atât sub nivelul de consum fiziologic normal cât și sub cel țărilor dezvoltate. Această stare, dar și creșterea consumului la unele produse ca lapte și produse din cereale – comportament specific țărilor subdezvoltate, atrag atenția asupra două fenomene critice care afectează populația: adâncirea criza alimentară și sărăcia. În aceste condiții problema asigurării securității alimentare a populației devine un obiectiv prioritar al politicii de dezvoltare socio-economică a României.

O analiză a structurii industriei alimentare și a rezultatelor sale recente, pe subramuri, identifică punctual anumite aspecte sensibile ale stării ramurii.

➤ **Industria cărnii**

În sectorul de procesare a cărnii, scăderea cantitativă și calitativă a efectivelor de animale corelată cu creșterea competiției creată de carnea de import, provenită din țări în care se acordă subvenții, au determinat diminuarea producției industriale, mai ales în sectorul cărnii de porc și de pasăre.

Carnea de porc este principalul tip de carne pentru producția României, ca și pentru consum (27kg/loc în 1999), astfel că a resimțit puternic dezechilibrele marcate de tranziție. Declinul efectivelor în perioada de după 1989 a determinat o scădere proporțională la producția industrială de carne de porc și, în aceste condiții prelucrătorii interni au pierdut treptat o parte din piața internă. Situația s-a accentuat după liberalizarea comercială din 1997. Dacă în anul 1996 producția internă asigura practic necesarul de consum al populației urbane (exclusiv autoconsumul), în anul 2000 producția acoperea doar în proporții de 83% necesarul de consum (importul a crescut de 11 ori), consumul mediu de carne pe locuitor suferind o ușoară scădere.

Gradul de utilizare a capacităților de producție în sectorul de stat este sub 20%. Capacitățile de producție ale societăților comerciale cu capital de stat au o vechime de 20-25 de ani, dotate în principal cu instalații indigene, ale caror tehnici și fiabilitate sunt scăzute, fapt ce a condus la obținerea unor randamente scăzute, costuri ridicate și realizarea unor produse necompetitive. În sectorul cărnii de porc, unitățile de procesare sunt în majoritate integrate cu cele de creștere; față de gradul de scădere a producției - în 2000 a scăzut cu 14% față de cea din 1996, importul a crescut substanțial, în special după 1997, în condițiile în care s-a înregistrat creșterea consumului.

În sectorul *cărnii de bovine*, în perioada 1990-1999, producția industrială de carne de vită a scăzut de la 310 la 176 mii tone carcasă (greutatea medie la tăiere fiind de 305 kg). Producția internă raportată la consum, exclusiv autoconsumul, a variat între 92-98%, cu excepția anului 1998, când importurile s-au situat la cca 19 mii tone viu (reprezentând 15% din consumul intern, exclusiv autoconsumul). În ultimii ani, în sectorul de procesare a cărnii unele fabrici de stat s-au privatizat. Competiția pe piață a determinat și falimentul companiilor ineficiente implicate în producție, procesare și desfacere a produselor din carne. Din totalul de 680 abatoare (private 87%), 170 au o capacitate de peste 50 animale/zi, restul fiind de dimensiuni mici.

Sectorul de procesare a *cărnii de pasăre* a parcurs un drum dificil de restructurarea și continuă să facă eforturi de relansare. Complexele de creștere ale păsărilor din trecut reprezentau unitati integrate, cu sisteme de creștere intensivă și comercializare, care aveau de obicei abatoare și rețele proprii de transport și de desfacere, dispunând și de fabrici proprii pentru fabricarea nutreturilor. În producția industrială acest lucru s-a reflectat printr-o scădere a producției, în perioada 1991-1999, în proporție de 66%. La o cerere de consum intern relativ constantă, acest lucru a însemnat o adâncire a deficitului (de la 99% producție/consum – exclusiv autoconsumul, la 66%) și o tendință de creștere accentuată a importurilor pentru acoperirea necesarului.

➤ **Industria laptelui**

Producția totală de lapte exprimată în echivalent lapte cu 3,5% grăsime a atins un nivel maxim de 6.279 mii tone, în anul 1996, după care urmează o scădere continuă, ajungând în anul 2000 la 5.639 mii tone. Prin urmare, și producția fizică industrială a urmat aceeași tendință, raportată statistic, scăzând de la 1.127

mii tone recalculat în lapte cu 3,5% grăsime, în 1996, la 580 mii tone în 2000.

Consumul uman a crescut continuu până în 1998, când a atins nivelul maxim de 4.506 mii tone, înregistrând scăderi ușoare în următorii 2 ani, importurile compensând deficitul ofertei interne.

Numarul agentilor economici care desfasoara activitati in domeniul a crescut, însă capacitatea de producție fizica industrială a anului 2000 (161 mil l lapte consum, 91 mil. l produse lactate proaspete, 6 mii t unt, 29 mii t branzeturi; 7 mii tone lapte praf) reprezinta aproape jumătate din capacitate instalata.

În ceea ce privește activitatea de rețehnologizare și investiții în industria laptelui, acestea au cunoscut o creștere de 13% față de anul 1996, în principal prin dotare cu: linii pentru fabricarea prin extrudare a înghețatei, pentru freezarea și ambalarea acesteia; instalații pentru pasteurizarea și imbutelierea laptelui; utilaje și echipamente pentru producerea branzeturilor proaspete și fermentate și ambalarea acestora sub vid

➤ **Industria de morarit și panificație**

Sectorul de morărit-panificație asigură necesarul intern de pâine și produse de panificație. Consumul intern de grâu se situează la un nivel de 2,5-3 milioane de tone de grâu/an. Piața în sectorul de morărit-panificație se caracterizează prin creșterea importului de grâu și de făină paralel cu scăderea semnificativă a exportului. Piața se caracterizează prin creșterea gradului de diversificare, în special la biscuiți, paste făinoase și specialități de panificație.

Numarul agentilor economici producatori de produse de morarit, panificatie și făinoase a crescut an de an, în prezent atingând aproape 5000, din care 75 cu tradiție și de mare capacitate și peste 4900 de societăți mici cu capital privat.

Productia fizica realizata in anul 1997: macinis de grau - 2611 mii tone; macinis de porumb - 50 mii tone; panificatie - 2410 mii tone; paste fainoase - 47 mii tone; biscuiti - 68 mii tone.

Capacitatile de productie din acest sector de activitate sunt folosite astfel: macinis de grau - 2900 mii tone - 72%; panificatie - 3400 mii tone - 53%; paste fainoase - 70 mii tone - 43%; biscuiti - 135 mii tone - 34%.

Retehnologizarile si investitiile in acest domeniu au cunoscut o crestere fata de anul 1996 cu 13% in activitatea de morarit si panificatie si cu 7% in productia de paste fainoase si biscuiti.

➤ **Industria uleiurilor și grăsimilor vegetale**

Acest sector a cunoscut o evolutie ascendenta, datorată atât creșterii producției de floarea-soarelui cât si cererea constantă de ulei brut de floarea-soarelui pe piata externa, de 100 mii tone pe an. Fiind un produs competitiv cu piața internațională, peste 30% din producția se exportă.

In industria uleiului numarul societatilor comerciale a crescut, in prezent functionand un numar de 352 unitati de productie. Indicele de folosire a capacitatii de productie in anii 1997-1996 a fost de: 82% pentru uleiul de floare-soarelui; 26% pentru uleiul de soia; 53% in cazul uleiului rafinat.

In anul 1997, retechnologizarea si investitiile in industria uleiului au fost de 48 miliarde lei si au constat in principal in retechnologizarea operatiilor de extractie, vintenizare, de lecitinizare si rafinare, precum si in procurarea de tehnologii si instalatii pentru producerea de emulgatori cu continut ridicat de monogliceride, instalatii de fabricare a plantolului.

Sectorul industriei uleiurilor și a grăsimii vegetale a cunoscut o evoluție ascendentă. Consumul intern de ulei, de cca 250 mii tone/an, și de margarină, de cca 50mii tone, este în creștere, fiind asigurat de producția internă în proporție de peste 90%.

➤ **Industria zaharului**

Sectorul de procesare a zahărului a fost cel mai puternic afectat de tranziție, în special după liberalizarea din 1997, cantitățile de sfeclă prelucrată scăzând de la 2.190 mii tone în 1996 la 445 mii tone în anul 2000. La un consum mediu anual de 500 mii tone în anul 2000, peste 80% s-a asigurat din zahărul rafinat obținut din zahăr brut importat.

În consecință, numărul fabricilor de zahăr a scăzut, de la 33 în anul 1990 la 16 în 2000, din care au funcționat doar 5 pe procesarea sfeclei de zahăr, alte 5 fabrici sunt trecute în conservare

Lipsa unei protecții vamale adecvate pentru producătorii autohtoni, conjugată cu prețurile mici de pe piața mondială a zahărului a facilitat pătrunderea unor cantități importante, în special de zahăr brut, pe piața autohtonă și a determinat scăderea producției autohtone de sfeclă, procesatorii orientându-se spre prelucrarea zahărului brut din import.

➤ **Industria băuturilor**

Productia vinicola s-a confruntat o serie de mutații generate în special de schimbarea structurii de proprietate a plantatiilor viticole.

În perioada 1996-2000, producția de vin brut a avut o evoluție fluctuantă, cea mai mare realizându-se în anul 1996, și anume 7.600 hl, iar cea mai mică în 1998, când au fost înregistrați doar 5000 hl. Cantitatea totală de vin brut produsă în anul 2000 a fost de 5.455 hl (cu 9,8% mai mică față de anul anterior și cu 28,2% mai mică față de 1996), din care o pondere de 59,5% o dețineau vinurile brute din soiuri nobile, restul de 40,5% reprezentând vinurile din soiurile de hibrizi direct producători.

În sectorul vinicol dotarea tehnica este în general depasita moral si fizic, ramanand la nivelul anilor 1960-1970. Lipsa unor

tehnologii adecvate în anumite faze ale fluxului tehnologic a condus uneori la obținerea unor vinuri albe necompetitive.

Având în vedere cererea mare pentru acest produs atât pe piața internă, consumul în 2000 fiind de 24,8 l/loc., cât și la export, cea mai mare atenție trebuie acordată calității produselor, fapt ce implică anumite prevederi privind restricții de plantare, normele de prelucrare și comercializare.

Sectorul industrial al berii a înregistrat o evoluție oarecum diferită de restul economiei. Dacă până în anul 1997 starea economică a acestui sector a înregistrat un regres continuu, după această dată s-a înregistrat reviriment accentuat, reușindu-se ca până în anul 2000 să se recupereze diferența consumului de bere față de anul 1990 și să se asigure chiar o depășire cu 23,1% a acestuia, performanță care nu se înregistrează și alte sectoare ale economiei.

Se poate afirma că succesul reformei în sectorul industriei berii s-a datorat atât aplicării cu exigență a tuturor pârgurilor create în cadrul instituțional, dar și atractivității acestui sector pentru investițiile de capital, ținând seama de posibilitatea recuperării rapide a acestuia.

➤ **Industria conservelor de legume și fructe**

Sectoarele de prelucrare și conservare a legumelor și fructelor au cunoscut o tendință de degradare, exprimată prin scăderi accentuate ale producțiilor fizice.

Atât legumele și cât și fructele procesate sunt furnizate de micii producători agricoli, produsele livrate pentru procesare în proporție de 20% din producția totală (în 1999). Ca o consecință, scăderile de producții au fost de 78% la fructe și 63% la legume. Producția de conserve de legume din anul 2000, era de 58,5 mii tone, și de legume 43,4 mii tone. Gradul de utilizare a capacității de producție (cca 12%) a fost determinat în cea mai mare parte de nivelul scăzut al producțiilor.

Declinul sectorului a fost determinat de lipsa materiei prime datorită ineficienței canalului: producție - procesare, managementului inadecvat, reducerii suprafețelor cultivate cu legume și fructe destinate procesării, competitivității scăzute datorită costurilor de producție ridicate și întârzierii privatizării sectorului.

Acțiunile de re tehnologizare și investiții din ultimii ani în această ramură au fost orientate în principal spre dezvoltarea sectorului de bauturi racoritoare, fiind aproape inexistente în sectorul prelucrării legumelor și fructelor.

2.1.3.2 Turismul rural

Turismul reprezintă o oportunitate pentru dezvoltarea economiei locale în zonele rurale datorită influenței sale complexe din punct de vedere socio-economic și cultural.

Spațiul rural românesc dispune de un bogat potențial turistic oferit de o mare varietate de resurse naturale și antropice. Peste jumătate din comune prezintă, în diferite grade, o atractivitate turistică care se datorează localizării într-un mediu nepoluat și păstrător de tradiții și obiceiuri cu origini într-un bogat istoric.

În prezent, nivelul de dezvoltare al sectorului este scăzut. În anul 2000, gradul de utilizare al capacităților de cazare turistică existente a fost de 35%, printre factorii restrictivi numărându-se: infrastructura fizică și de acces deficitară, gradul relativ scăzut al facilităților existente în gospodării și al calității utilităților din punctul de vedere al normelor sanitare, experiența slabă în domeniul serviciilor, ca și lipsă de informațiilor.

La nivel național, turismul se desfășoară în proporție de 50,4% în sectorul privat, după numărul de agenți economici cu forma de proprietate integral privată. În funcție de capacitatea turistică, oferta turistică a României cuprinde următoarele zone: stațiuni balneare – 26%, stațiuni din zona litoralului (exclusiv

Constanța) – 2,4%, stațiuni din zona montană – 19% și din zona deltei 0,9% (inclusiv Tulcea).

În profil regional există o mare disparitate privind potențialul turistic din punctul de vedere al structurilor de primire și atractivității turistice (Tabelul III-13). Pensiunile rurale și agroturistice reprezintă 2,5% din totalul capacităților de cazare (locuri-zile) existent, în anul 2001.

**Tabelul III-13. Capacități de cazare turistică, pe regiuni
-locuri-zile-**

Regiuni	Hoteluri	Moteluri	Hanuri	Vile	Cabane	Pensiuni rurale	Pensiuni agro-turistice	Indicii de utilizare netă a capacității în funcțiune*
Total	75720	3309	157	5068	3318	1079	1515	35,2
NE	7566	365	-	434	305	303	170	31,7
SE	9232	404	45	214	-	55	50	44,8
S	8954	725	18	1015	728	105	32	28,9
SV	7715	411	-	476	167	20	19	42,6
V	8725	400	-	678	448	49	-	36,3
NE	13113	403	26	528	374	5	111	29,9
Centru	12125	511	68	1662	1296	542	1133	28,0

Sursa: INS "În formații statistice operative". Seria Turism Nr. 1 2002.

* în anul 2000

O atenție publică în domeniul turismului rural este în mică măsură prezentă²⁷. Unele eforturi au fost depuse de Agenția Națională a Zonelor Montane în domeniul dezvoltării agroturismului. Rețeaua include 2619 gospodării cu o capacitate totală de cazare de 18198 locuri; în același timp în cadrul

²⁷ Legea nr. 145/1994 – de acordare a unor facilități de dezvoltare a turismului în zonele montane, deltă și țărmul Mării Negre (scutiri de la plata impozitului timp de 10 ani, prioritate de instalare a unei linii telefonice, asistență de specialitate din partea unor organizații abilitate etc).

CENTROCOOP sunt cuprinse 211 unități (hoteluri, hanuri, cabane și pensiuni), însumând 8786 locuri.

O acțiunea de a atrage satele românești care dispun de potențial natural, cât și cultural-spiritual, în cadrul rețelilor de turism intern și internațional, este prezentă în mai multe județe din România în cadrul sectorului societății civile. Au apărut ONG-uri care se ocupă de asemenea activități, cum sunt: Agenția Națională de Turism Rural, Ecologic și Cultural (ANTREC) care are o rețea agroturistică, și prin Federația Română de Dezvoltare Montană și Rurală (FRDMR). O evaluare privind activitatea acestor ONG-urilor în domeniul turismului rural nu a fost posibilă, deoarece nu există o monitorizare a acestor asociații, iar datele statistice oficiale sunt deficitare.

În general, ONG-urile din mediul rural contribuie la dezvoltarea și promovarea turismului rural prin: cursuri și seminarii de pregătire, instruire în domeniul prestatilor de servicii turistice. S-au întreprins acțiuni de conștientizare și educare, informare și dezvoltare a comportamentului asociativ în turismul rural și au inițiat parteneriate cu asociații similare din Europa. În vederea promovării ofertei turistice a localităților rurale s-au organizat festivaluri, târguri și expoziții de specialitate, în care au fost prezentate produse meșteșugărești tradiționale. Este necesară însă o inițiativă de monitorizare a activității ONG-urilor din rural, și în general, a activităților din cadrul societății civile din România, inclusiv a proiectelor pe care acestea le implementează cu finanțare internă și externă.

Dezvoltarea turismului rural necesită un program cuprinzător de identificare a gospodăriilor rurale și de atragere a lor în circuitul turistic. Abordarea turismului rural trebuie să aibă în vedere un set complex de acțiuni pornind de la crearea unui “produs turistic” și continuând cu crearea canalelor de distribuție, căilor și mijloacelor de promovare și consultanță etc.

2.1.4 Componenta ecologică a dezvoltării rurale

Poluarea solului, în sensul larg al cuvântului, provine din acțiunea multor factori, dintre care cei atropinici sunt preponderenți. Principalii factori restrictivi care afectează capacitatea de producție a terenului agricol (în 2000) sunt prezentați în Tabelul III-14.

Tabelul III-14. Suprafața agricolă afectată de factori restrictivi

Factori restrictivi	Suprafața afectată (mii ha)
Secetă frecventă	7.100
Exces frecvent de umiditate a solului	3.781
Eroziune a solului de către apă	6.300
Alunecări de teren	702
Eroziune eoliană	378
Salinitate excesivă	614
Compactarea solului datorită lucrărilor necorespunzătoare („talpa plugului”)	6.500
Compactarea naturală a solului	2.060
Aciditate mare și moderată	3.424
Alcalinitate ridicată	223
Poluare chimică generată de activități socio-economice	900

Sursa: Institutul de Cercetări pentru Pedologie și Agrochimie.

În România, pe cca 12 mil. ha din soluri sunt supuse unuia sau mai multor factori de poluare, cum sunt eroziunea, înmlăștinarea și sărăturarea prin ridicarea nivelului apelor freatice, compactarea, acidifierea, poluarea chimică (pesticide, materiale grele, floruri, petrol ș.a.)²⁸.

²⁸ MAAP “Agricultura României” 2002

În contextul elaborării unei strategii de dezvoltare durabilă a economiei rurale, componenta ecologică este privită sub aspectul stabilirii unor relații de echilibru între activitățile economice și mediul înconjurător.

Dintre acestea, pentru protecția mediului agricultura are o implicare directă în sensul în care este atât victimă cât și agent al poluării.

Agricultura este victima poluării relativ la următoarele aspecte:

- (a) factorii naturali de risc (seceta, excesul de umiditate, eroziunea și inundațiile) contribuie la degradarea continuă a terenurilor agricole; în prezent:
 - solurile degradate prin eroziune însumează cca 7 mil. ha, din care cca 2,9 mil ha degradate moderat, puternic și excesiv;
 - terenurile afectate de alunecări însumează cca 0,7 mil. ha, din care cca 0,3 mil ha alunecările sunt active;
 - solurile sărăturate însumează cca 0,6 mil. ha, iar cele cu potențial de sărăturare cca 1,8 mil. ha;
 - solurile acide moderat și puternic însumează cca 2 mil. ha;
 - terenurile afectate de eroziune prin vârf cca 0,3 mil. ha.
- (b) substanțe poluante din atmosferă, rezultate din activitățile industriale (dioxid de sulf, oxizi de azot, amoniac, fenoli, compuși de materiale neferoase, clor, fluor, pulberi sedimentare etc.), însumând peste 138 mil. tone anual, au poluat peste 0,9 mil. ha, din care cca 0,2 mil ha excesiv;
- (c) exploatarea cărbunelui la zi a distrus 15 mii ha;
- (d) exploatarea agresivă a resurselor de materii prime afectează terenuri agricole;

- (e) amplasarea de obiective industriale și economice pe terenuri agricole fără luarea măsurilor adecvate de evitare a degradării mediului;
- (f) haldele de cenușă rezultată din arderea cărbunilor în termocentrale au scos definitiv din producția agricolă peste 2 mil ha;
- (g) reziduurile de petrol au afectat grav peste 50 mii ha;
- (h) gospodărirea nerațională a pădurilor a contribuit la modificări ale climei și la dezechilibrări ale regimului hidrologic, care au favorizat eroziunea solului și alunecarea terenurilor agricole;
- (i) poluarea surselor de apă pentru irigații contribuie la poluarea solului;
- (j) accidentul nuclear de la Cernobîl a produs contaminarea radioactivă a solului, în toată țara, cu stronțiu și cesiu.

Agricultura este agent de poluare din următoarele considerente:

- contribuie la procesul de eroziune a solurilor în cazul aplicării defectuoase a agrotehnicii și la sărăturarea solurilor în cazul aplicării neraționale a irigațiilor, prin schimbarea nerațională a structurii folosințelor;
- compactează solul prin efectuarea de lucrări mecanizate;
- poluează solul, apele și aerul prin deversarea dejecțiilor rezultate de la complexe zootehnice și aplicarea nerațională de îngrășăminte chimice, erbicide și pesticide.

Ținând seama de principiile de bază ale protecției mediului în agricultură, de starea mediului și de condițiile specifice din țara noastră, prioritățile privind obiectivele protecției mediului în agricultură vizează:

- Oprirea de urgență a degradării terenurilor și lansarea programelor de conservare și reabilitare în zonele cele mai afectate și vulnerabile;
- Respectarea normelor de calitate pentru a obține produse alimentare “curate”.
- Aplicarea unor tehnologii corespunzătoare ecologic pentru realizarea securității alimentare durabile;
- Apărarea împotriva calamităților naturale și accidentelor.
- Menținerea și îmbunătățirea potențialului existent al naturii, ceea ce corespunde principiului dezvoltării durabile.

Agricultura ecologică

Orientarea strategică spre sistemele alternative ecologice din agricultură joacă un rol important în procesul de pregătire a aderării și se integrează în conceptul de dezvoltare durabilă. Se cunosc două tipuri principale de agricultură ecologică: organică, sau biologică și biodinamică.

Agricultura organică este cel mai cunoscut și practicat tip dintre alternativele ecologice și pe care România l-a aplicat în mare măsură, înainte ca acest concept să se impună pe plan internațional. Practicarea unei agriculturi organice presupune o sumă de sisteme agricole care favorizează obținerea de produse agroalimentare sănătoase cu implicații în domeniile social, economic și ambiental.

Agricultura ecologică exclude utilizarea produsele chimice de sinteză și contribuie la menținerea fertilității solurilor, aplicând tehnologii susținute de: adoptarea unor varietăți de culturi rezistente la boli și dăunători, rotația culturilor, folosirea resturilor vegetale, dejecțiilor animale, îngrășămintelor verzi și chiar a resturilor menajere pentru fertilizarea, includerea leguminoaselor

în structura culturilor, controlul biologic al bolilor, dăunătorilor și buruienilor.

Respectând nevoile și exigențele plantelor, animalelor și peisajului, acest tip de agricultură urmărește în principal ameliorarea calității produselor, reducerea consumurilor de energie fosilă și conservarea biodiversității. Câteva din avantajele acestei practici sunt: creșterea fertilității solului, valorificarea potențialului fertilizant al reziduurilor organice, impune dezvoltarea sectorului creșterii animalelor, îmbunătățește și diversifică structura produselor alimentare din punct de vedere agricol și ecologic.

Față de sistemul convențional intensiv, sistemul ecologic de producție prezintă câteva aspecte distincte: prețul mai ridicat al produselor (necesită etichetare cu marcă de calitate), piață de desfacere specializată, productivitate mai scăzută prin implicarea unui implică un volum mai mare de forță de muncă.

Agricultura biodinamică adaugă practicilor eficiente din agricultura țărănească tehnologii specifice (compostare, preparate biodinamice constituite în principal din plante medicinale) care contribuie la armonizarea factorilor telurici, determinând o producție stabilă și de calitate.

Prin aspectele prezentate, agricultura ecologică dă un răspuns concret la dezvoltarea durabilă a ruralului și oferă o soluție și pentru creșterea veniturilor populației rurale. Această șansă trebuie însă înțeleasă corect pentru a putea fi folosită eficient, în sensul că produsele obținute ecologic pot avea prețuri mai ridicate (de aproximativ 3,5 ori mai mari decât produse similare convenționale) în condițiile în care sunt certificate ecologic.

Agricultura ecologică controlată este un sector nou în România. Dispunând de soluri fertile și productive și o mare suprafață de teren arabil, unde produse chimice de sinteză au fost foarte puțin utilizate în ultimii ani, are condiții ideale pentru a

promova și extinde agricultura de tip ecologic, oferind șansa de a exporta produsele curate la prețuri atractive.

În anul 2001, s-a practicat acest tip de agricultură pe 28.800 hectare, în 610 exploatații agricole, din care 160 exploatații zootehnice pentru creșterea vacilor de lapte. Producția certificată ecologic a fost 24.000 tone, constând dintr-o serie de produse ca: grâu, coriandru, mazăre, fasole, linte, lucernă etc. Zonele de cultivare pentru cereale, oleaginoase și proteice se situează în partea de sud a țării, iar pentru producția animalieră în zona de nord.

Deoarece România nu are o piață internă de produse organice, întreaga producție certificată a fost exportată pe piețele europene unde cererea de astfel de produse este în creștere. De asemenea, certificarea acestor produse s-a făcut de către organisme de control din țările din Uniunea Europeană (Germania, Olanda, Elveția, Franța) sau țări care au echivalență în Uniunea Europeană (Ungaria).

O conștientizare practică a implicațiilor și necesităților protecției mediului s-a datorat în mare parte și intensificării acțiunilor de promovare a conceptului de agricultură ecologică desfășurate de o serie de asociații ecologice, printre care “Federația Națională pentru Agricultură Ecologică din România” (înființată în 2001), Deși în cadrul MAAP există Autoritatea Națională pentru Produse Ecologice, nu s-a instituit încă un sprijin real pentru agricultura ecologică și în prezent în România nu există un organism de certificare a acestor produse. Prin urmare, necesitatea construcției instituționale și acționării la nivelul mecanismelor pieței pentru sprijinirea tuturor verigilor acestei activități începând de la consultanță și producție și trecând prin certificare, depozitare, transport și vânzare, devin obiective de primă importanță.

2.2 Analiza tendințelor în profil teritorial. Tipologii

În economia României încă din perioada anilor '90 s-a manifestat o tendință de accentuare a discrepanțelor interjudețene. Având în vedere că, în general, obiectivul major al oricărei țări în ceea ce privește politica regională este realizarea unui echilibru între nivelurile de dezvoltare economică și socială ale diferitelor zone, importanța studierii evoluției și stării ruralului din această perspectivă se justifică prin faptul că pe această cale se poate obține îmbunătățirea performanțelor economice globale. În sprijinul realizării acestui deziderat, s-a întreprins o analiză a stării spațiului rural pe două paliere: disparități urban-rural și decalaje economice regionale și sub-regionale (județe).

2.2.1 Analiza disparităților urban-rural

O analiza a disparităților urban – rural sau oraș – sat la nivelul anului 1997 reflecta o situație îngrijorătoare. Datele din Tabelul III-15 demonstrează această stare de fapt și amplitudinea ei. Din cei 20 de indicatori de calitate ai vieții numai la doi datele din mediul rural sunt nesemnificativ superioare: camere de locuit/locuință (2,38 urban; 2,69 rural; +0,31), suprafața locuibilă pe persoană (11,5 urban; 11,7 rural; +0,02).

Cele mai mari discrepanțe se găsesc la factorii de bază ai calității vieții: nivelurile veniturilor din rural, calitatea asistenței medicale, calitatea habitatului, parametrii demografici. Asistența medicală este de 4-5 ori mai redusă în mediul rural, atât prin numărul de locuitori ce revin la un medic și cadru mediu, cât și prin calitatea dotărilor tehnico-medicale la sate.

Indicii de calitate a habitatului, cu excepția mărimii locuințelor, sunt alarmant de mici comparativ cu precara dotare tehnică a locuințelor și localităților urbane. Echiparea tehnică a localităților și a locuințelor cu băi, instalații de apă rece și caldă, instalații de încălzire centrală și cu gaz metan este de 10-20 de ori mai mică în mediul rural comparativ cu cel urban.

Tabelul III- 15. Disparități urban – rural, după principalii indicatori

Indicatori	Urban	Rural	Δ	U/R
Rata natalității	9,3	12,7	+3,7	1:1,37
Rata mortalității	9,0	13,4	+4,4	1:1,49
Sporul populației	0,3	-0,7	-1,0	-
Locuitori/medic	363	1356	-993	1:3,74
Locuitori/cadru sanitar mediu	109	523	-414	1:4,80
Rata mortalității infantile, ‰	20,1	27,2	-7,1	1:1,35
Speranța de viață, ani	70,0	68,7	+1,3	1:0,98
Camere de locuit/locuință	2,38	2,69	+0,31	1:1,13
Suprafața medie a locuinței	34,2	33,5	-0,7	1:0,98
Suprafața medie/cameră	14,4	12,5	-1,9	1:0,87
Suprafața locuibilă/persoană	11,5	11,7	+0,2	1:1,01
Locuințe cu bucătărie, %	96,0	82,0	-14	1:0,85
Locuințe cu baie, %	81,0	8,0	-73	1:0,10
Locuințe cu apă, %	88,0	14,0	-74	1:0,16
Locuințe cu apă caldă, %	77,0	5,0	-72	1:0,06
Locuințe cu electricitate, %	100,0	94,0	-6	1:0,94
Locuințe cu încălzire centrală, %	72,0	2,0	-70	1:0,03
Locuințe cu gaz metan, %	58,0	3,0	-55	1:0,05
Câștiguri pe salariat	1	0,8	-0,2	1:0,80
Câștigul mediu pe persoană	1	0,52	-0,48	1:0,52

Sursa: P. I. Otiman, “Dezvoltarea rurală în România”, Ed. Agroprint Timișoara 1997 p.90.

Indicatorii privind infrastructura socială prezintă, un nivel acut de deprivare a populației rurale din punctul de vedere al dezvoltării umane. Acest lucru este determinat de un acces limitat la educație și cultură și de insuficiența serviciilor și utilităților de sănătate a populației rurale, la distanță apreciabilă de condițiile din urban, care îi afectează grav capacitatea de muncă, bunăstarea și viața.

Alături de infrastructura și serviciile sociale, mari discrepanțe sunt prezente și în ce privește infrastructura fizică de care dispun localitățile rurale, constituind un factor restrictiv pentru dezvoltarea economică și în general, pentru atingerea unui nivel al calității vieții comparativ cu cel urban.

Indicatorii pentru caracterizarea infrastructurii de la nivel regional, mai ales pe categorii de infrastructură, sunt insuficienți în sistemul statistic actual. Folosind un număr restrâns de indicatori pentru analiza din infrastructura de transport rutier și edilitară (alimentarea cu apă potabilă și rețeaua de canalizare, gaze naturale), se constată că nu există regiuni care să aibă toate tipurile de infrastructură dezvoltată și altele în care toate tipurile de infrastructură să fie slab dezvoltate. Toate regiunile au nevoie să dezvolte infrastructura, deficiențele actuale, acute comparativ cu mediul urban, fiind determinate fie de relieful dificil (de munte, de deltă), fie de poziția periferică față de centrele de dezvoltare, fie de gradul de dezvoltare economică sau de mărimea spațiului rural.

Din informațiile și datele statistice teritoriale, se poate aprecia că zonele rurale sunt deficitare sub aspectul infrastructurii edilitare, există disparități mari între județe. În anul 2000, raportat la numărul total de localități rurale (comune și sate) exista următoarea situație:

- 2,37% (374 localități) aveau instalații de canalizare publică totalizând 1028,8 km (județele Alba 0 km, Cluj 63 km);
- 16,78% (2648 localități) aveau alimentări cu apă (județele Cluj - 71, Giurgiu - 7);
- 2,23% (353 localități) aveau rețele de gaze naturale, totalizând o lungime de 7429,7 km (mai mult de 400 km în județele Mures, Cluj, Prahova, Sibiu, Alba și 0 km în Constanța, Giurgiu, Ialomița, Mehedinți, Teleorman and Vaslui);

În privința infrastructurii de transport, un număr redus au drumuri modernizate (între 0,5% și 25 % din lungimea totală) iar rețeaua electrică de cale ferată variază ca pondere între 0% (Botoșani, Vaslui, Tulcea, Argeș, Vâlcea, Bihor, Satu Mare, Maramures, and Sălaj) și 100% (Mehedinți).

În timp ce infrastructura fizică are ca funcție majoră sporirea capitalului material, infrastructura socială, sau umană, este subordonată sporirii capitalului uman agregat, la nivel de comunități teritoriale²⁹. Din aceste considerente, nivelul de dezvoltare al infrastructurii este un factor determinat pentru dezvoltarea economiei rurale și în general, pentru nivelul de dezvoltare al zonelor rurale. Indicatorii privind infrastructura intră în componența estimărilor privind calitatea vieții și profilului de dezvoltare umană. Investigațiile în diferite localități din țară au identificat o strânsă legătură între nivelul de dezvoltare al localităților și starea infrastructurii fizice, după care zonele cele mai sărace se remarcă în mod evident.

Într-o comparație rural/urban, la nivelul anului 1998, se poate observa că sărăcia este un fenomen prezent în toate regiunile din România, dar cu un caracter acut în rural (Tabel III-16).

Un studiu laborios asupra sărăciei în România realizat de Banca Mondială (referința din tabel) arată că cele mai afectate segmente de populație, după statul profesional al capului gospodărie, în afară de șomeri, sunt lucrătorii pe cont propriu și agricultorii.

După estimările Fondului Român de Dezvoltare Socială, în 2001, 29% din populația totală a țării era săracă, din care 12% într-o stare agravată de sărăcie și mai mult de 21% din gospodăriile rurale nu au putut să acopere cheltuielile pentru

²⁹ Teșliuc E, Chircă C. (1999), De la sărăcie la dezvoltare rurală. CNS, Banca Mondială

întreținere și energie electrică, ceea ce indică o tendință de agravare a fenomenului.

Table1III-16 Rata sărăciei, 1998

Regiunea	Rata sărăciei %	
	Urban	Rural
Media	28,21	40,53
Nord-Est	35,73	48,24
Sud-Est	30,01	42,27
Sud	31,03	39,11
Sud-Vest	30,09	32,50
Vest	24,47	39,05
Nord-Vest	24,91	37,37
Centru	30,94	39,20
Bucuresti	20,06	46,54

Sursa: Teșliuc E, Chircă C. (1999), De la sărăcie la dezvoltare rurală. CNS, Banca Mondială

Sursa veniturilor este principala cauză a sărăciei și nivelului scăzut de trai în rural.

Spațiul rural nu oferă atractivitate pentru populația rurală, atâta timp cât un lucrător din mediul rural câștigă, după venitul mediu pe un salariat, numai la nivelul a 80% din salariul unui lucrător urban.

Această stare de fapt are efecte negative asupra stabilității și continuității în activitatea unor categorii importante de salariați din mediul rural, cum sunt profesorii, medicii, juriștii, economiștii.

Tabelul III-17. Veniturile totale ale principalelor categorii de gospodărie, în 2000 (%)

Venitul total	Total gospodă rii	Gospodării de:			
		Salariați	Țărani	Șomeri	Pensionari
Total venituri	100	100	100	100	100
Venituri bănești, din care	68,0	83,2	39,6	66,0	59,5
- Salarii, premii, beneficii	36,3	74,7	5,9	26,0	11,6
- Venituri din activități pe cont propriu	3,6	0,8	7,0	4,5	1,6
- Venituri din prestații de protecție socială	20,2	4,4	4,9	18,7	38,2
- Venituri din vânzări de bunuri, construcții, terenuri	4,6	1,0	18,3	3,8	5,4
Contravaloarea prestațiilor gratuite sau cu reducere de preț primite de la agenții economici	0,8	0,7	0,5	0,5	1,0
Contravaloarea consumului de produse agricole din resurse proprii	31,2	16,1	59,9	33,5	39,5

Sursa: INS, Anuarul Statistic al României, 2002

La nivel de gospodărie analiza relevă faptul că principala sursă de venit a populației majoritare din rural (țărani) este agricultura (Tabelul III-17), sugerând că această sursă de venit nu este suficientă pentru a asigura un standard de viață comparativ cu cel al populației urbane în care salariații sunt majoritari.

În plus, lucrătorii familiari neremunerați reprezintă un segment însemnat în rural, în proporție de 32,2% în populația ocupată din rural, adică o treime din persoane care sunt strict dependente de agricultură.

Tabelul III-18. Structura populației ocupate după statutul profesional, pe medii și activități economice în 2001 (%)

	Populația ocupată Total/ din care pe activități	Agricultura ¹	Industria extractivă	Industria de prelucrare	Construcții	Comerț	Transport și depozitare	Admin. publică	Invățământ	Sănătate publică
RURAL	100	72,6	1,3	9,1	2,1	3,8	2,0	2,5	2,0	1,3
Salariat	27,4	9,4	4,6	31,4	6,1	11,4	6,2	8,9	7,2	4,5
Patron	0,5	7,4	0	8,7	*	67,8	0	0	0	0
Lucrător pe cont propriu	39,4	95,3	*	1,0	1,1	0,7	0,5	*	*	
Lucrător familiar ne- remunerat	32,2	99,2	0	0,2	*	0,2	0,3	0	0	*
URBAN	100	5,3	1,5	31,3	6,3	15,6	6,2	8,7	5,5	5,8
Salariat	89,8	1,7	1,6	34,2	6,0	14,4	6,4	9,7	6,1	6,2
Patron	2,3	0	0	13,7	8,0	61,6	*	0	0	*
Lucrător pe cont propriu	5,9	37,9	0	4,5	11,2	19,6	8,3	1,0	0,7	2,1
Lucrător familiar ne- remunerat	2,0	87,7	0	*	2,8	4,5	0	0	0	*

Sursa: INS (2002): Anchetă asupra forței de muncă în gospodării (AMIGO).

¹ include și populația ocupată în silvicultura exploatarea forestieră, economia vânatului și piscicultura *informații insuficiente.

Aceste rezultate sunt subliniate și din analiza comparativă a structurii ocupării după statutul profesional pe medii de rezidență, care pune în evidență faptul că sursele de venit ale populației rurale provin din ramurile economice cu producție primară, în speță din sectoarele agricole și silvicele, în timp ce în urban predomină cele din industrie și comerț (Tabelul III-18).

Ponderile mici ale activităților generatoare de venituri ridicate, printre care industria de prelucrare și comerțul, reflectă faptul că o mică parte din populația rurală este implicată în activități neagricole. Incidența slabă a comportamentului întreprinzător al populației rurale este dată de dependență totală a lucrătorilor pe cont propriu și a celor familiari neremunerați, de activități agricole. Potențialul forței de muncă în rural este reprezentat prin indicatorii privind participarea populației la activitatea economică. Se observă că atât rata de ocupare cât și rata de activitate sunt mai mari decât în urban, însă cu o contribuție sporită a persoanelor de vârstă înaintată, date fiind ponderile mai mari ocupate de populația de 50 ani și peste în rural față de urban.(Tabelul III-19).

Tabelul III-19. Distribuția populației după participarea la activitatea economică, pe vârste, în rural și urban în perioada 1996-2001 (%)

	Rata de activitate	Rata de ocupare	Rata șomajului*
	% în populația totală		% în populația activă
Rural	57,2	55,6	2,9
15-24 ani	54,6	49,8	8,9
25-34 ani	83,0	79,7	3,9
35-49 ani	85,9	83,7	2,6
50-64 ani	77,1	76,6	0,3
≥ 65 ani	56,3	56,3	0,3
Urban	45,7	41,1	10,5
15-24 ani s	32,2	22,7	28,2
25-34 ani	83,2	75,2	9,7
35-49 ani	83,3	77,3	7,6
50-64 ani	37,1	35,1	5,3
≥ 65 ani	4,0	4,0	5,3

Sursa: INS (2002): Anchetă asupra forței de muncă în gospodării (AMIGO). *șomeri BIM

De asemenea populația de până la 24 ani este în rural peste jumătate implicată în muncă reprezentând un potențial mai mare

de forță de muncă decât pentru urban, însă pe seama unei rate mai mari a șomajului înregistrat în mediul de rezidență. Rezultă că pe piața forței de muncă din rural există o predominanță a persoanelor cu pregătire mai slabă - tinerii și a persoanelor cu capacitate mai scăzută de muncă – bătrânii., ceea ce ridică problema eficienței muncii în acest mediu.

În ultimul timp rata de activitate a scăzut în ambele medii de rezidență, păstrând valori mai ridicate în mediul rural, în condițiile scăderii nivelului de șomaj înregistrat din rural, fapt ce poate semnala un fenomen de șomaj mascat (Tabelul III-20).

Tabelul III-20. Evoluția indicatorilor forței de muncă, pe medii de rezidență (%)

	Rata de activitate			Rata de ocupare			Rata șomajului* (BIM)		
	Total	Rural	Urban	Total	Rural	Urban	Total	Rural	Urban
1995	66.0	73.0	60.0	60.7	69.6	53.1	8.0	4.7	11.4
1999	63.4	71.7	56.7	59.1	69.2	50.8	6.8	3.5	10.3
2001	49.9	55	45.6	46.7	53.4	41.1	6.4	2.9	9.9

Sursa: Tesliuc. E. si Chircă.C. (1999): De la sărăcie la dezvoltare rurala.. Banca Mondiala si CNS; INS, Anuarul Statistic al României, 2000; Anchetă asupra forței de muncă în gospodării (AMIGO).2002.

Un factor restrictiv cu o importanță accentuată pentru perspectivele dezvoltării economice este nivelul scăzut de pregătire care caracterizează forța de muncă din rural. O analiză pe grupe de ocupații, în 2001, arată că procentul majoritar de 64% de persoane active din rural este reprezentat de agricultori și lucrători în agricultură, silvicultură și pescuit, în timp ce specialiștii și tehnicienii ocupă o pondere de 4.3%.

De asemenea, diversificarea activităților economice nu este susținută de un potențial de lucrători calificați, având în vedere procentul de 8.9% de meșteșugari și lucrători calificați în diverse meserii.

2.2.2 Analiza decalajelor economice regionale și sub-regionale

Evoluția vieții economico-sociale a fiecărei țări este influențată, în mare măsură, de organizarea administrativ-teritorială a țării respective. Și experiența României evidențiază că influența acestui factor depinde de gradul în care forma de organizare administrativ-teritorială utilizată corespunde necesităților și posibilităților țării din perioada respectivă, intereselor naționale și celor locale.

Regiunea de dezvoltare reprezintă unitatea de bază pentru politica regională din România. Prin Legea 151/1998 privind dezvoltarea regională s-a creat cadrul legal prin care un număr de județe învecinate s-au asociat și au alcătuit 8 regiuni, care constituie cadrul de implementare și de evaluare a politicii de dezvoltare regională (NUTS II, corespunzător definiției UE) cu un rol decisiv în reducerea dezechilibrelor teritoriale. Organizare pe regiuni de dezvoltare a fost fundamentată statistic prin identificarea unor zone în care există județe vecine cu profiluri economice și sociale similare. Rațiunile s-au bazat pe o abordare spațială a dezvoltării în scopul identificării unor probleme teritoriale, unor spații adecvate anumitor tipuri de acțiuni, precum alocarea de fonduri, aplicarea diferențiată a taxelor, cooperarea sau parteneriatul etc.

Ruralul prezintă diferențieri între cele 8 regiuni de dezvoltare ale țării atât geografic, fiind prezent în toate zonele țării – câmpie, șes, montane, cât și demografic, economic și cultural.

Ponderea cea mai ridicată din suprafața rurală o ocupă regiunea Nord-Est (94%), iar cea mai scăzută, regiunea Centru (83,4%) (Tabelul III-21). Gradul de ruralitate a regiunilor, sub aspectul ponderii populației rurale, este variabil, cel mai ridicat fiind în regiunea Sud (58%) și cel mai scăzut, în regiunea Vest

(38%), exceptând regiunea Bucuresti în care populația rurală reprezintă 11%.

În alcătuirea regiunilor intră un număr diferit de comune care grupează un număr diferit de localități rurale (sate). Cel mai mic număr de comune îl are regiunea București (38 de comune), iar cel mai mare îl are regiunea Sud (481 comune). Aceasta presupune implicarea în procesul de gestionare a dezvoltării regiunilor a unui număr diferit de administrații locale.

Tabelul III-21. Indicatori ai ponderii ruralului în regiunile de dezvoltare, 2000

Regiuni*	Suprafața (mii km ²)	Populația rurală (mii pers.)	Densitate în rural pers/km ²	Număr comune	Număr sate	% Supf. rurală	% Pop. rurală
România	212,7	10.190	47,7	2686	13094	89,2	45,4
Nord-Est	34,6	2.159	60,8	463	2445	94,0	56,5
Sud-Est	32,5	1.268	38,6	332	1455	90,8	43,2
Sud	31,6	2.024	64,4	481	2030	91,8	58,4
Sud-Vest	26,0	1.311	50,9	387	2080	89,1	54,7
Vest	27,8	772	27,9	266	1335	86,8	37,8
Nord-V	30,2	1.349	44,8	386	1823	88,4	47,4
Centru	28,5	1.048	36,6	334	1823	83,4	39,7
București	1,5	256	168,0	37	103	84,3	11,2

Sursa: Anuarul Statistic al României, INS, 2002

* Județele cuprinse în fiecare regiune sunt: NE - Suceava, Neamț, Bacău, Botoșani, Vaslui, Iași; SE - Galați, Constanța, Braila, Buzău, Vrancea; S - Argeș, Prahova, Dambovită, Teleorman, Giurgiu, Ialomița; SV - Olt, Mehedinți, Dolj, Valcea, Gorj; V - Timiș, Arad, Hunedoara, Caraș-Severin; NV - Cluj, Bihor, Maramureș, Satu-Mare, Salaj, Bistrița-Nasăud; Centru - Brașov, Sibiu, Mureș, Covasna, Harghita, Alba.

Un indicator relevant al gradului de ruralizare este numărul mediu de comune și sate la 1000 km² (Tabelul III-22). Din cele 8 regiuni, 4 se situează peste media țării, cu limite cuprinse între 56

și 71 sate la 1000 km². Cele mai puțin rurale regiuni sunt: Sud-Est (6 județe) Vest și Centru (6 județe).

Tabelul III-22. Numărul mediu de comune și sate la 1000 km²

Regiunea	Număr la 1000 km ²	
	Comune	Sate
Media pe țară	11,3	54,9
Nord-Est	12,6	66,4
Sud-Est	9,2	40,7
Sud	14,0	58,9
Sud-Vest	13,2	71,2
Vest	8,3	41,7
Nord-Vest	11,3	53,4
Centru	9,8	53,0
Bucuresti (Ilfov)	20,9	56,6

Sursa: Anuarul Statistic al României, INS, 2002

O nouă imagine a dezvoltării teritoriului în cadrul spațiului rural este dată de Legea nr. 351/6 iulie 2001, privind aprobarea planului de amenajare a teritoriului național. Pe baza unor indicatori minimi privind potențialul demografic, structura populației active și infrastructura tehnică și a spațiului de locuit, legea a introdus noi condiții de ierarhizare a localităților rurale pe ranguri. Ca urmare a efectelor legii, s-au stabilit 17 zone care se află pe o rază de circa 25-30 km la distanțe față de un oraș, care necesită acțiuni prioritare pentru dezvoltarea de localități cu rol de servire intercomunală și de asemenea, unele zone, care se încadrează în condițiile legii, care au suferit scăderi accentuate de populație în perioada 1966-1998, necesită acțiuni de sprijin și revitalizare.

Sub aspectul dimensiunilor demografice comunele din România prezintă o mare varietatea, având populația cuprinsă între 2000 și 5000 locuitori. Comparativ cu ponderea medie pe țară de 45,4% a populației rurale în populația totală, există un grad diferit de ruralizare între județe:

- Cele mai rurale județe, cu peste 65% populație rurală în total populație, sunt: Giurgiu (71,7%), Dâmbovița (68,6%), Teleorman (67,7%), Suceava (65,9%), Bistrița (65,7%).
- Județele cu un grad mediu de ruralizare (60-64% din populația rurală) sunt: Botoșani (63,2%), Călărași (62,5%), Vâlcea (61,9%), Ialomița (61,6%), Olt (61,2%), Sălaj (61,7%), Vrancea (61,1%), Neamț (61,5%), Buzău (60,9%).
- Județele cu cel mai scăzut grad de ruralizare sunt: Brașov (23,0%), Hunedoara (21,2%), Sibiu (32,9%), Brăila (34,4%), Cluj (34,4%), Timiș (40,3%).

Analiza structurilor ocupaționale la nivel regional pe sectoare ale economiei naționale, arată că, deși spațiul rural are în general un profil sărac de activități economice, în anul 2000 se observă o tendință de creștere a populației ocupate în activități neagricole, mai ales în servicii, în detrimentul agriculturii comparativ cu anul 1997 când forța de muncă ocupată în agricultură era preponderentă în majoritatea regiunilor (Tabelul III-23).

Tabelul III-23. Structura regională a ocupării în principalele sectoare de activitate, în 1997 și 2000

% (Total țară/regiune = 100)

Regiunea	Agricultură și silvicultură		Industria și construcții		Servicii	
	1997	2000	1997	2000	1997	2000
Media pe țară	64.8	41.4	18.9	28.4	16.2	30.5
Nord-Est	78.9	51.2	10.8	23.6	10.3	26.1
Sud-Est	74.6	44.4	12.8	24.5	12.6	31.5
Sud	64.4	48.5	21.2	28.0	14.4	24.9
Sud-Vest	75.2	51.2	12.6	24.2	12.2	26.4
Vest	67.9	35.9	14	30.5	18.1	32.8
Nord-Vest	68.2	45.9	16.9	27.1	14.9	27.7
Centru	59.1	34.0	24	37.0	16.9	29.7
Bucuresti (Ilfov)	*	6.6	39.2	37.0	30.5	55.7

Sursa: INS, Anuarul Statistic al României, 1999, 2002.

Pe regiuni structura socio-profesională prezintă variații ale populației ocupate, având următoarele caracteristici:

- cel mai înalt grad de diversificare a activităților, cu excepția zonei București, este prezent în Centru și Vest, zone care au și cea mai mică dependență de agricultură și în care au o ocupare preponderentă în industrie;
- în zonele preponderent agricole, peste 60% din total, există o ocupare slabă în servicii și sectoarele industriale;

Datele din Tabelul III-24 exprimă structura populației rurale după gradul de participare la activitatea economică în profil regional. Se poate observa că în regiunea Sud-vest există cel mai înalt nivel al populației rurale care obține venituri și în Centru cel mai scăzut.

Tabelul III-24. Structura populației rurale după participarea în economie, pe regiuni, în 2000%

Regiunea	Populația activă =100			Populația inactivă în populația totală
	Populația activă în populația totală	Populația ocupată în populația activă totală	Șomeri (ILO) în populația activă totală	
Nord-Est	60.9	58.4	2.5	39.1
Sud-Est	54.5	52.6	1.9	45.5
Sud	56.3	53.8	2.5	43.7
Sud-Vest	64.4	63.7	0.7	35.6
Vest	58.2	57.0	1.2	41.8
Nord-Vest	58.0	55.5	2.5	42.0
Centru	48.5	46.9	1.6	51.5
Bucuresti (Ilfov)	49.7	47.6	2.1	50.3

Sursa: INS, Anuarul Statistic al României, 2002;

În același timp, deși în toate zonele, după metodologia oficială de calcul, șomajul este redus, totuși rata șomajului este subestimată având în vedere că ponderea populației ocupate în activități cu timp parțial de muncă este ridicată, aproximativ 85% fiind rezidenți în mediul rural și practicând ca activitate secundară agricultura³⁰. Din analiză iese în evidență și faptul că în majoritatea regiunilor există un segment mare de populație inactivă, formată din persoane în vârstă și tineri sub 15 ani, în proporții cuprinse între 35,6% (Sud-Vest) și 51,5% în Centru, care trebuie să fie întreținuți de populația aptă de muncă.

Analizele prezentate scot în evidență fenomenele și dezechilibre regionale relativ la potențialul forței de muncă din rural, care, alături de alte aspecte privind disfuncțiile dezvoltării socio-economice a ruralului, se cer a fi analizate în strânsă dependență, pentru a delimita factorii restrictivi și cauzali în profil regional.

Tratând această temă, cunoscuți specialiști³¹ au realizat o analiză comparativă amplă a perioadelor pre-reformă/post-reformă, cu caracter de „lecții” ale experiențelor României în perioadele studiate pentru abordarea dezvoltării rurale în context regional. Din cunoașterea acestor importante cercetări și din aprofundarea cunoașterii și evaluării fenomenului rural la nivel regional, merită reținute următoarele.

La începutul anilor 50, în România a fost impusă organizarea administrativ-teritorială a țării pe regiuni și raioane, după modelul sovietic. Prin această formă de organizare, s-a instaurat un sistem

³⁰ INS, *Anchetă asupra forței de muncă în gospodărie*. (AMIGO).2002.

³¹ Cu referință la cercetările prof. dezvoltare rurală. P.I. Otiman, m.c. al Academiei Române, prezente în lucrarea “Dezvoltarea rurală în România”, Ed. Agroprint Timișoara 1997; Adumitrăchesei, I., Bilaus, M. “Reechilibrarea teritorială a economiei românești.” Articol “Economistul”, nr.847, mai 2001.

politico-administrativ puternic centralizat, ceea ce a generat o birocratizare accentuată a vieții economico-sociale. Folosirea modelului regional sovietic a determinat accentuarea decalajelor economice în profil teritorial. În anul 1965, șase regiuni mai dezvoltate și orașul București au concentrat 69 la sută din producția industrială a țării, în timp ce zece regiuni subdezvoltate economic au realizat doar 31 la sută din producția industrială a României. Tendința de concentrare a industriei și altor activități într-un număr mic de regiuni și orașe a limitat posibilitățile de satisfacere a nevoilor materiale și spirituale pentru majoritatea populației. Ca urmare, pentru asigurarea progresului economico-social pe parcursul întregii țări, s-a impus abandonarea modelului regional sovietic. Revenirea, în anul 1968, la organizarea administrativ-teritorială a României pe județe și realizarea dezvoltării economico-sociale a țării pe această structură, deși rămânea în continuare în sistem centralizat, totuși au generat, față de perioada anterioară, o serie de efecte pozitive:

- a) Tendința de apropiere a județelor cu privire la dezvoltarea industriei ca sector principal al vieții economice contemporane. Această tendință a fost determinată prin orientarea adecvată a investițiilor efectuate de stat. Ca urmare, structura județelor cu privire la nivelul dezvoltării industriale s-a modificat tot mai mult (Tabelul III-25).

Reducerea simțitoare a numărului județelor din grupele extreme (1 și 5) atestă eliminarea, în mare măsură, a tendinței anterioare de concentrare a industriei României îndeosebi în orașele – reședințe de regiuni. În anii '80 și '90, industria a devenit o componentă esențială, a vieții economico-sociale din fiecare județ.

Tabelul III-25. Gruparea județelor după nivelul producției industriale pe locuitor

Grupa de județe *		Număr județe			
Față de media națională a producției industriale /loc. = 100					
		1970	1980	1989	1995
	Total județe**, din care	41	41	41	41
1	< 75%	21	16	13	12
2	76-100%	6	14	16	10
3	101-125%	8	5	5	7
4	126-150%	1	2	5	7
5	> 150%	5	4	2	-

Surse: calculat după Anuarul statistic al RSR, 1971, p.118-119; Anuarul statistic al RSR, 1981, p.112-113, Anuarul statistic al României, 1990, p 52, 440-441. CNS date pentru 1995.

* Față de media națională a producției industriale/ locuitor = 100; ** Inclusiv Municipiul București.

- b) Tendința de apropiere a județelor cu privire la modernizarea agriculturii. Această tendință este evidențiată de atenuarea simțitoare a decalajelor interjudețene în privința randamentelor obținute la hectar (Tabelul III-26).

Deși diferențierea județelor în privința condițiilor pedoclimatice s-a menținut, decalajele interjudețene cu privire la randamente s-au atenuat mult, ceea ce este evidențiat de concentrarea majorității covârșitoare a județelor în grupele 2 și 3 și reducerea numărului județelor din celelalte grupe.

Probabil că tendința menționată ar fi fost mai accentuată dacă sistemul de proprietate și cel de repartitie ar fi stimulat cetățenii ocupați de agricultură să valorifice pe deplin condițiile create prin modernizarea acestui sector.

Tabelul III-26. Gruparea județelor după nivelul randamentelor obținute în agricultură

Grupa de județe*	Nr.județe				
	1970	1980	1989	1995	1998
Total județe**	41	41	41	41	41
1 < 75%	10	7	5	4	14
2 76-100%	11	12	18	20	19
3 101-125%	13	14	14	8	9
4 126-150%	4	7	3	7	6
5 > 150%	3	1	1	2	3

Sursa: calculat după Anuarul statistic al RSR, 1971, p 118-119; Anuarul statistic al RSR 1981, p112-113; Anuarul statistic al României, 1990,p.226, 398; Anuarul statistic al României, 1996, p.816,824; Anuarul statistic al României, 1999, p.878,880

* Față de media națională a producției agricole/ ha = 100; ** Inclusiv Municipiul București.

După '89, tendința de apropiere a nivelurilor economice ale județelor a fost înlocuită printr-o tendință de accentuare a decalajelor economice interjudețene, ceea ce se manifestă sub mai multe aspecte:

- Primul aspect îl constituie înlocuirea tendinței de apropiere a județelor cu privire la nivelurile de dezvoltare a industriei printr-o tendință de accentuare a decalajelor interjudețene, generată de declanșarea, după '89, a unui amplu proces de dez-industrializare a țării (Tabelul III-24). În anul 1989, decalajul dintre județele aflate în poziții extreme în privința producției industriale pe locuitor (Giurgiu în poziție inferioară și Brașov-Prahova-Gorj în poziție superioară) era de 1/ 4,5, iar în 1995 a ajuns la 1/ 9 , deci s-a dublat în numai 6 ani de tranziție postsocialistă. Pe de o parte, numărul județelor având niveluri ale producției industriale pe locuitori sub 50 la sută din media națională a sporit de la două

(Botoșani și Giurgiu) în 1989, la cinci (celor două județe li s-au adăugat Satu Mare, Suceava și Vaslui) în 1995. Pe de altă parte, cele șapte județe cu niveluri ale producției industriale pe locuitori de peste 125 la sută față de media națională și-au majorat ponderea în producția industrială a țării dela 29,4 la sută în 1989, la 32,9 la sută în 1995. Această tendință de polarizare a producției industriale a României spre un număr redus de județe s-a accentuat în ultimii ani, însă statistica oficială nu a permis analiza tendinței menționate. Accentuarea decalajelor interjudețene cu privire la activitatea industrială a generat ample efecte negative în viața economico-socială a majorității județelor. Unii specialiști străini, secondati de politicienii români, apreciază că, în județele care cunosc o accentuată involuție a industriei, s-ar fi realizat “ o dezvoltare industrială înainte de 1989 “ ceea ce “ar justifica” dez-industrializarea survenită în majoritatea județelor. După această optică, ar fi însemnat că industrializarea României să fi fost limitată numai la județele în care acest proces a demarat înaintea celui de-al doilea război mondial, evitându-se astfel “dezvoltarea artificială “ a industriei în celelalte județe, adică în majoritatea județelor. După această optică, ar fi însemnat ca industrializarea României să fi fost limitată numai la județele în care acest proces ar fi demarat înaintea celui de-al doilea război mondial, evitându-se astfel “dezvoltarea artificială a industriei în celelalte județe, adică în majoritatea județelor.

- Alt aspect principal este înlocuirea tendinței de apropiere a județelor prin accentuarea decalajelor interjudețene, privind randamentele obținută în agricultură (Tabelul III-25). În perioada de după 1989, s-a accentuat tendința de

adâncire a decalajelor între județe, evidențiată în special de creșterea numărului de județe din grupele 2 și 4. Tendința s-a manifestat pe fondul accentuării caracterului de subzistență al agriculturii, și involuției țării din exportator de produse agroalimentare în importator net, punând în pericol, pentru o parte însemnată a populației, capacitatea de a-și asigura alimentele de bază.

Aspectele urmărite evidențiază că, în economia românească post-socialistă, s-a conturat o tendință de înlocuire a apropierei nivelurilor economice ale județelor prin accentuarea multor decalaje economice interjudețene. Tendința menționată afectează grav viața economico-socială din majoritatea județelor, prin proliferarea zonelor defavorizate, în care restrângerea activităților economice și amplificarea sărăciei au devenit critice.

În urma analizei se poate concluziona că, stoparea tendinței de accentuare a decalajelor economice interjudețene și realizarea unui nou echilibru teritorial în cadrul economiei rurale și a economiei românești actuale, a devenit un imperativ.

În anii '70 și '80, în România căpăta o largă utilizare conceptul “dezvoltarea economico-socială echilibrată în profil teritorial”, concept prin care a fost sintetizată experiența acumulată în cursul procesului de apropiere a nivelurilor economice ale județelor, de conturare a unui echilibru teritorial atât pe ansamblul țării, cât și în cadrul fiecărui județ. Conceptul “dezvoltarea economico-socială echilibrată în profil teritorial” a servit pentru elaborarea și aplicarea unor politici care afirmau scopul asigurării dezvoltării susținute a tuturor județelor.

Analistii apreciază că, în contextul tranziției post-socialiste a României, realizată după strategii orientate insuficient după nevoile și posibilitățile interne, guvernele post-decembriste n-au manifestat preocupare pentru restructurarea adecvată a vieții economico-sociale în profil teritorial. Politicienii au considerat că,

prin orientarea țării spre o economie de piață, s-ar asigura, de la sine, și o evoluție pozitivă a economiei naționale în profil teritorial. Însă, mecanismul pieței a determinat orientarea utilizării resurselor economice – îndeosebi a capitalului – spre județe și localitățile mai dezvoltate, care oferă condiții pentru obținerea unei rentabilități mai mari. În contextul acestei orientări, în anii '90, s-au accentuat însă decalajele interjudețene, cu efecte deosebit de grave pe plan social. În această situație critică, decidenții au considerat că soluția potrivită ar fi preluarea politicii de dezvoltare regională de la UE.

Abordarea dezvoltării economico-sociale a țării în profil regional este justificată de cerința de armonizare cu structurile UE în vederea implementării politicilor și programelor de dezvoltare regională și administrării fondurilor corespunzătoare. Trebuie însă să se aibă în vedere anumite riscuri:

- pe de o parte, structurarea țării pe cele 8 RD maschează decalajele interjudețene, creând o imagine cu mult mai “favorabilă” decât structura țării pe județe cu privire la nivelurile economice în profil teritorial. Acest proces impune ca politica de dezvoltare regională să pornească de la o evaluare a tendințelor actuale ale decalajelor la nivel sub-regional, pentru a evita atât riscul perpetuării și chiar accentuării lor cu toate efectele lor negative, mai ales pe plan social., cât și al repetării experiențelor negative anterioare.
- pe de altă parte, există în prezent o suprapunere între structurile regionale și numeroasele structuri instituționale și administrative de stat județene și centrale. Deși RD nu au în prezent funcții administrative, există percepția că s-a complicat foarte mult procesul de elaborare și aplicare a deciziilor cu privire la dezvoltarea economico-socială a țării în profil teritorial, deoarece între unitățile administrativ teritoriale de bază - comuna și

orașul - și organele centrale a fost introdusă, pe lângă județ, o nouă verigă - regiunea de dezvoltare. Trebuie, așadar, evitat ca structura aparatului administrativ să reprezinte o frână în calea realizării autonomiei locale, să favorizeze birocraismul și genereze risipă de resurse economice.

Rezultă că politica de dezvoltare regională a României, așa cum a fost conturată și aplicată până acum, se impune a fi completată substanțial, având în vedere că prevederile politicii de dezvoltare regională au un grad mare de generalitate.

Această politică n-ar trebui tratată doar ca un model preluat de la UE, spre a fi obținute unele resurse financiare. Politica de dezvoltare regională a României ar trebui să aibă un conținut adecvat realităților, specificității și necesităților dezvoltării rurale, încât să asigure reechilibrarea dezvoltării economico-sociale în profil teritorial.

O expresie sintetică a decalajelor dintre regiuni ne-o oferă indicatorul global PIB/loc. Datele disponibile pentru 1995 ne arată că PIB/loc în România era de 4360 USD după paritatea puterii de cumpărare (sau 1480 USD după cursul de schimb curent) iar în 1998 era de 6153 USD.

În Tabelul III-27 se arată repartizarea regiunilor și județelor în funcție de acest indicator, față de media pe țară.

Analiza scoate în evidență decalaje atât intregionale cât și intraregionale. Cele mai slab dezvoltate județe se găsesc în regiunile Nord-Est și Sud-Est. Se observă o concentrare a regiunilor în proporție de 70% după numărul de județe incluse în grupa de mijloc, iar în limita minimă încadrându-se 5 județe din regiunea Nord-Est și 3 din regiunea Sud. În sud disparitățile sunt mai evidente existând localități cu grade diferite de dezvoltare, de la minim la maxim.

Tabelul III-27. Structura RD după nivelurile PIB/locuitor

RD	1995			1998		
	Nr județe cu nivel:			Nivel Decalaje interjud ⁵ RD ⁴	Nivel mediu al RD	RD
	Minim ¹	Mediu ²	Maxim ³			
1. Nord-Est	2	4	-	87	16	73,5
2. Sud-Est	-	6	-	95	22	96,8
3. Sud	3	3	1	99	38	86,6
4. Sud-Vest	-	4	1	96	39	89,0
5. Vest	-	3	1	108	23	105,4
6. Nord-Vest	-	4	2	101	37	88,4
7. Centru	-	4	2	104	27	99,1
8. București	-	1	1	124	-	190,7

Sursa: calculat după Romanian Human Development Report, 1996, Bucharest, (p.98) și 1999.

1) Până la 80 procente din media națională a PIB/locuitor = 100; 2) 81-105 procente; 3) peste 105 procente 4) Față de media națională a PIB/locuitor=100; 5) Diferența între nivelurile relative ale județelor aflate în poziții extreme.

În 1998, comparativ cu anul 1995, decalajele dintre regiuni s-au accentuat, nivelul mediu al PIB/loc. scăzând în toate regiunile, cu excepția regiunilor Sud-Est și București.

Pentru a evidenția dezechilibrele regionale s-a particularizat analiza la nivel sectorial și s-a reprezentat grafic modul în care se repartizează PIB regional total și PIB în agricultură, incluzând silvicultura, exploatarea forestieră și economia vânatului, pescuitul și piscicultura, la nivelul anului 1999 (Figura III-4) . S-au folosit valorile PIB exprimat în lei prețuri curente.

Analiza reflectă o disparitate mai accentuată a PIB regional total, în valorile maxime încadrându-se regiunea Nord Est și București și în cele minime regiunile Sud-Vest și Vest.

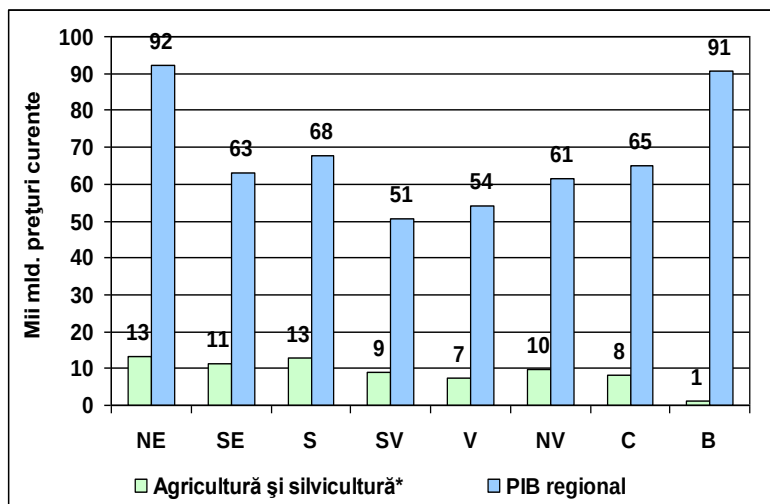

Figura III-4 PIB regional total și PIB în agricultură și silvicultură

Sursa: INS, Anuarul Statistic al României, 2002.

* sunt cuprinse și exploatarea forestieră și economia vânatului, pescuitul și piscicultura

Se poate vedea că, deși există diferențe, PIB pe regiuni obținut în agricultură se situează la valori relativ apropiate având în vedere aportul scăzut al ramurii la PIB regional total.

Cu excepția regiunii București, regiunea Vest are cel mai mic PIB agricol și regiunile Nord-Est și Sud valorile maxime.

2.2.3 Investițiile – factorul principal al reechilibrării teritoriale

Dezvoltarea economică echilibrată în profil teritorial este indisolubil legată de volumul pe județe a investițiilor alocate. După 1989, evoluția investițiilor în profil teritorial s-a caracterizat prin perpetuarea și chiar accentuarea multor discrepante

interjudețene. Așa cum se poate observa din datele din Tabelul III-28.

Tabelul III-28. Gruparea județelor după ponderea deținută în totalul investițiilor

Grupa de județe	Nr. județe	Nr. județe	Ponderea în total investiții	Ponderea în total investiții
	1989	1998	1989	1998
Total județe *	41	41	100,0	100,0
1. < 1%	5	7	3,8	3,5
2. 1,1-2 %	21	17	31,5	21,3
3. 2,1-3 %	10	7	24,2	16,2
4. 3,1-4 %	3	6	10,8	21,0
5. > 4 %	2*	4*	29,7	38,0

*) Inclusiv municipiul București

Surse: calculat după Anuarul Statistic al României, 1990, p.534; Date curente ale CNS.

Numărul județelor având până la 2 la sută din investițiile totale s-a redus de la 26 în 1989, la 24 în 1998, iar ponderea lor în total de investiții s-a micșorat de la 35 la sută la 24,8 la sută, deși acestea reprezintă 58,5 la sută din numărul județelor.

Este evident că această tendință a contribuit la accentuarea subdezvoltării majorității județelor. Numărul județelor care dețin peste 3 la sută din investițiile totale a crescut de la 5 în 1989 la 10 în 1998, iar ponderea lor din totalul investițiilor- de la 40,5 la sută la 59 la sută, deși ele reprezintă numai 24,4 la sută din numărul de județe. Datele prezentate evidențiază accentuarea discrepanțelor interjudețene în privința repartizării investițiilor, deci neasigurarea premisei principale pentru dezvoltarea echilibrată a economiei naționale în profil teritorial.

În condițiile tranziției la economia de piață, alocarea investițiilor pe județe s-a realizat numai după criteriul maximizării eficienței economice, mai ales pe termen scurt. În

funcție de acest criteriu, investitorii au optat pentru un județ sau altul, atunci când au decis amplasarea unor noi obiective economice sau dezvoltarea unor obiective existente.

În general, județele mai dezvoltate ale țării sunt totodată și mai eficiente pentru investiții. Rezultă că repartitia investițiilor pe județe numai prin mecanismul pieței, numai în funcție de criteriul eficienței economice imediate, duce inevitabil la accentuarea discrepanțelor interjudețene. Pentru a se evita sau, cel puțin, atenua acest risc, s-ar impune ca statul să intervină, prin pârghiile sale economice, pentru asigurarea unei orientări adecvate a investițiilor în profil teritorial, ținând seama de criteriul eficienței economice pe termen mediu – lung, precum și pe criteriul eficienței sociale și de criteriul eficienței sociale și de criteriul eficienței ecologice.

Pornind de la rolul principal al investițiilor în evoluția condițiilor de muncă și viață ale populației, este necesară corelarea orientării investițiilor în profil teritorial cu populația fiecărui județ (Tabelul III-29).

Tabelul III-29. Gruparea județelor după nivelul investițiilor/locuitor

Grupa de județe*	Nr. județe	Nr. județe	Ponderea în total investiții	Ponderea în total investiții
	1989	1998	1989	1998
Total județe**	41	41	100,0	100,0
1. < 60 %	13	6	15,4	7,1
2. 60,1-80 %	12	15	22,2	23
3. 80,1-100 %	8	8	15,1	16,0
4. 100,1-120 %	1	6	1,9	19,3
5. >120 %	7**	6**	45,4	34,6

*) Față de media națională a investițiilor/ locuitor = 100;

**) Inclusiv municipiul București.

Surse: calculat după Anuarul Statistic al României .1990; 1999; Date curente ale CNS.

Reducerea numărului de județe cu niveluri ale investițiilor pe locuitor de până la 60 la sută de media pe țară, de la 13 în 1989 la 6 în 1998, s-a realizat concomitent cu reducerea ponderii lor în totalul investițiilor de la 15,4 la sută la numai 7,1 la sută (deși această grupă de județe continuă să aibă pondere de peste două ori mai mare în numărul de județe).

Numărul județelor cu niveluri ale investițiilor pe locuitor de 60-100 la sută, față de media națională, a crescut de la 20 în 1989 la 23 în 1998, iar ponderea lor în totalul investițiilor s-a menținut aproape constantă. Însă, la grupele de județe cu niveluri ale investițiilor pe locuitor situate peste media națională, paralel cu creșterea numărului de la 8 la 12, s-a majorat și ponderea lor în totalul investițiilor de la 47,3 la sută la 53,9 la sută (deși ele reprezintă doar 29,3 la sută din numărul județelor).

Desigur, nu este posibil ca investițiile pe locuitor să fie în fiecare an egale pentru toate județele, deoarece aceasta ar genera o fărâmițare a resurselor financiare disponibile pentru investiții, cu efecte negative asupra eficienței economice. Însă, ar fi posibil - și chiar necesar,- ca pe termen mediu și lung investițiile ce revin pe locuitor să prezinte o tendință de apropiere între județe, în sensul recuperatoriu pentru zonele deficitare, pe baza apropierii condițiilor de muncă și de viață ale populației la nivelul celor mai dezvoltate județe și comparativ cu cel al țărilor vestice.

În condițiile insuficienței resurselor financiare interne pentru investiții, dezvoltarea economiei românești în profil teritorial depinde mult și de orientarea investițiilor străine în acest profil. În anii '90, factorii de decizie din conducerea țării n-au manifestat preocuparea cuvenită pentru orientarea adecvată a acestor investiții pe județe. Ca urmare, și repartizarea teritorială a

investițiilor străine s-a caracterizat prin mari discrepanțe interjudețene.(Tabelul III-30).

Tabelul III-30. Gruparea județelor după ponderea în totalul investițiilor străine

Grupa de județe	Numărul de județe	Ponderea în total capital social subscris
Total județe *	41	100,0
1. < 1%	28	11,7
2. 1,1-2%	6	7,7
3. 2,1-3 %	1	2,2
4. 3,1-4 %	3	9,9
5. >4%	3 *	68,5

*) Inklusiv municipiul București

Surse: calculat după Buletin statistic lunar nr.1, INS 2001.

În perioada decembrie 1990- decembrie 2000, s-au înregistrat investiții străine la 77.334 societăți comerciale. Însă, majoritatea covârșitoare a acestor investiții (78,4 la sută) au fost concentrate în 5 județe (Arad, Bihor,Mureș, Prahova, Timiș) și în municipiul București. În același timp, pentru cele 28 de județe din prima grupă (deci pentru 68,3 la sută din totalul județelor) a revenit numai 11,7 la sută din investiții străine subscrise. Această discrepanță accentuată este în mare parte rezultatul orientării investitorilor străini numai după criteriul eficienței economice imediate.

Atenuarea decalajelor economice interjudețene și conturarea unei noi tendințe de apropiere ale nivelurilor economice ale județelor presupune realizarea unor noi ritmuri de creștere economică mai mari în județele rămase în urmă. Aceasta ar fi posibil numai prin asigurarea unei creșteri a investițiilor pe locuitor, astfel încât să devină atractive pentru investitori. În acest sens sunt necesare: stimularea investitorii autohtoni și străini, prin

acordarea unor facilități fiscale și vamale; modernizarea infrastructurilor, prin investiții publice, utilizarea fondurilor europene de sprijin, a altor susțineri financiare externe precum și atragerea de noi fonduri. Aceste eforturi au nevoie, în prealabil de o evaluare a situației pornind de la nivel local și sub-regional și apoi de o monitorizare riguroasă și o evaluare a efectelor obținute.

2.2.4 Zonele defavorizate din ruralul românesc

Informațiile analitice furnizate de indicatori și informațiile agregate furnizate de criterii au creat bazele identificării inegalităților de dezvoltare ale spațiului rural din România. În categoria zonelor defavorizate au fost incluse următoarele tipuri: a) regiunile montane; b) regiuni rămase în urmă din punct de vedere al dezvoltării rurale; c) zone rurale în declin economic.

a) Regiunile montane în România cuprind 32% din suprafața țării (79.919 km², din care aproximativ 750.000 ha teren agricol – în principal pajiști naturale), 3,6 milioane de locuitori (din care peste două milioane sunt agricultori) și peste un milion de gospodării țărănești familiale. Aceste regiuni au o economie rurală mixtă, formată din agricultură, bazată pe creșterea animalelor și exploatarea pajiștilor naturale și o pomicultură rustică; exploatarea pădurilor și prelucrarea lemnului; culesul și prelucrarea fructelor de pădure, precum și diferite întreprinderi mici și mijlocii de tip industrial sau meșteșuguri diferite. În multe zone montane, un loc important în economia rurală îl ocupă (sau ar trebui să-l ocupe) agroturismul montan.

Caracteristica principală a economiei agromontane este gospodăria țărănească de subzistență, revenind, în medie, circa 3,4 ha pe o gospodărie, din care 2,5 ha teren agricol (format din 0,71 ha arabil, 1,69 ha pășuni și fânețe naturale și 0,09 ha livezi) și circa 0,37 ha păduri.

Efectivele medii de animale care revin pe o gospodărie montană sunt de 0,94 bovine; 1,02 porcine; 2,75 ovine; 0,17 cabaline. Chiar dacă efectivele de animale înregistrează o anumită creștere față de anul 1989, totuși situația este total necorespunzătoare. În tabelul III-31 sunt prezentate principalele caracteristici ale gospodăriilor agromontane din perioada actuală comparativ cu cele din perioada interbelică.

Tabelul III-31. Situația comparativă a gospodăriilor agromontane

Specificatie	1938 ⁽¹⁾	1993 ⁽²⁾	1993/1938 (%)
Suprafața medie (ha), din care:	3,86	3,41	88,3
- agricol	2,74	2,50	91,2
- arabil	1,83	0,71	25,8
- pășuni și fânețe	0,81	1,69	208,6
- livezi	0,10	0,09	90,0
- păduri	1,12	0,37	33,0
Efectivele de animale (cap.), din care	10,49	4,88	46,5
- vaci cu lapte (bovine)	0,89	0,94	105,6
- porci	1,80	1,02	56,7
- oi	7,33	2,75	37,5
- animale de muncă	0,47	0,17	36,2

Sursa (1): 60 sate românești – situația economică, Institutul de Științe Sociale al României, 1941

Sursa(2): Direcția generale a zonelor montane, MAA.

Datele evidențiază starea de involuție a gospodăriei rurale montane, atât din punct de vedere al suprafeței de teren și a structurii acesteia pe categorii de folosință, cât și a efectivelor de animale față de perioada interbelică.

Ca efect al Legii fondului funciar (Legea 18/1991) suprafața de pădure aferentă fiecărei gospodării s-a redus de trei ori față de perioada interbelică, afectând puternic economia gospodăriilor montane. Și activitatea pastorală s-a redus simțitor, efectivele de animale în anul 1993 fiind la mai puțin de jumătate față de anul

1938. Cea mai drastică reducere se înregistrează la efectivele de ovine. Oaia Țurcană, adaptată zonei montane, prin tripla sa producție de carne, lapte și lână a asigurat în mare parte cele necesare gospodăriei casnice și bucatăriei țărănești.

Zona montană se distinge de alte regiuni prin dezavantaje naturale, economice și sociale care justifică încadrarea ei în regiunile defavorizate ale țării:

- condițiile naturale: altitudinea, panta, clima, fertilitatea scăzută a solului, ciclurile vegetale mai scurte;
- dispersia localităților și a gospodăriilor și insuficiența căilor și mijloacelor de comunicare între acestea, cu stări frecvente de izolare, distanța față de centrele decizionale și piețele de desfacere, accesul redus la informație;
- dezavantajele structurale: îmbătrânirea populației active și tendința de migrare, ocupațiile restrictive, structurile administrative defavorabile.

Toate aceste aspecte determină un mod diferit de viață economică în zona montană și fac necesară definirea unei politici proprii, distincte de dezvoltare, amenajare și protecție.

În perioada 1990-1992 s-a realizat delimitarea zonei montane a României, după criterii de natură economică, pedoclimatică și geografică.

S-a avut în vedere modelul economic de gospodărie montană care realizează venituri prioritar din creșterea animalelor, consecință a predominării terenurilor cu pășuni și fânețe, altitudinea ca factor de influență climatică, înclinația (panta) terenurilor și gradul de fertilitate al solurilor. Delimitarea zonei montane a fost actualizată în 1995. A rezultat că aceasta acoperă parțial teritoriul a 28 de județe, cu următoarea întindere:

- peste 50% din suprafață – 9 județe;
- 30-50% din suprafață – 13 județe;
- sub 30% din suprafață – 6 județe.

În tabelul III-32 este prezentat numărul de localități din zona montană, după tipul de organizare administrativă și gradul de amplasare în acest spațiu geografic.

Tabelul III-32. Distribuția localităților în zonele montane

Specificare	Amplasare integrală	Amplasare parțială
1. Municipii		
- număr municipii	6	2
- localități componente	21	5
- sate aparținătoare	3	1
2. Orașe		
- număr orașe	71	13
- localități componente	206	22
- sate aparținătoare	97	12
3. Comune		
- număr comune	622	107
- sate aparținătoare	3225	368
4. Total localități		
- localități componente	227	27
- sate aparținătoare	3325	381

Sursa 2: Direcția generală a zonelor montane, MAA.

Principalele aspecte negative care se desprind în urma analizei situației zonei montane sunt:

- infrastructura mult mai puțin dezvoltată în comparație cu zonele colinare și de câmpie (electrificarea neterminată; absența sau insuficiența și slaba întreținere a căilor de acces, lucrărilor de infrastructură și a mijloacelor de telecomunicație);
- slaba dezvoltare a sistemului de învățământ, sanitar și a serviciilor pentru populație;
- șomajul în creștere datorită reducerii activităților industriale din zonă.

În ceea ce privește agricultura practică în zona montană, aceasta se caracterizează prin productivități slabe și eficiență redusă datorită următoarelor neajunsuri: lipsa factorilor de producție, aplicarea unor tehnologii rudimentare, slaba instruire

profesională, absența informațiilor. În plus, producătorii agricoli sunt izolați de activitățile din amonte și aval (aprovizionare, prelucrare, comercializare). Achiziționarea produselor se face, în general, de către agenți economici din afara zonei montane, care practică o politică de monopol prin prețuri scăzute și sistem de plată cu întârziere.

Factorii prezentați au condus la diminuarea nivelului de trai al locuitorilor din zona montană și la manifestarea tot mai accentuată a tendinței de migrare a populației tinere montane, lucru subliniat și de evoluția următorilor indicatori:

- densitatea populației a scăzut de la 47 loc/km² în 1989 la 44 loc/km² în 1996;
- numărul mediu de persoane/gospodărie s-a redus de la 5,7 în 1989 la 3,4 în 1996;
- numărul de familii împroprietărite în temeiul art. 39 din Legea 18/1991 deși a înregistrat o creștere în comparație cu anul 1992 este însă deosebit de mic (859 familii în 1996).

Sub aspectul preocupărilor pentru dezvoltarea montană, în România nu a existat o politică montană distinctă, ci numai încercări datorită acțiunii corelate a următorilor factori: experiența scăzută a instituțiilor naționale și locale și numărul foarte mic de specialiști în domeniu; cunoașterea limitată a problemelor muntelui de către factorii decizionali, tehnici și politici; legislația incompletă sau absentă; bugetele de austeritate; conservatorismul populației montane; concurența dintre sectoarele silvic și agricol montan.

Se pune problema: au perspective de creștere zonele rurale montane? Ținând seama de mărimea comunităților umane și de resursele naturale existente aici, aceste perspective există

Pentru aceste zone (regiuni) sunt necesare facilități de dezvoltare a gospodăriilor agroturistice, pentru creșterea animalelor, extinderii pomiculturii specifice, a activităților

tradiționale de prelucrare a lemnului, culegerii și prelucrării fructelor de pădure, revitalizarea meșteșugurilor casnice.

b) Regiunile rămase în urmă din punct de vedere al dezvoltării rurale. Cu toate că există numeroase regiuni sau zone rurale subdezvoltate în România, totuși noțiunea de subdezvoltare rurală nu este reglementată. În Uniunea Europeană, în vederea aplicării măsurilor de susținere a zonelor defavorizate din bugetul comunitar, Reglementarea 2052/1998 definește regiunile rurale rămase în urmă acele zone în care produsul intern brut (PIB) reprezintă sub 75% din media comunitară (media UE).

Această determinare a fost adoptată și în România, dar pentru delimitarea zonelor s-a luat în calcul media PIB pe România. Calculația PIB pe locuitor se face în România, prin statisticile oficiale, numai pe județe. Aplicând acest criteriu de clasificare pe județe, în categoria regiunilor rămase în urmă din punct de vedere al dezvoltării rurale se încadrează următoarele județe: Olt, Bistrița-Năsăud, Vaslui, Ialomița, Botoșani, Călărași, Giurgiu (prezentare în ordine descrescătoare). Desigur, calculul pe județe nu este într-un tot relevant, deoarece ar trebui ca la calcularea indicatorului să se includă numai datele PIB/locuitor aferente spațiului rural. Statistica națională nu a ajuns încă la o asemenea dezvoltare metodologică. O anumită suplinire însă o aduce Ancheta Integrată în Gospodării, prin segmentul gospodăriilor de țărani.

Necesitatea unor studii de reevaluare pentru delimitarea zonelor defavorizate se impune dintr-o dublă perspectivă, prima referindu-se la necesitatea introducerii gospodăriilor acestor zone într-un program bugetar de sprijin financiar, iar a doua referindu-se la ajustarea spațiului rural, din punct de vedere legislativ, la contextul UE. În zonele defavorizate este necesar să se introducă un sistem național de plăți compensatorii conceput în ideea nu de a crea o pătură de întreținuți, apți de muncă, ci să potențeze

posibilitățile de creștere a veniturilor gospodăriilor agricole familiale. Aceste susțineri financiare au rolul de a compensa diferența dintre costurile de producție mai ridicate ale gospodăriilor acestor regiuni comparativ cu costurile medii de producție din regiunile favorabile producției agricole. Sumele compensatorii au dublu rol, economic și social. Rolul social al plăților compensatorii constă în menținerea populației în zonele defavorizate, în vederea evitării fenomenului de depopulare al regiunilor montane și a altor regiuni defavorizate.

Statul, prin politici fiscale și financiare, are posibilitatea să creeze facilități pentru a sprijini dezvoltarea rurală a acestor regiuni. Politicile de sprijinire a zonelor rămase în urmă pot fi circumscrise în următoarele domenii:

- acordarea de prime de instalare a tinerilor agricultori;
- reducerea de impozite pe termene variabile pentru întreprinzători care dezvoltă întreprinderi mici și mijlocii conexe agriculturii;
- acordarea de credite cu dobândă bonificată și perioade de grație mai îndelungate pentru agenții economici care investesc în aceste zone.

c) Zonele rurale cu dificultăți structurale (în declin economic)

se caracterizează printr-un nivel scăzut de dezvoltare socio-economică, prin insule sau zone expuse unor presiuni asupra mediului. În anul 1995 Uniunea Europeană aprecia că în UE-15 aproximativ 26% din teritoriul comunitar și circa 32,7 milioane de locuitori (8,8% din populația totală a UE-15) aparțineau zonelor rurale în dificultate. Se poate observa că, în general, aceste zone au densitatea populației mult mai mică față de restul regiunilor rurale (26% din teritoriul comunitar cuprinde numai 8,8% din populația UE-15).

Zonele rurale în dificultate au nevoie de susținere prin programe multidimensionale în vederea menținerii și dezvoltării

de comunități rurale viabile. În concepția UE programele de dezvoltare a zonelor în dificultate trebuie să cuprindă următoarele domenii:

- diversificarea activităților din sectorul primar;
- dezvoltarea sectoarelor neagricole;
- dezvoltarea agroturismului;
- protecția și reconstrucția mediului natural;
- dezvoltarea resurselor umane;
- asistență tehnică.

În România există zone și 'insule' rurale în declin (în dificultate), apariția lor fiind cauzată de un complex de factori, începând cu cei naturali, continuând cu cei sociali și încheind cu cei de politică economică guvernamentală.

Dintre factorii de politică economică, politica guvernamentală cu privire la prețurile și tarifele aplicate la lucrările agricole precum și prețurile de monopol la produsele agricole a avut un efect negativ asupra gospodăriilor țărănești. Un alt element al politicii economice îl reprezintă sistemul de creditare al agriculturii practicat de guvern, ale cărei facilități au fost deseori anulate, pentru că nu s-au luat măsuri asiguratorii corespunzătoare. De pildă, subvenționarea dobânzii la creditul acordat țăranilor care achiziționează tractoare, au fost pierdute imediat după anunțarea acestei facilități, producătorul de tractoare a sporit prețul preluând astfel el subvenția respectivilor țărani.

Un alt factor al declinului multor localități rurale, cu efecte neprevăzute și pe termen lung, îl constituie politica față de comunitatea germană din România. Localitățile și gospodăriile acesteia, prezente mai ales în Banat și Transilvania, erau printre cele mai dezvoltate și civilizate din țară, cu economie solidă, deschisă spre piață. Prima lovitură au primit-o aceste comunități imediat după război, în perioada 1945-1948, când zeci de mii de persoane au fost ridicate de armata sovietică de ocupație și

deportate în Siberia, de unde nu s-au întors decât foarte puțini. O altă lovitură a avut loc ulterior. În perioada anilor 1950-1965, prin suprimarea tuturor drepturilor și libertăților colective și individuale, economice și sociale, tot mai mulți membri ai comunităților germane din România au emigrat în țările lor de origine (majoritatea în Germania, dar și în Austria, în Franța-Alsacia, și chiar Cehia și Slovacia).

Exodul a continuat în proporție de masă după 1989. Astfel că, în prezent, nenumărate sate din Banat (Timiș, Caraș-Severin, Arad), Transilvania (Brașov, Sibiu, Alba, Satu-Mare, Bistrița-Năsăud) și Bucovina (Suceava și Neamț) s-au depopulat. În majoritatea satelor din 400-500 de familii au mai rămas numai 20-30 de familii etnice germane. Sunt și sate în care nu a mai rămas nici o familie. În aceste sate, prin exod intern, au venit familii din alte zone ale țării (Moldova, Oltenia și unele zone ale Transilvaniei), însă situația acestora nu s-a îmbunătățit.

Aceste exemple sunt date pentru a întări convingerea că fiecare zonă în dificultate, fiecare microregiune cu probleme ecologice, fiecare sat, este un caz în parte și presupune un program adecvat de dezvoltare rurală.

d) Pe lângă zonele montane, în România mai sunt considerate și **alte regiuni rurale defavorizate** ca: Delta Dunării, Podișul Moldovei (Zona Bârlad – Vaslui – Iași), unele zone din Podișul Transilvaniei și Subcarpații Meridionali și Orientali, nisipurile din sudul Olteniei. Aceste regiuni de întinderi variabile, cu excepția Deltei Dunării, se caracterizează printr-un grad accentuat de eroziune a solului, capacitate scăzută de producție a terenului arabil, distribuție necorespunzătoare a precipitațiilor, grad foarte redus de acoperire cu păduri.

În aceste zone se impune, în primul rând, un program complex de împădurire în vederea reechilibrării ecologice a regiunilor, precum și programe severe de combatere a eroziunii

solului prin reorganizarea exploatațiilor și parcelelor corelate cu un sistem de agricultură biologică.

În urma cercetărilor întreprinse în unele zone (Podișul Vasluiului și Nisipurile Olteniei) se desprinde necesitatea unor programe complexe de contracarare a deșertificării. În cazul în care nu se intervine cu măsuri viguroase de eliminare a factorilor negativi, deșertificarea se va instala ireversibil sau cu costuri imense de reechilibrare ecologică.

Deșertificarea este atât un fenomen fizic (natural) cât și un fenomen social. Fenomenele de deșertificare fizică se regăsesc în cazul nisipurilor Olteniei și al podișurilor puternic erodate, mai ales din Moldova. Alături de deșertificarea fizică există și una de natură socială, tot atât de gravă ca prima.

Deșertificarea socială este un fenomen complex care se instalează, de regulă, în regiunile periferice cu populație mai redusă și condiții precare de dezvoltare. Deșertificarea socială este prezentă în toate zonele, dar cea mai întinsă manifestare o întâlnim în zonele mai greu accesibile, în zonele de deal înalt, de podiș, zone excesiv de secetoase, aride.

În Banat fenomenul de deșertificare socială este prezent, având intensitate variabilă, în satele din Dealurile Banatului și Podișul Lipovei. Fenomenul a început să se manifeste din anii '60, dar intensitatea a crescut în anii '80 și continuă în prezent. Sate întregi (Sălcina Nouă, Hodoș, Lia etc.) sunt complet depopulate și ruinate. Terenul agricol cândva arabil, cultivat cu cereale, cartofi, legume, a început să se umple cu vegetație arbustiferă caracteristică zonei. Plantațiile de pomi, în mod deosebit de pruni și meri, sunt în declin total și în curs de sălbăticire. Singura activitate agricolă care se mai întâlnește este cea pastorală.

Fenomenul de deșertificare socială trebuie studiat în vederea stabilirii unor politici economice și financiare de descurajare, deoarece aceste localități, prin reducerea drastică a activității

economice, nu mai au potențialul economic de autoadministrare și dezvoltare.

2.2.5 Direcții principale de acțiune pentru dezvoltarea socio-economică a ruralului

La nivel regional, trăsăturile sociale și economice specifice determină caracteristici diferite ale economiei rurale.

Sub aspectul integrării regionale a României în context internațional, dezvoltarea economică presupune, atât atenuarea dezechilibrelor inter-regionale, dar și intra-regionale interne. Acest lucru este condiționat de o dezvoltare echilibrată în interiorul județelor, din punct de vedere economic, social și ecologic.

Printre principalele efecte pozitive ce pot fi generate în profil teritorial printr-o asemenea abordare, se numără:

- *Valorificarea resurselor economice primare locale*

În acest mod, pe de-o parte se asigură utilizarea resurselor de muncă disponibile în fiecare județ, prin crearea de locuri de muncă.

Dezvoltarea transporturilor permite o mare mobilitate spațială a forței de muncă, însă extinderea exagerată a navetismului generează numeroase efecte negative asupra eficienței economice a activității navetiștilor, cât și asupra realizării lor ca ființe bio-psiho-sociale.

Pe de altă parte, punând accentul pe dezvoltarea micii industrii rurale se creează posibilitatea valorificării resurselor naturale locale, de exemplu, resursele naturale voluminoase (produse agricole, lemn, minereuri, cărbune) care necesită cheltuieli mari de transport.

Prin utilizarea acestor resurse mai aproape de sursele de proveniență, se obține o creștere a eficienței economice.

- *Asigurarea unei evoluții armonioase a rețelei de localități*

Abordarea spațială a dezvoltării economice, asigură optimizarea raportului dintre rețeaua de sate și cea de orașe, în paralel cu sistematizarea și modernizarea infrastructurii din fiecare localitate. Ca urmare, dezvoltarea echilibrată a economiei pe teritoriul țării generează efecte sociale benefice, contribuind substanțial la ameliorarea condițiilor de viață ale oamenilor.

- *Îmbunătățirea raportului de utilizare a resurselor naturale disponibile, concomitent cu menținerea echilibrului ecologic*
Posibilitatea menționată vizează, pe de o parte, atragerea în circuitul economic a resurselor solului și subsolului utilizabile din toate județele, iar pe de altă parte, eșalonarea utilizării resurselor respective pentru asigurarea unei dezvoltări economice durabile.

Folosirea rațională a resurselor naturale disponibile presupune ca în fiecare județ, să se tindă spre o dezvoltare economică bazată pe utilizarea resurselor regenerabile, manifestându-se grijă permanentă pentru menținerea echilibrului ecologic și prevenirea poluării mediului natural. Însă, o asemenea orientare nu poate fi asigurată prin mecanismul pieței³².

Ca urmare, utilizarea rațională a resurselor naturale și păstrarea echilibrului ecologic se impun a fi asigurate în mod conștient, printr-o politică adecvată, la nivel de stat.

- *Dezvoltarea integrată*
În fiecare județ este necesar, atât să se realizeze o dezvoltare economică complexă, axată pe îmbinarea adecvată a celor trei sectoare - agricultură, industrie, servicii, dar și o anumită specializare pe baza potențialului și specificității locale, cu accentul pus pe extinderea activităților neagricole.

³² Economistul american John K.Galbraith³² aprecia că “economia de piață nu-și asumă responsabilitatea pentru deteriorarea mediului

Prin dezvoltarea adecvată a sistemului de piețe pentru aceste activități, poate fi asigurată diversificarea ocupațională și mobilitatea necesară pentru resursele de capital și cele informaționale, astfel încât să fie asigurată creșterea valorificării resurselor de muncă și a celor naturale din fiecare județ.

- *Participarea națională la circuitul economic mondial*
Specializarea adecvată a economiei fiecărui județ reprezintă suportul material nu numai pentru dezvoltarea relațiilor economice interjudețene, ci și pentru angrenarea crescândă a fiecărui județ în activitățile de comerț exterior și de cooperare economică cu alte țări, iar pe baza aceasta, asigurarea unei orientări adecvate a activității agenților economici implicați în relațiile economice externe.

Datorită efectelor principale generate de dezvoltarea echilibrată a economiei naționale în profil teritorial reprezintă o necesitate obiectivă. Dar o asemenea dezvoltare trebuie să fie posibilă prin asigurarea unui cadru legislativ-instituțional adecvat pentru derularea vieții economice, instituirea unui sistem național, juridic, local de monitorizare a spațiului rural în vederea cunoașterii exacte a stării de azi a acestuia, precum și prin promovarea unor politici conforme cu cerințele echilibrului teritorial din fiecare etapă de dezvoltare a țării.

Prin urmare, o dezvoltare economică echilibrată teritorial poate fi numai rezultatul unui proces realizat în mod conștient, prin participarea adecvată a instituțiilor publice, agenților economici și societății civile.

3. Delimitarea zonelor rurale cu disfuncționalități structurale

Dezvoltarea rurală într-o concepție globală însumează obiectivele de la nivel național, regional și local. În cazul de față preocuparea se referă la dezvoltarea regională. Ea are ca scop principal atenuarea decalajelor de dezvoltare și echilibrarea nivelurilor de dezvoltare economică și socială ale diferitelor zone aflate în urmă din spațiul național, în care agricultura se înscrie ca obiectiv special al dezvoltării rurale integrate. În mod concret este vorba de destinul zonelor care prezintă disfuncționalități structurale plasându-le într-o situație defavorizată, care pentru a fi sprijinite este necesar ca mai întâi să se stabilească identificarea lor.

3.1 Criterii metodologice de identificare a disfuncționalităților

Identificarea și delimitarea zonelor rurale ‘defavorizate’ în domeniul agricol a folosit un sistem de indicatori economici (31 indicatori) de evaluare, pe de o parte, a disfuncțiilor agriculturii cât și a unor elemente globale ale spațiului rural³³, indicatori globali de caracterizare a nivelului de dezvoltare regională cum ar fi: produsul intern brut pe locuitor; durata medie de școlarizare a populației; numărul mediu de specialiști cu profil agricol; densitatea rețelei de drumuri.

³³ Această metodologie a fost stabilită de un colectiv de cercetători din cadrul IEA - INCE și prezentată în studiul “Identificarea zonelor rurale cu disfuncții în agricultură, element primordial în proiectarea unor structuri parteneriale viabile.” publicat în *Studii și Cercetări Economice* Nr. 30 CIDE 1996. (autori: Dr. Simona Bara, Minodora Moldovan, Mirela Rusali, Ioana Roman)

Pentru fiecare din criteriile luate în considerare prin corelații și comparări succesive între zone au rezultat ierarhizări ale gradului de disfuncție din domeniul agricol care delimitează zone rurale defavorizate din această perspectivă.

Complexitatea aspectelor subdezvoltării agriculturii relevată prin fiecare din criteriile prezentate mai sus își găsește reflectarea în mărimea indicatorului complex ce reflectă în ansamblu "gradul disfuncției". Pentru determinarea s-au parcurs trei etape:

1. Se acordă nota 1 și respectiv 0 pentru județele ce au prezentat disfuncții în domeniul agricol și respectiv pentru zonele care au înregistrat o relativă stabilitate;
2. Se însumează notele acordate criteriilor de caracterizare a fiecărei zone;
3. Se ierarhizează în ordine crescătoare mărimile rezultate, iar valoarea maximă a sumei notelor criteriilor acordate unei zone reprezintă indicatorul 'gradul disfuncției'.

Cercetările întreprinse permit rafinări ulterioare, prin acordarea unor 'grade de importanță' fiecărui criteriu folosit, astfel încât, în final, zonele delimitate să reflecte cât mai realist disfuncțiile socio-economice ale domeniului de interes.

3.2 Disfuncționalități majore în agricultură

Delimitarea zonelor cu diferite grade de disfuncție în agricultură a avut în vedere următoarele criterii: raportul dintre activitățile agricole și cele non-agricole; gradul de acoperire a activităților agricole cu forțe de muncă; dezechilibrele existente în rândul populației tinere din rural; gradul de înzestrare a ramurii cu principalii factori de producție; structurile de proprietate; structurile producției agricole; PIB pe locuitor (la paritatea puterii de cumpărare); durata medie de școlarizare; densitatea drumurilor pe unitatea de suprafață (ca unul din principalii indicatori ce

reflectă gradul de dezvoltare a infrastructurii unei zone, unei națiuni etc.).

- *Zone cu disfuncții privind raportul activităților agricole/neagricole*

Identificarea activităților a pornit de la spațiul geografic în care ele sunt dominante, având în vedere că, în mod tradițional, spațiul rural are potențialul natural favorizant desfășurării activităților agricole (cultura vegetală și creșterea animalelor), în timp ce spațiul urban este favorabil activităților non-agricole (industrie, servicii etc.). În raport cu resursele locale disponibile, s-a determinat la nivel de județ, proporția dintre activitățile agricole și neagricole.

În stabilirea criteriilor de determinare a gradului de reprezentare al agriculturii s-a avut în vedere ponderea mare a populației agricole în populația rurală și că populația rurală este principala furnizoare de forță de muncă pentru agricultură, silvicultură și pescuit.

Tabelul III-33. Distribuția județelor după densitatea populației și ponderea populației rurale

Media pe țară	Indicator	Număr de județe în raport cu media pe țară		
		< medie	~medie	> medie
45,1%	Distribuția județelor după ponderea populației rurale	9	4	28
94,4 loc/km ²	Distribuția județelor după densitatea populației totale/km ²	27	3	11

Județele cu o densitate mai mare a populației pe km² sunt județele în care industria este mai dezvoltată și aglomerările

urbane sunt mai numeroase, în timp ce județele cu o densitate mică pe km² sunt județe cu o economie predominant agrară.

Corelația celor două criterii - densitatea populației (mică) și ponderea populației rurale (mare) - putem delimita județele defavorizate din ambele puncte de vedere. În această situație, sunt Bistrița-Năsăud, Sălaj, Călărași și Ialomița. Situația constatată este întărită și de condițiile geografice deosebite întâlnite în aceste județe; primele două fiind județe de munte, iar ultimele două fiind județe de câmpie, foarte mari ca suprafață și situate într-o zonă deseori secetoasă vara.

- *Zone cu disfuncții privind gradul de acoperire a activităților agricole cu forță de muncă*

Spațiul rural românesc privit ca "societate rurală" cu activități preponderent agricole, se identifică în profil teritorial, prin dezechilibre care delimitează zone cu disfuncții acute din punctul de vedere al ocupării în agricultură.

Populația ocupată în agricultură (lucrători calificați) deține ponderi de 18,5 % în totalul populației active și respectiv 18,6 % în populația rurală.

Zonele critice sub aspect social cu implicații în economia locală se delimitează având în vedere două aspecte principale:

a) populația numeroasă ocupată în agricultură, care semnalează zone cu o dependență pronunțată de sursa de venit agricol și cu o puternică nediversificare a activităților, situație în care se află județele Botoșani, Vaslui, Vrancea cu peste 40 % și județele Bistrița-Năsăud și Mehedinți cu peste 30 % populație ocupată în agricultură în populația activă a județelor;

b) deficit de forță de muncă în rural, în profil teritorial, ca fenomen cu implicații în direcția păstrării comunității rurale (în special în zonele defavorizate de munte și deal); în particular, coroborat cu potențialul mare al suprafeței agricole se evidențiază județul Constanța și zona agricolă a Municipiului București.

În preocupările politicii Uniunii Europene zonele rurale cu o populație ridicată ocupată în agricultură sunt incluse în "zonele fragile" și sunt areale ce necesită politici structurale adecvate.

- *Disfuncții generate de inactivitatea populației rurale tinere*

S-a identificat un fenomen negativ general al comunității rurale românești și anume predominanța populației rurale tinere inactive (grupa de vârstă 14-25 ani). Această grupă reprezintă, în totalul populației inactive, 55,6 %, oscilațiile sale în profil teritorial fiind în jurul acestei valori. În raport cu populația rurală totală, ponderea este de 22,1%, menținându-se la acest nivel în toate zonele ca un fenomen social negativ înregistrat după 1989 și cronicizat în întregul areal rural.

- *Zone cu disfuncții generate de înzestrarea forței de muncă cu factori de producție*

S-au analizat doi factori reprezentativi: suprafața agricolă și numărul de tractoare ce revin pe persoană ocupată în agricultură, indicatori virtuali ai unor zone "rămase în urmă". Cel din urmă poate fi privit chiar ca un factor de recul în dezvoltarea zonelor. După ambii indicatori în această categorie s-au încadrat județele Botoșani, Iași, Neamț, Suceava (Tabel III-34).

Tabelul III-34. Amplitudinea de variație a gradului de înzestrare cu factori de producție a forței de muncă

Indicator	Media	Minima/județ	Maxima/județ
Suprafața agricolă/persoană ocupată în agricultură (ha/pers.)	4,2	2,4 (Suceava)	7,2 (Caraș-Severin)
Nr.tractoare la 1000 persoane ocupate în agricultură	45	19 (Neamț)	90 (Timiș)

Se observă în același timp că în structura ocupațională a acestor județe, populația ocupată în agricultură deține ponderi în populația rurală peste media pe țară. Acest fapt subliniază necesitatea restructurării producției agricole din aceste zone, cu accent asupra unor structuri care să ofere posibilități de absorbție a forței de muncă (ex.: dezvoltarea creșterii animalelor, cultura sfeclei de zahăr, cultura plantelor medicinale etc.).

- *Zone cu disfuncții generate de raportul dintre producția agricolă și cea industrială*

Ca expresie a specificul veniturilor pentru fiecare județ, s-a utilizat compararea valorii producției industriale pe locuitor cu cea a producției agricole pe locuitor (Tabelul III-35).

Tabelul III-35. Distribuția județelor după gradul de industrializare a economiei

- număr județe -		
<1 (predomină activități agricole) ³⁴	1 : 1 (echilibru între cele două activități)	> (predomină activități neagricole) ³⁵
24	2	15

Acest criteriu delimitează județele după gradul de industrializare a economiei, cu implicații corespunzătoare – negative sau pozitive – și asupra ruralului.

Se observă că, în peste jumătate din județele țării, producția agricolă pe locuitor depășește producția industrială pe locuitor; rezultă deci că aceste județe au o puternică economie agrară; în

³⁴ Alba, Arad, Bihor, Bistrița-Năsăud, Botoșani, Brăila, Buzău, Caraș-Severin, Călărași, Covasna, Giurgiu, Harghita, Ialomița, Iași, Maramureș, Mehedinți, Satu Mare, Sălaj, Suceava, Teleorman, Timiș, Tulcea, Vaslui, Vrancea.

³⁵ Argeș, Bacău, Brașov, Cluj, Dâmbovița, Dolj, Galați, Gorj, Hunedoara, Neamț, Olt, Prahova, Sibiu, Vâlcea, Mun. București

general zonele cu această caracteristică sunt reprezentate de județele ce dispun de mari suprafețe agricole (arabile, pășuni și fânețe, vii și livezi) și de resurse de forță de muncă localizate, în marea lor majoritate, în mediul rural.

Echilibrul este atins în județele Constanța și Mureș, ceea ce atestă că în aceste cazuri există o diversificare a locurilor de muncă și o bună valorificare a resurselor locale în cele două sectoare de activitate.

În cazurile în care activitățile non-agricole predomină s-au încadrat 15 județe. Acestea sunt caracterizate printr-o economie preponderent industrială. În general, aceste județe sunt mai dezvoltate din punct de vedere economic decât celelalte.

Se poate concluziona că, disfuncționalitățile dintre activitățile agricole și cele non-agricole apar în special în cazul județelor predominant agricole, pentru care se impune inițierea de programe de dezvoltare, prin stimularea industriei mici și mijlocii, dezvoltarea inițiativei private, programe de calificare și recalificare a forței de muncă, dezvoltarea infrastructurii și a serviciilor .

3.3 Disfuncționalități privind înzestrarea cu factori de producție

- *Zone cu disfuncții majore și acute în cadrul tehnologiei mecanizate*

Ajustarea structurală a producției agricole corelată cu accesibilitatea la factorii productivi, necesită echilibrarea necesităților de acces a producătorilor agricoli la mijloacele mecanice urmărind: asigurarea cererii de utilaje și mașini agricole performante, adaptate dimensiunii și exploatațiilor agricole; reducerea disparităților dintre mașinile agricole tractate și numărul de tractoare agricole. La acestea se adaugă și

disfuncționalitățile majore privind gradul de încărcare a suprafețelor arabile cu tractoare și combine autopropulsate.

Corelațiile se referă în mod deosebit la zonele cu favorabilitate pentru producția vegetală care prezintă încărcarea cu mijloace mecanice cea mai mare³⁶.

Un factor de frânare îl constituie disfuncționalitățile acute date de deficitul de combine. În ce privește combinele autopropulsate de recoltat cereale păioase se disting câteva zone cu încărcare peste media de 96 ha/combină și anume județele Botoșani 118 ha/combină, Brăila 101 ha/combină, Constanța 108 ha/combină, Ialomița 121 ha/combină, Neamț și Tulcea cu câte 137 ha/combină.

Având în vedere ponderea mare a culturii porumbului în producția vegetală, cu implicații în producția animală și cu importanță economică mare, parcul de combine de recoltat porumb trebuie în întregime redimensionat și reproiectat în acord cu structura agrară actuală și tipurile de exploatare.

Discrepanțe apar și în ce privește corelarea suprafețelor pentru culturi furajere cu numărul de combine pentru recoltat nutrețuri, încărcătură medie pe țară fiind de 285 ha/combină.

- *Zone cu disfuncții majore ale sistemului de irigații*

Terenul agricol amenajat pentru irigat reprezintă aproximativ 21 % din suprafața agricolă a țării.

Necesitatea ajustării structurale a producției agricole pe baza creșterii potențialului productiv al pământului conduce către două aspecte care se desprind din analiza suprafețelor amenajate pentru irigat.

³⁶ Față de media pe țară de 58 ha/tractor, se delimitează zonele cu deficit maxim de 108 ha/tractor în zona județului Tulcea, urmată de județele Botoșani cu 95 ha/tractor, Iași 86 ha/tractor, Neamț și Vaslui cu câte 77 ha/tractor.

Un prim aspect este reflectat de situația îngrijorătoare a întregului sector, cu deficiențe în structura proprie care restricționează utilizarea unei tehnologii productive în județele favorizate geografic pentru cultura vegetală. Se remarcă zone cu dezechilibre importante printre județele cu situația cea mai slabă privind ponderea suprafeței irigate în suprafața agricolă: județele Bihor cu 2,5 %, Caraș-Severin 1,7 %, Satu Mare 2,1 %.

Un alt aspect este reprezentat de delimitarea zonelor cu disfuncții majore datorate necorelării între ponderea mare a suprafețelor irigate situate în zone favorabile obținerii unor producții vegetale importante dar care înregistrează productivități slabe. Este situația județelor Constanța 74,5 %, Dolj 52 %, Galați 52 %, Olt 43 %, Tulcea 44 %, în care, pe termen mediu și lung presupun eforturi financiare însemnate pentru refacerea sistemelor existente, dar și pentru schimbarea actualelor structuri de producție practicate.

3.4 Disfuncționalități privind producția și veniturile

- *Zone cu disfuncții generate de structurile producției agricole vegetale*

Identificarea potențialului natural al fiecărei zone, a condițiilor de favorabilitate pentru agricultură după structura suprafeței agricole (Tabelul III-38) și comparația cu situația reală reflectă gradul de adaptare a structurilor agricole la condițiile specifice, de valorificare a resurselor și de mobilizarea corespunzătoare a mijloacelor tehnice.

S-a făcut o ierarhizare a județelor în funcție de ponderea suprafeței arabile, pășuni și fânețe și vii și livezi pe care o au în suprafața agricolă totală, făcându-se aprecieri calitative privind gradul în care este valorificat acest potențial.

Tabelul III-38. Distribuția județelor după structura suprafeței agricole, după principalele folosințe

Indicator	-număr de județe-		
	< medie	~ medie	> medie
Suprafața arabilă	18	6	17
Pășuni și fânețe	20	3	18
Vii și livezi	25	7	9

După amplitudinea de variație a structurii suprafeței agricole se identifică județul Tulcea ca zonă cu neconcordanțe privind tipul de utilizare a terenului, având în vedere faptul că deține 80 % suprafață arabilă pe care nu o valorifică corespunzător (Tabelul III-39).

După zonele ocupate cu pășuni și fânețe, în medie 32 % din suprafața agricolă totală, se detașează județele Alba și Covasna ca fiind zone cu favorabilitate privind creșterea animalelor dar în care, în prezent, nu se dezvoltă corespunzător această activitate.

Tabelul III-39. Distribuția județelor după suprafața agricolă, pe principalele sale folosințe (%)

Indicator	Media	Minima/județ	Maxima/județ
Ponderea suprafeței arabile	63,6	23 (Harghita)	93 (Ialomița, Teleorman)
Ponderea suprafeței ocupate cu pășuni și fânețe	32,0	1 (Călărași)	77 (Harghita)
Ponderea suprafeței ocupate cu vii și livezi	4,4	0,2 (Harghita)	13 (Vrancea)

Soluționarea acestor probleme prin proiecte și programe regionale pentru sprijinirea zonelor cu disfuncții și deficiențe acute și majore în agricultură vor contribui la dezvoltarea agriculturii și afirmarea identității ruralului în rândul întregii populații.

- *Zone cu disfuncții generate de structurile producției vegetală*

Nerespectarea zonelor de favorabilitate a culturilor și ne luarea în considerare a potențialului natural al zonei și pământului are ca rezultat risipa de resurse, pierderi de recoltă și un grad nesatisfăcător de autoaprovizionare a populației cu produse agricole. Cu toate acestea, în multe județe, nu se practică culturile cele mai potrivite obținându-se productivități scăzute.

Astfel, în unele județe cu condiții favorabile culturilor vegetale, în special a cerealelor, cum sunt: Galați, Vaslui, Tulcea, care cultivă mari suprafețe (peste 100000 ha) se obțin productivități sub 2t/ha (Tabelul III-40). Cauza nu trebuie căutată în zona condițiilor naturale, ci mai mult în direcția tehnologiilor agricole sau a managementului.

Tabelul III-40. Distribuția județelor după productivitatea principalelor culturi vegetale

Produsul	Media pe țară (t/ha)	-număr de județe-		
		< medie	~ medie	> medie
Grâu și secară	2,535	17	3	21
Porumb	3,131	20	4	17
Cartofi	11,766	15	16	10

Exemple asemănătoare se pot da și pentru cultura cartofului. Există în acest caz neconcordanțe între suprafețele cultivate cu cartofi (suprafețe mari) și producțiile medii la cultura cartofului (productivități mici), în județele Cluj, Iași și Maramureș.

- *Zone cu disfuncții generate de structurile producției animale*

În prezent circa 90 % din efectivul de bovine este crescut în gospodării țărănești. Aproape 1800 mii capete de vaci și juninci

aparțin unui număr de 1364 mii familii, revenind în medie 1,3 vaci pe gospodărie.

Densitatea animalelor este un indicator sintetic al repartii teritoriale a cărei mărime este dată de numărul de animale ce revine la 100 ha de teren arabil, pășuni și fânețe la speciile de bovine și ovine și la 100 ha arabil la porcine și de păsări.

Densitatea animalelor la hectar, exprimată în UVM, este în medie pe țară de 0,62 UVM/ha (Tabelul III-41). Județele cu cea mai scăzută densitate sunt: la bovine, Constanța (0,10), la porcine Botoșani (0,11) și la ovine, Satu-Mare (0,04).

Tabelul III-41. Distribuția județelor după efectivele de animale

		-număr de județe-		
	Media pe țară	< medie	~medie	> medie
Desitatea animalelor (UVM/ha), din care:	0,62	13	7	21
- bovine	0,25	12	8	21
- porcine	0,29	19	4	18
- ovine și caprine	0,08	19	5	17

Producția totală de carne destinată sacrificării pentru consum a fost de 2021,8 mii tone greutate vie, din care 9,3 % a fost obținută în județul Timiș (1089,1 mii tone g.v.), în celelalte județe producția totală de carne având o pondere de 3 %.

Producția de carne pe locuitor a fost în medie de 89 kg, cu oscilații între 274 kg (Timiș) și 44 kg (Prahova) (Tabelul III-42).

Producția totală de lapte a avut valori scăzute în județele Tulcea (346 mii hl), Mehedinți, Covasna (844 mii hl) și Călărași (751 mii hl). Producția de lapte pe locuitor a fost în medie pe țară de 235 litri. Județele Tulcea (130 l), Constanța (116 l), Brașov

(172 l), Vâlcea (194 l), Galați (153 l) situându-se mult sub acest nivel.

Tabelul III-42. Distribuția județelor după principalii indicatori ai producției animale

	- număr de județe-			
	Media pe țară	< medie	~ medie	> medie
Producția medie de lapte de vacă (l/vacă)	2790	11	14	16
Producția medie de ouă (buc./cap)	137	12	14	15
Producția de carne pe locuitor (kg/pers.)	89	15	9	17
Producția de lapte pe locuitor (l/pers.)	235	13	5	23

Nivelul producțiilor medii este mult sub potențialul biologic, decalajele fiind de circa 3000 litri la lapte de vacă, 3 kg la lână și 140 bucăți la ouă. La lapte de vacă nivelul realizat în 11 județe se situează sub media pe țară.

- *Zone rurale cu disfuncții privind mărimea veniturilor agricole*

Evaluarea veniturilor agricole realizate are la bază valoarea producției agricole (vegetale și animale) pe locuitor. S-a comparat nivelul acestui indicator pe fiecare județ cu media pe țară a veniturilor din producția agricolă.

În corelație cu structurile de producție specifice României se remarcă faptul că toate județele țării îmbină producția vegetală cu cea animală (Tabelul III-43) în diferite proporții.

Cu toate acestea, se observă o profilare a județelor de câmpie pe producția vegetală (zone propice culturii cerealelor) și a județelor de deal și munte pe producția animalelor (zonă prielnică creșterii animalelor, îndeosebi bovine, ovine și caprine).

Tabelul III-43. Distribuția județelor după valoarea producției agricole pe locuitor

	Media pe țară (mii lei/pers.)	< medie	~ medie	> medie
- număr de județe-				
Producția agricolă, din care:	323,9	13	3	25
- producția vegetală	203,8	15	5	21
- producția animală	120,1	10	6	25

Se remarcă județele Călărași, Ialomița și Timiș care au dezvoltat atât structurile de producție vegetale cât și cele animale și se încadrează în intervalul corespunzător nivelului maxim de venit. Acestea au mari resurse disponibile pentru agricultură (teren arabil, efective de animale, densitate înaltă a populației).

Neconcordanțele care apar în legătură cu structurile de producție se referă la gestionarea deficitară a resurselor din agricultură, ce are ca rezultat producții agricole (vegetale și animale) pe locuitor scăzute.

Cu toate că unele județe se află în zonă de favorabilitate pentru cereale iar altele în zonă de creștere a animalelor observăm că în toate județele țării valoarea producției vegetale depășește valoarea producției animale.

3.5 Delimitarea zonelor rurale în funcție de nivelul principalilor indicatori de dezvoltare

- *Delimitare zonelor după nivelul de dezvoltate economică*

Pentru delimitarea zonelor în funcție de nivelul de dezvoltare economică s-a utilizat PIB/locuitor la paritatea puterii de

cumpărare, folosindu-se datele disponibile pe județe la nivelul anului 1995, cu valoarea medie de 3000 USD.

Deși valoarea PIB/loc a crescut ca valoare în perioada care a urmat, în anul 2000 PIB/loc. mediu fiind de 5800 USD la paritatea puterii de cumpărare, se poate observa că, în general, între regiuni decalajele s-au păstrat la zonele cu nivelul maxim de dezvoltare - județele cuprinse în regiunea București și de Vest și la nivelele minime – județele cuprinse în regiunea Nord-Vest și Sud.

Acest criteriu de delimitare a oferit posibilitatea identificării disparităților între județe, astfel că peste medie, cu cele mai mari valori ale PIB/loc, s-au situat județele Gorj și Brașov și cu cele mai mici, județele Călărași și Giurgiu.

- *Delimitarea zonelor după durata de școlarizare*

Datele și informațiile disponibile (pentru anul 1992) indică o durată medie de școlarizare în România de 8,3 ani cu variații însă cuprinse între 9-10 ani și 6-8 ani.

Zonele care au înregistrat cele mai scăzute durate de școlarizare, și deci zonele în care formarea capitalului uman este deficitară, aproape că se suprapun peste cele care au înregistrat un nivel scăzut de dezvoltare.

- *Delimitarea zonelor după numărul de specialiști agricoli*

Structura personalului cu studii superioare angrenat în activități de cercetare-dezvoltare pe domenii ale științei indică următoarea structură medie pe țară: 65,9 % din total este reprezentat de personalul ingineresc și tehnologic; 9,6 % personal aparținând științelor naturale; 4,8 % personal agricol; 4,8 % personal medical; 4,2 % personal angrenat în activități sociale și umaniste; 10,7 % personal din alte domenii.

Specialiștii cu studii superioare din activitatea de cercetare și dezvoltare agricolă dețin doar 4,8 % din total, însă delimitarea

județelor după acest criteriu a scos în evidență disparități accentuate între județe, indicatorii având valori cuprinse între 100 % în județele Mehedinți și Teleorman și 0,8 % în Galați. Zonele cu cel mai redus număr de specialiști cu studii superioare agricole sunt: Caraș-Severin, Cluj, Galați, Gorj, Hunedoara, Iași, Maramureș, Prahova.

- *Delimitarea zonelor după gradul de dezvoltare a infrastructurii*

Datele și informațiile disponibile pentru caracterizarea infrastructurii au fost cele referitoare la densitatea drumurilor la unitatea de suprafață.

Față de densitatea medie a drumurilor, de 30,5 km/100 km², s-au surprins variații cuprinse între 43 km/100 km² (Prahova, Dâmbovița, Iași) și 13,9 km/100 km² (Tulcea).

Zonele cu un nivel scăzut al densității drumurilor au fost: Covasna, Tulcea, Călărași, Brașov, Harghita, Brăila, Caraș-Severin, Bistrița-Năsăud, Maramureș, Ialomița, Teleorman.

*

* *

În finalul studiului s-a determinat un indicator complex al gradului disfuncției, rezultat din însumarea punctelor acordate fiecărui criteriu luat în considerare (Tabelul III-44).

A rezultat că din 40 de zone (județe) analizate (exceptând Municipiul București) în care ruralul este prezent în diferite grade, 40 % din acestea prezintă disfuncționalități în domeniul agricol.

Tabelul III-44. Gradul disfuncției agriculturii în zonele rurale

	Tip de disfuncții		
	Acut	Major	Moderat
Mărimea disfuncționalităților	11-13	9-10	8

Având în vedere mărimea indicatorului 'gradul disfuncției' au fost identificate trei mari zone rurale cu disfuncții în domeniul agricol, după cum urmează:

a) zone rurale cu disfuncții acute ale agriculturii sunt: Dolj, Tulcea, Ialomița, Teleorman, Olt, Mehedinți;

b) zone rurale cu disfuncții majore sunt: Botoșani, Caraș-Severin, Călărași, Maramureș, Sălaj;

c) zone rurale cu disfuncții moderate sunt: Giurgiu, Bistrița-Năsăud, Vâlcea, Harghita, Vaslui.

*

* *

Identificarea zonelor rurale românești cu disfuncții în ceea ce privește agricultura își găsește locul între preocupările structurilor instituționale chemate să sprijine strategiile de dezvoltare durabilă a ramurii și adoptarea unei politici regionale de dezvoltare rurală.

Prin prezentarea acestui studiu, cu valoare metodologică, s-a urmărit să se sublinieze necesitatea elaborării unor analize a disfuncționalităților existente la nivel subregional, să identifice amplitudinea lor și să evalueze decalajul pe care-l generează între nivelele de dezvoltare ale zonelor analizate, care să fundamenteze obiectivele strategiilor și planurilor de acțiune ale dezvoltării regionale. Prin această abordare trebuie înțeleasă necesitatea eliminării disfuncțiilor care nu urmărește însă o dezvoltare egală a zonelor, ci o creștere a nivelului indicatorilor sintetici.

IV CONCLUZII

Dezvoltarea economiei ruralului românesc este un deziderat dificil de îndeplinit în sine, dar și în condițiile restricțiilor create de importanța minoră care se acordă dezvoltării rurale ca domeniu politic și de absența unui concept politic clar privind modelul dezvoltării. Aflat într-un proces incipient de definire a adevăratei sale identități, ruralul românesc prezintă câteva trăsături care condiționează orientarea demersurilor politice și strategice necesare pentru a cataliza acest proces.

- a) Ruralul este segmentul cel mai defavorizat al economiei și societății românești și resimte încă tarele trecutului.
- b) Evoluțiile distorsionante ale tranziției s-au răsfrânt mai pregnant asupra ruralului, prin alterarea funcțiilor sale vitale.
- c) În ruralul românesc sărăcia este simptomul cel mai semnificativ, prezent în dimensiuni alarmante.
- d) Sărăcia nu este însă un fenomen izolat - prin cauze și implicații are legături organice atât cu starea agriculturii și starea celorlalte realități neagricole din cadrul ruralului, cât și cu întreaga economie și societate.
- e) Diagnosticul de subdezvoltare care rezultă din analiza spațiului rural induce necesitatea formulării unei strategii și politici de ameliorare, implicând măsuri concrete de luat atât pe palierul ruralului ca atare, pentru învigorarea agriculturii și a celorlalte structuri ale sale, neagricole, cât și pe ansamblul economiei și societății.

Câteva direcții prioritare la nivelul celor două paliere, sunt:

i. La nivelul spațiului rural

- *Dezvoltarea agriculturii ca industrie*
 - Facilitarea creșterii productivității prin capitalizarea forței de muncă și a exploatațiilor
 - Creșterea competitivității în agricultură prin tehnologii noi

- Diversificarea activităților și specializarea
- Consultanță de piață
- *Diversificarea activităților generatoare de venit*
 - Dezvoltarea activităților neagricole
 - Facilitarea creării de întreprinderi mici și mijlocii
- *Dezvoltarea capitalului uman*
 - Îmbunătățirea accesului la infrastructura socială și economică
 - Îmbunătățirea calității forței de muncă prin pregătire profesională și extensie
 - Sprijinirea ocupării tinerilor în rural
- *Îmbunătățirea infrastructurilor pentru dezvoltare rurală și agricultură*
- *Utilizarea durabilă a resurselor naturale*
 - Îmbunătățirea managementului resurselor naturale și a mediului

ii. La nivelul economiei naționale

- *Consolidarea politicilor și a instituțiilor rurale*
- *Formularea și implementarea unei strategii coerente de coeziune socială și economică*
- *Elaborarea unui plan de acțiune pentru atenuarea și combaterea sărăciei*
- *Elaborarea de programe de servicii sociale pentru comunitățile rurale*
- *Formularea unei strategii informaționale și a unui sistem de diseminare sistematică a informațiilor*
- *Crearea unui sistem de monitorizare fiscală*
- *Întocmirea de hărți rurale pentru identificarea tuturor aspectelor sociale și economice la nivel național, regional, local.*

Strategia și politicile vizând stoparea crizei ruralului și modernizarea lui, ca de altfel a întregii economii și societăți, nu

sunt viabile decât concepute tot mai deschise spre exterior în general, în proximitatea modelului statelor UE comparabile structural. În perspectiva dezvoltării economiei rurale în România, prioritatea care se impune este îmbunătățirea capacității administrative de implementare a programelor de dezvoltare printr-o abordare integrată prin scheme de dezvoltare naționale și regionale.

Interacțiunile dintre diferitele soluții de dezvoltare rurală, fundamentate de analize și evaluări concrete, implică o acțiune comună pentru toți membrii societății rurale. Unul din eforturile decidenților este necesar să fie depus pentru asistarea capacității populației și actorilor din rural de a absorbi fondurile oferite prin programe internaționale de diferiți finanțatori externi, având în vedere competiția pentru atragerea beneficiilor din aceste fonduri. Construcția instituțională și dezvoltarea capacităților de absorbție a sprijinului fondurilor europene sunt procese necesare pentru depășirea impedimentelor create de experiența încă în formare a României în pregătirea și implementarea proiectelor. În acest scop este necesară alocarea de fonduri destinate dezvoltării resurselor umane, atât către instruirea specialiștilor și personalului administrațiilor publice locale cât și pentru pregătire profesională a beneficiarilor din comunitățile rurale.

Coroborate cu efortul public, eforturile comunităților rurale și ale indivizilor trebuie angrenate într-un proces partenerial și participativ pentru atragere din resurselor locale și externe a volumelor de investiții necesare pentru o dezvoltare economică durabilă. Mesajul acestor demersuri este acela că, perspectiva pe care o oferă ruralului românesc creșterea valorii pe harta socio-economică și culturală a UE are șanse de succes în condițiile schimbării de la o gândire sectorială la una spațială, care impune noi cerințe:

- ✓ *Parteneriate reale, ca schimbare instituțională cheie*
- ✓ *Corelarea tuturor politicilor sectoriale implicate.*

Bibliografie

1. Adumitrăchesei, I., Bilaus, M. (2001): Reechilibrarea teritorială a economiei românești. Articol "Economistul", nr.847, mai 2001.
2. Alexandri, C. (2001) Securitate si echilibru alimentar in Romania, București, Ed. Gee.
3. Bara, S., Moldovan, M., Rusali, M., Roman, I. (1996): Identificarea zonelor rurale cu disfuncții în agricultură, element primordial în proiectarea unor structuri partenariale viabile. Probleme Economice nr.30. CIDE București.
4. Bara, S. Moldovan, M. Rusali, M. (1997): Parteneriatul pentru dezvoltare rurală. Studii și cercetări economice nr.7. CIDE București.
5. Belli, N. (2000): Tranziția mai grea decât un război. România 1990-2000. Ed. Expert București.
6. Belli, N. (1996): Dreptul de proprietate și mediul economic. Abordări din perspectiva tranziției în România. Probleme economice nr.13/14/15. CIDE - Academia Română, București.
7. Belli, N. (1996): România și Rep. Moldova: agricultura și ruralul în perioada de tranziție. Coord. O. Bădina. Ed. D. Gusti.
8. Belli, N. (1995): Uniunea Europeană: Geneza și instituțiile sale. Probleme Economice nr.37-38, CIDE, București.
9. Belli, N. (1994): Proprietatea în teoria și practica economică - abordări conceptuale. CIDE - Academia Română, București.
10. Blaug, M. (1992): Teoria economică în retrospectivă. Ed. didactică și pedagogică București.
11. Boussard, J.-M. (1992): Introduction a l'economie rurale. Edition GILLAS Paris.
12. Boussard, J.-M.(1992): Economie de l'agriculture. Ed. Economica, Paris
13. Chirca, C., Tesliuc, E. (1999): From poverty to rural development. World Bank and National Commission for Statistics, Bucharest.
14. CEC (2001): Regular Report on Romania's Progress towards Accession, Brussels.
15. CIHEAM (1993): Strenghtening endogenous development patterns in European agriculture. Serie A Seminaires mediteraneens no. 23. MAICH CERES EC-DG VI.
16. CNS, Anuarul statistic al României, volumele din perioada 1989-2001
17. CNS (1994): Recensământul populației și locuințelor, vol.II și III.
18. CNS (2000): Agricultura României 1989-1999.

19. Dalton, G. E., Thomson K.J. (1999): Rural Development in the CEECs and Pre-Accession Aid: How does SAPARD help?. The third CEPS Working Party, Bruxelles.
20. Davis, J., Pearce, D. (2000): The Non-farm Economy in CEE: Characteristics, Importance and Policies. DFID Project No. L0100 and World Bank.
21. Dumitru, D., Popescu, M., Belli, N., Toderoiu, F. (1995): Evoluția prospectivă a agriculturii. INCE-IEA, București.
22. EC (2000): CAP Reform-A Policy for the future. European Commission - DGVI, Bruxelles.
23. EC (1999): Structural Actions, 2000-2006 – EU. European Commission - DGVI, Bruxelles.
24. EC (1998): Rural development. Situation and Outlook. Working Documents. European Commission - DGVI, Bruxelles.
25. FAO (1997): Guidelines for the integration of sustainable agriculture and rural development into agricultural policies. FAO Series no. 4.
26. Florian, V. (2002): Impactul negocierilor dosarului agricol asupra politicilor rurale romanesti. Vol. Prioritatile politicilor rurale romanesti in conditiile negocierii dosarului agricol al aderarii la UE. Programul ESEN – 2, Academia Română.
27. Florian, V., Toderoiu, F., Rusu, M., Stefanescu, C., Popescu, M. (1999): “Institutional patterns of rural development. Case study: Romania.” Proiect FAO.
28. Galbraith, J.K. (1997): Societatea perfectă. Eurosong & Book,.
29. Gavrilescu, D., Giurca, D. (coord.) (2000): Economie agroalimentara. Ed. Expert Bucuresti.
30. Gavrilescu, D., Florian, V., Rusu, M.(1999): Family Farm Restructuring in CEE: Causes, Efficiency and Policy Implications. Phare ACE Project 1998-99.
31. Gavrilescu, D., Florian, V. (1996): Present dimension of rural poverty in Romania. Romanian Economic Observer no.12/1996.
32. Georgescu-Roegen, N. (1997): Economia României. Ed. Expert București.
33. Guvernul României, (2001): Cartea alba a guvernării PSD.
34. Guvernul României (2001): Cartea Albă a MDP – Un an de guvernare.
35. Iancu, A. (1994) Criza tranziției: criza predominant instituțională. Probleme economice, no.19-20. INCE, CIDE, București.
36. INS (2002): Anchetă asupra forței de muncă în gospodării (AMIGO).

37. Leon, Y. (1999): Rural Development: Which lessons from Economic Analysis?. IX Congress of EAAE, Warsaw, Poland
38. MAA (1998): Rural development in Romania - Green Paper. PHARE RO 9505-04-03, Institute of Agricultural Economics, Urban Project. Bucharest.
39. MAA (1997): Strategia dezvoltării agriculturii României pe termen scurt și mediu.
40. MAAP (2002): Agricultura României.
41. MAAP (2001): Strategia de dezvoltare a agriculturii, industriei alimentare și silviculturii pe termen mediu și lung (2001-2005 și 2005-2010). Sinteză.
42. MAAP (2002): Planul Național pentru Agricultură și Dezvoltare Rurală 2000-2006.
43. MDP (2001): Planul Național de Dezvoltare 2002-2005.
44. Mustățoiu, D., Hansen, T. (1997): Carta Verde de dezvoltare regională a României. Economistul nr.925.
45. North, D. (1986): Institutions and Economic Growth: historical institutions. Cornell University Conference on the Role of Institution in Economic Development, Ithaco New York.
46. OECD (2000): Review of Agricultural Policies: Romania. Paris.
47. Otiman, P.I., (1997): Dezvoltare rurală în România. Ed. Agroprint Timișoara.
48. Pezzey, J. (1992): Sustainable Development Concepts. An Economic Analysis. World Bank Environment Paper No.2
49. Prisăcaru, G. (1998): Politica regională a UE și oportunitățile pentru România, Economistul nr. 153.
50. Popescu, M. (2001): Lecții ale tranziției. Agricultura 1990-2000. Ed. Expert București.
51. Popov, S., Lubieniechi, S., Slee, B. (2000): Constraints and opportunities for rural development in Romania. Report PHARE Project RO9804.03.01, Ministry of Agriculture and Food Bucharest.
52. Ritson, C, (1991): Agricultural Economics; Principles and Policy Student Editions, Collins, London.
53. Romanian Academy (1999): National Human Development Report. Commissioned by UNDP. Expert publishing house, Bucharest.
54. Rusali, Mirela. (2002): Politici rurale de preaderare – aspecte instituționale și legislative. Vol. Prioritățile politicilor rurale românești în condițiile negocierii dosarului agricol al aderării la UE. Programul ESEN – 2, Academia Română.

55. Rusali, Mirela. (2001): Benchmarks in designing a rural development policy in Romania. Paper prepared for the 73rd Seminar of the EAAE "Policy experiences with rural development in a diversified Europe". Ancona (Italy) June 28-30.
56. Rusali, Mirela. (2001): Repere ale politicii rurale de pre-aderare a României la Uniunea Europeană. Volumul "România și Republica Moldova, un deceniu de colaborare în cercetarea științifică economică". Coordonator N. Belli. CIDE Bucharest.
57. Singh. K. (1999): Rural development: principles, policies and management. Thousand Oaks, Calif.London: Sage.
58. Tesliuc, E. (1999): "Politica agricolă: realizări și provocări" în "Tranzitia economica in Romania – Trecut, prezent și viitor", Lucrarile Conferintei Romania 2000. 10 ani de tranzitie – Trecut, prezent și viitor" 21-22 oct., Bucuresti.
59. Toderoiu, F., Ștefănescu, C. (2000): "Agricultural gaps – vectors of social-economic disparities in Romanian rural areas". Social-economic and environmental changes in rural systems in Romania and Israel. Institute of Geography, Bucharest 25-31 July.
60. Tracy, M. (1994): Produsele alimentare și agricultura în economia de piață. Studiu introductiv în teoria, practica și politica agrară. Ed. IMPEX-92.
61. UNDP (2001): The Implications of the Process of EU Accession for Human Development. NHDR Romania 2000.
62. Văleanu, N. (1996): Tratat de doctrine economice. Ed. RAMO.
63. Vincze, M (2000): Dezvoltarea regională și rurală. Idei și practici. Presa Universitară Clujeană.
64. World Bank (2001): World Bank Group's Country Assistance Strategy for Romania. Report No. 22180-RO.
65. World Bank (1997): Private Agriculture in Romania: Farm Survey. WB, MAF, European Commission, Bucharest.
66. Zahiu, L., Lazăr, T. (2000): Agricultura României în procesul de integrare agricolă europeană. Ex Ponto, Constanța.
67. Zahiu, L. (1999): Managementul agricol, Editura Economică București.
68. Zaman, G. (2000): Repartiția teritorială a investițiilor din țările Uniunii Europene în România, Tribuna economică nr.35.
69. Zamfir, E. (co-ordonator) (2000): Strategii antișărăcie și dezvoltare comunitară. Ed. Expert București.
70. Zamfir, E., Badescu, I., Zamfir, C. (2000): Starea societății românești după 10 ani de tranziție. Ed. Expert București.

71. Council Regulation (EC) No. 1257/1999 on support for rural development from the EAGGF.
72. Council Regulation (EC) No. 1260/1999 laying down general provisions on the Structural Funds.
73. Council Regulation (EC) No. 1268/1999 on Community Support for pre-accession measures for agricultural and rural development in the applicant countries of CEE in the pre-accession period.
74. * * * (2000): Communication to the Commission on the SAPARD financial management. European Commission, Bruxelles.
75. * * * (1999): Sărăcia în România 1995-1998. Vol.I PUND, București.
76. * * * (1998): Analiza dezvoltării rurale în România. CNS, Banca Mondială.
77. * * * (1998): Metode și tehnici de evaluare a sărăciei. Proiectul de prevenire și combatere a sărăciei II ROM/97/008 al PNUD.
78. * * * (1997): Tratat de economie contemporană. Ed. Politică București.
79. * * * (1996): Fonds structurels et Fonds de cohésion 1994-1999, Commission Europeene, Bruxelles.

Anexa III-1. Indicatori ai nivelului de dezvoltare a României comparativ cu Uniunea Europeană

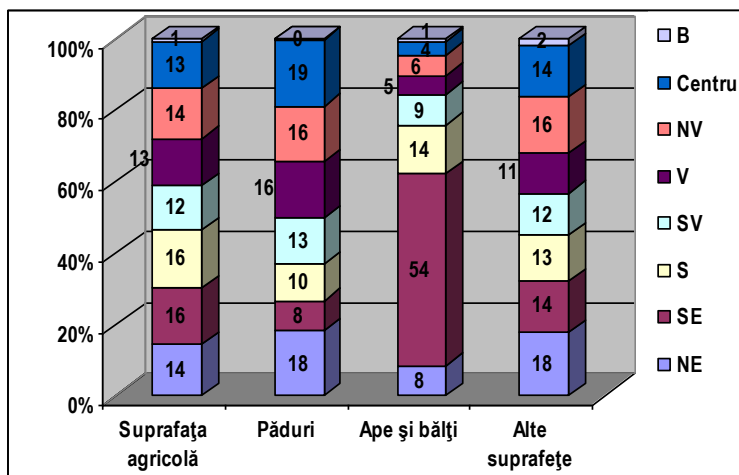
Nr. crt.	Indicatori	UM	Anul	România	UE
1.	Populația (la 1 ianuarie)	mii pers.	2000	22.455,5	376.455*
2.	Suprafața	Km ²	2000	238.391	3.191.000
3.	Densitatea populației	Pers./km ²	2000	94,1	118 ¹⁾
4.	Evoluția populației	%	2000/1999	-0,1	2,6* ¹⁾
5.	Structura populației pe grupe de vârstă:	%	2000	100,0	100,0 ¹⁾³⁾
	- 0-14 ani	%	2000	18,5	17,4
	- 15-64 ani	%	2000	68,3	67,0
	- 65 ani și peste	%	2000	13,2	15,6
6.	PIB	Mld. EUR	2000	39,9	7.974* ¹⁾
7.	PIB/locuitor	EUR/pers.	2000	1.779	21.238* ¹⁾
8.	PIB/locuitor (PPS)	% față de media UE	1999	27,4	100
9.	Investiții (formarea brută de capital fix)	% în PIB	2000	18,5	19,7 ³⁾
10.	Structura populației ocupate	%	2000	100,0	100,0 ¹⁾
	- agricultură și silvic.	%	2000	41,4	4,5
	- industrie și construcții	%	2000	27,3	29,3
	- servicii	%	2000	31,3	66,2
11.	Rata șomajului ²⁾	%	2000	7,1	9,2 ¹⁾
12.	Rata mortal. infantile	0/100	2000	18,6	5,5 ⁴⁾
13.	Durata medie a vieții				
	- masculin	Ani	2000	67,0	74,6* ³⁾
	- feminin	Ani	2000	74,2	80,9* ³⁾
14.	Nivel educațional populație 25-59 ani	% în total	2000	100	100 ¹⁾
	- scăzut	% în total	2000	23,8	36
	- mediu	% în total	2000	64,6	43
	- înalt	% în total	2000	11,6	21
15.	Rata inflației	%	1999	45,8	2,0*

Sursa: *Institutul Național de Statistică; Eurostat Yearbook 2001; Unity, solidarity, diversity for Europe, its people and its territory 2001, Raportul Dezvoltării Umane 2000, Enlargement of the EU, iunie 2001*
 Notă : ¹⁾ 1999; ²⁾ conform metodologiei ILO; ³⁾ 1998; ⁴⁾ 1997; * datele sunt provizorii sau estimate.

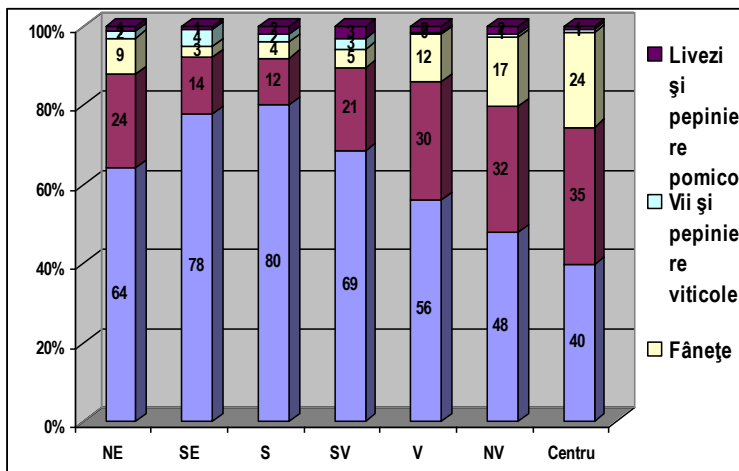
Anexa III-2. Potențialul economic regional

III-2.1 Fondul funciar după modul de folosință, pe regiuni statistice

a)

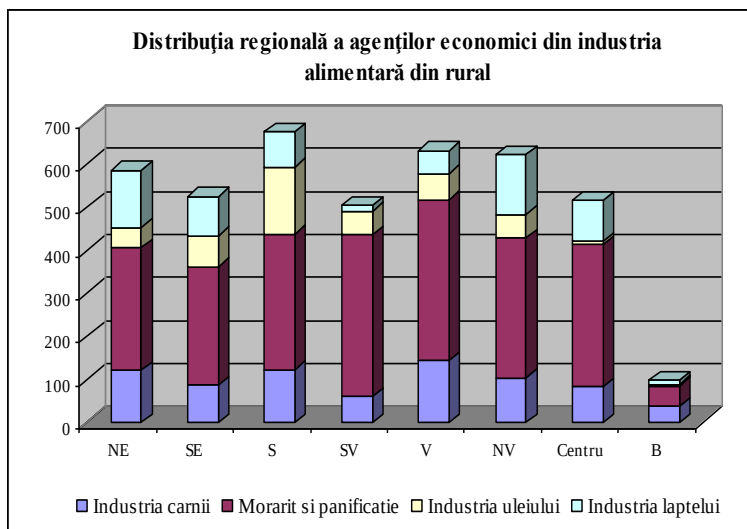

b)

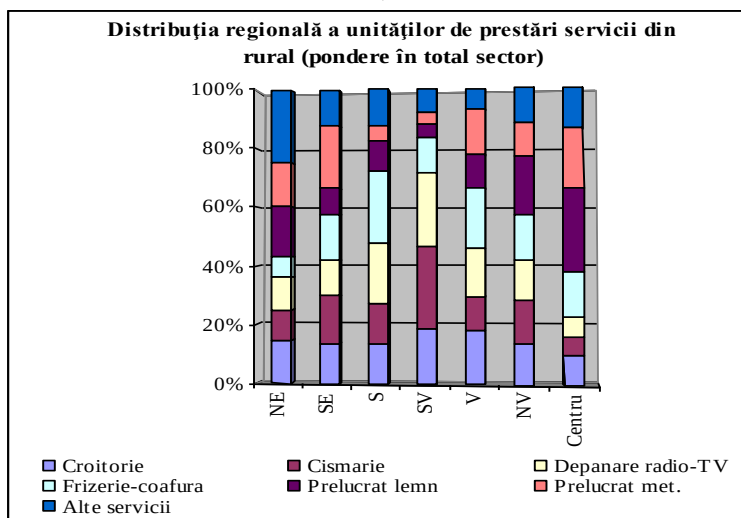

III-2.2 Distribuția regională a agenților economici din rural, după principalele activități

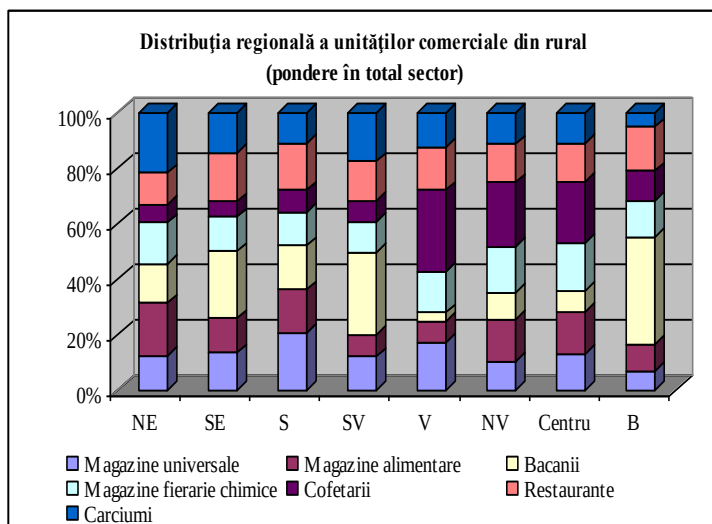
a)

b)

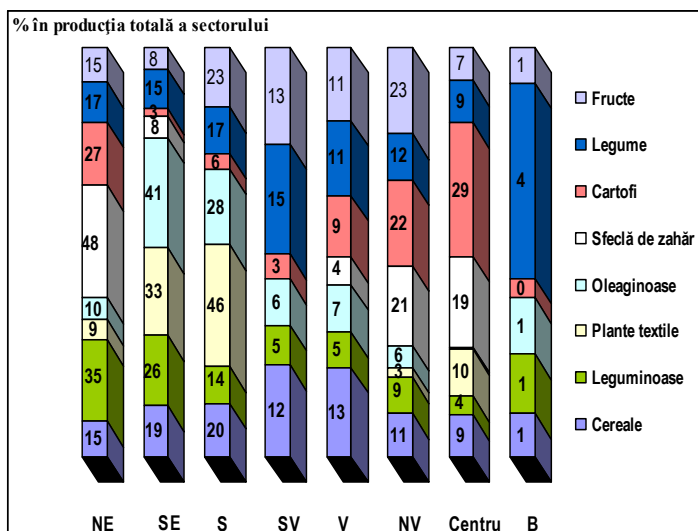

c)

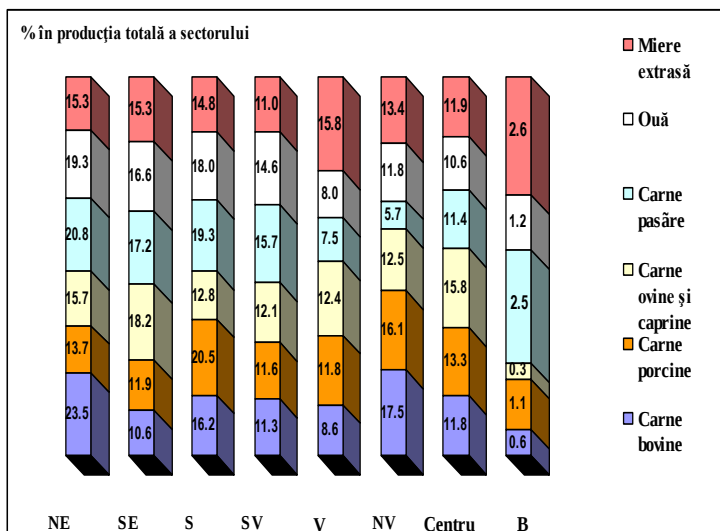

Anexa III-3. Rezultatele activităților economice în profil regional

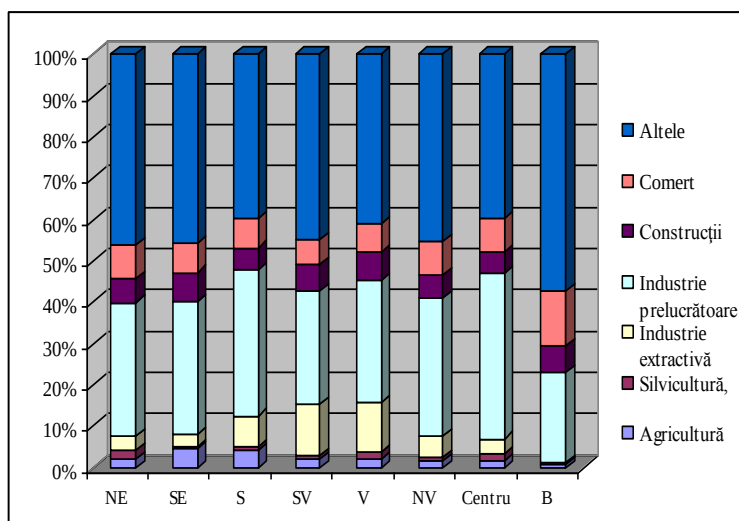
III-3.1 Potențialul regional la producția vegetală

III-3.2 Potențialul regional la producția animală

Anexa III-4. Distribuția regională a venitului salarial, pe principalele ramuri ale economiei (% în venitul salarial total)

Sursa Anexelor III-1, III-2, III-3, III-4: date statistice MAAP, 2002.